

Directa

Juliol i agost 2023

#569

5€

**Altaveus de l'onada
reaccionària**

Directa

EDITA

La Directa SCCL

Riera d'Escuder, 38, nau 1, planta 1
08028 Barcelona
Tel.: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
Dipòsit legal: B 16982-2016

La DIRECTA s'imprimeix a Lerigraf SL,
C. de la Premsa, 2, Alcoletge, Lleida.

Aquesta publicació intenta escriure
amb un llenguatge no racista, no sexista
i no androcèntric.

La DIRECTA no comparteix necessàriament
les idees expressades als articles d'opinió.

La DIRECTA ha rebut enguany una subvenció de
la Generalitat de Catalunya, que representa
menys d'un 5% del pressupost
de la cooperativa.

General:

directa@directa.cat
Redacció Catalunya
redaccio@directa.cat
Redacció País Valencià
paisvalencia@directa.cat

Edició

Maties Lorente i Eloi Latorre

Correcció

Miriam Tijani

Coordinació web

David Bou, Gemma Garcia,
Jesús Rodríguez, Ester Fayos

Coordinació País Valencià

Ester Fayos

Administració i subscripcions

Jordi Vilaró

Coordinació fotografia

Victor Serri

Coordinació d'art

Pau Fabregat

Comunicació

Carla Benito

Xarxes socials

Anna Celma

Publicitat i distribució

Míriam Blàzquez

Coordinació audiovisuals

Marta Pérez

Coordinacions de la revista:

Sota focus

David Bou i Jesús Rodríguez

Sobirania

Guillem Martí i Tere Alberó

Fórmules

Gerard Casadevall, Maria Marín
i Vilar i Lluís Pascual

Decreixement

Ester Fayos i Maties Lorente

Indirecta

Mariana Cantero

Vincles

Ester Fayos i Maties Lorente

Rebot

Giuseppe Savino, Sara Romero
i Jordi Garcia

La central

Victor Serri

Internacional

Oriol Andrés, Berta Camprubí
i Joan Mas

L'entrevista

Gemma Garcia i Giuseppe Savino

Ideari

Adrián Crespo i Eloi Latorre

Imperdibles

Eloi Latorre

De memòria

Clara Asín, Gemma Martínez
i Eloi Latorre

Pensament

Adrián Crespo i Laia Alsina

Accents

Gemma Garcia i Jesús Rodríguez

Caplletra

Irene Selvaggi i Miriam Tijani

Som cooperativa

Carla Benito

L'espina

Carlos Villafranca

Han col·laborat en aquest número:

Portada:

Pau Fabregat

Textos:

Jesús Rodríguez
Gemma Garcia
David Bou
Roger Suso
Roger Jiménez
Maria Marín i Vilar
David Saurí
Mariona Guijarro Ferrer
Gemma Parera
Jordi Garcia Miravet
Joan Cabasés Vega
Andrea López-Tomás
Ricard González
Giuseppe Savino
Anna Celma
Anselm Jappe
Gil Hortal
Sara Santana Ribés
Roser Espelt
Imma Riu
Alba Hierro

Fotografies:

Hannah Cachupé
Victor Serri
Laura Mazagatos
Carles Palacio
Joan Cabasés Vega
Jaume Ferrando

Il·lustracions:

Maria Conill Hernández
Elías Taño
Lluís Terradellas
Borja Lozano
Alba Pocurull
Irene Pérez
Marina Barberà

Projecte gràfic:

Amaia Moran
Andrea Maresch
Gaizka Pagonabarraga
Gerard Casadevall
Pau Fabregat

Fe d'errades:

Les fotografies de l'entrevista
a Yásnaya Aguilar Gil del número
568 són obra de Jaume Ferrando.
En l'edició impresa en vam atribuir
erròniament l'autoria.

Sigues Directa

Com cada any en aquestes dates, el 22 de juny vam presentar a l'Assemblea General Ordinària de la cooperativa les xifres econòmiques de l'any 2022. Hem assolit tancar l'any sense pèrdues, quadrant ingressos i despeses, però sobretot consolidant i enfortint el nostre model. Un model cooperativista que fuig de les lògiques mercantilistes del capitalisme liberal i que té com a base els valors de l'economia social i solidària.

Per mantenir aquest model i aquests valors, ens cal ser moltes més. Des de l'any 2016 creixem constantment en subscripcions, i el 2022 no ha estat una excepció. Cada cop som més, i gràcies a aquesta base sòlida podem mantenir la nostra independència econòmica i també la periodística. No volem deure res a ningú. No volem que se'ns dissenyi externament què i com explicar les notícies i històries que publiquem. Això només és possible si podem mantenir també la nostra independència econòmica basada en les subscripcions. Ara mateix ja en som més de 3.800 (gràcies!), però ens cal ser-ne més, moltes més. A més subscripcions, més qualitat, més llibertat i més independència periodística. El model cooperatiu i l'autogestió no estan exempts de problemes i dificultats, també econòmiques, però ens assenyalen l'única manera diferent de fer les coses, la demostració pràctica que és possible construir alternatives amb valors solidaris i no competitius. Gràcies per formar-ne part.

Jordi Vilaró
Coordinador de l'Àrea d'administració

Involució en 'prime time'

TEXT: **JESÚS RODRÍGUEZ, GEMMA GARCIA**
IL·LUSTRACIÓ: **PAU FABREGAT**

Atresmedia (Antena 3, La Sexta) i Mediaset (Telecinco, Cuatro) controlen el 52% de l'audiència televisiva a l'Estat espanyol. Les seves cúpules empresarials i les figures més destacades de les seves graelles han potenciat el discurs reaccionari i d'extrema dreta

El 27 d'abril de 2016, a l'informatiu *Notícias 2* del canal televisiu Antena 3 entrevistaven l'aleshores cap del grup parlamentari de Podem al Congrés espanyol. Pablo Iglesias havia aconseguit 71 escons en les eleccions generals l'any anterior. L'entrevistador era Álvaro Zancajo i li va deixar anar fins a tres cops que Podem havia convidat Arnaldo Otegi al Parlament Europeu. Iglesias va respondre visiblement indignat, abans de donar per conclosa la conversa: "El que vostè ha dit és mentida, que ho sàpiguen tots els telespectadors d'Atresmedia".

Posteriorment, Álvaro Zancajo va marxar d'Antena 3 a RTVE i més endavant va dirigir els informatius de Canal Sur. El 2022 va acabar a les files de Vox. Fou contractat com a assessor de la diputada Macarena Olona i el grup parlamentari de la formació d'extrema dreta al Parlament d'Andalusia el va nomenar membre del Consell d'Administració de la televisió autonòmica. El de Zancajo no és un cas aïllat. Com ell, moltes cares televisives i veus radiofòniques conegudes han transitat des dels grans grups mediàtics a les files del Partit Popular o de Vox.

En aquest context, cal recordar que, segons l'Estudi General de Mitjans (EGM), la televisió és encara el segon mitjà amb més penetració al conjunt de l'Estat, només per darrere d'internet. Però a més, l'enquesta postelectoral dels comicis generals de 2019 apuntava que "en temps de campanya electoral, el 56,5% de votants s'informen a través de la televisió i un 6,1% mitjançant les xarxes socials". La indústria de la petita pantalla està controlada a l'Estat espanyol per un duopoli: Atresmedia (amb canals com Antena 3 i La Sexta) i Mediaset (Telecinco i Cuatro, entre d'altres). Només aquestes quatre cadenes sumen el 52% de l'audiència mitjana, segons dades de la consultora Barlovento Comunicació.

Anna López, doctora en Ciència Política per la Universitat de València, especialitzada en extrema dreta, considera que "els grans mitjans de comunicació de l'Estat espanyol han maquillat el programa polític de l'extrema dreta i han normalitzat la seva presència comprant els seus marcs; han contribuït a propagar el seu discurs d'odi, especialment el que vincula immigració i inseguretat". Una radiografia del qui és qui a les cúpules directives, en el planter de presentadores i en l'entramat de tertulianes que hi col·laboren ajuda a entendre millor aquest fenomen.

En el marc d'una recent reestructuració de Mediaset, Sandra Fernández, fins fa poc directora general de Mitjans de Comunicació de la Comunitat de Madrid, sota la presidència d'Isabel Díaz Ayuso, ha estat nomenada nova directora de Comunicació i Relacions Externes del grup mediàtic. Fernández, abans de fer el pas al PP madrileny, l'any 2019, com a cap de gabinet de la Conselleria de Cultura, Turisme i Esports, ja havia treballat tant pel conglomerat fundat per Silvio Berlusconi com per a Atresmedia. Va dirigir l'espai *De buena mañana* a Antena 3, *Salsa Rosa* i *Un tiempo nuevo* a Telecinco, *La Sexta Noche* a

La Sexta o *Visto y oído* a Cuatro. A més, entre 2015 i 2016 va ser redactora en cap de la secció "Nacional" del digital *Ok Diario*. Precisament, el 2021, quan Fernández encara era cap de gabinet al govern de Díaz Ayuso, aquest portal dirigit per Eduardo Inda va rebre 50.000 euros públics de la Conselleria de Cultura, Turisme i Esports per a la celebració de la Primera Jornada de Turisme Ok Diario de la Comunitat de Madrid.

Qui també va fitxar per la presidenta madrilenya és Isabel Rábago, col·laboradora, presentadora i participant de diversos programes del cor de Telecinco, com *Sálvame* o *Supervivientes*. Durant un any i mig, entre 2018 i 2019, va ser responsable de Comunicació i Mitjans del PP a la Comunitat de Madrid, però abans ja havia deixat clara la seva adscripció política: "Jo voto el Partit Popular i n'estic orgullosa! Els votants del PP no som ni fatxes, ni corruptes, ni masclistes", va piular el 2017. Quan va posar fi a l'etapa amb el partit, va tornar als orígens amb participacions en programes com *Viva la vida*, *El programa de Ana Rosa* o *Cuatro al día*, on ha arribat a defensar que l'alumnat d'una escola vestís amb l'uniforme de la Legió, perquè "transmet tradició i valor. No sé per què posa a la gent els pèls de punta". A més, des d'aleshores tampoc ha amagat el seu viratge cap a Vox: ha celebrat els pactes amb l'extrema dreta i ha elogiat les intervencions de Santiago Abascal.

La llista de casos de portes giratòries entre simpatitzants i militants del bloc de la dreta extrema i les redaccions d'informatius o la plantilla de programes d'entreteniment és llarga, i ningú se n'amaga amb excés. Però qui millor explica el posicionament ideològic d'aquestes cadenes no es troba entre les plantilles dels mitjans, sinó en les cúpules.

EMPRESAS MONÀRQUIQUES I CONSERVADORES

Antena 3 i La Sexta es van fusionar el 31 d'octubre de 2012 sota el paraigua d'Atresmedia, després que Mariano Rajoy i Soraya Sáenz de Santamaría suavitzessin les condicions imposades per la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència (CNMC), equiparant-les a les decretades anteriorment per a Telecinco i Cuatro abans d'integrar-se sota la corporació Mediaset. Des d'aleshores, Antena 3 lidera les audiències a l'Estat espanyol, sobretot per la forta empremta ideològica conservadora dels serveis informatius i pels programes d'entreteniment com *El Hormiguero*, sense oblidar que el seu conductor, Pablo Motos, va ser el primer a entrevistar el líder de Vox, Santiago Abascal, en horari de màxima audiència.

Atresmedia la controlen amb mà de ferro els successors de José Manuel Lara Bosch, que va morir l'any 2015. Fill del fundador del totpoderós Grup Planeta -conglomerat editorial gestat sota la protecció del règim franquista-, formalment, va traspasar el negoci als seus fills, però atorgant el poder real a José Creuheras, qui durant quaranta anys havia controlat l'entramat executiu de la companyia. Creuheras avui ocupa la presidència del grup i, entre altres càrrecs, és patró de la Fundació Princesa de Girona, membre del consell consultiu de la pa- ►

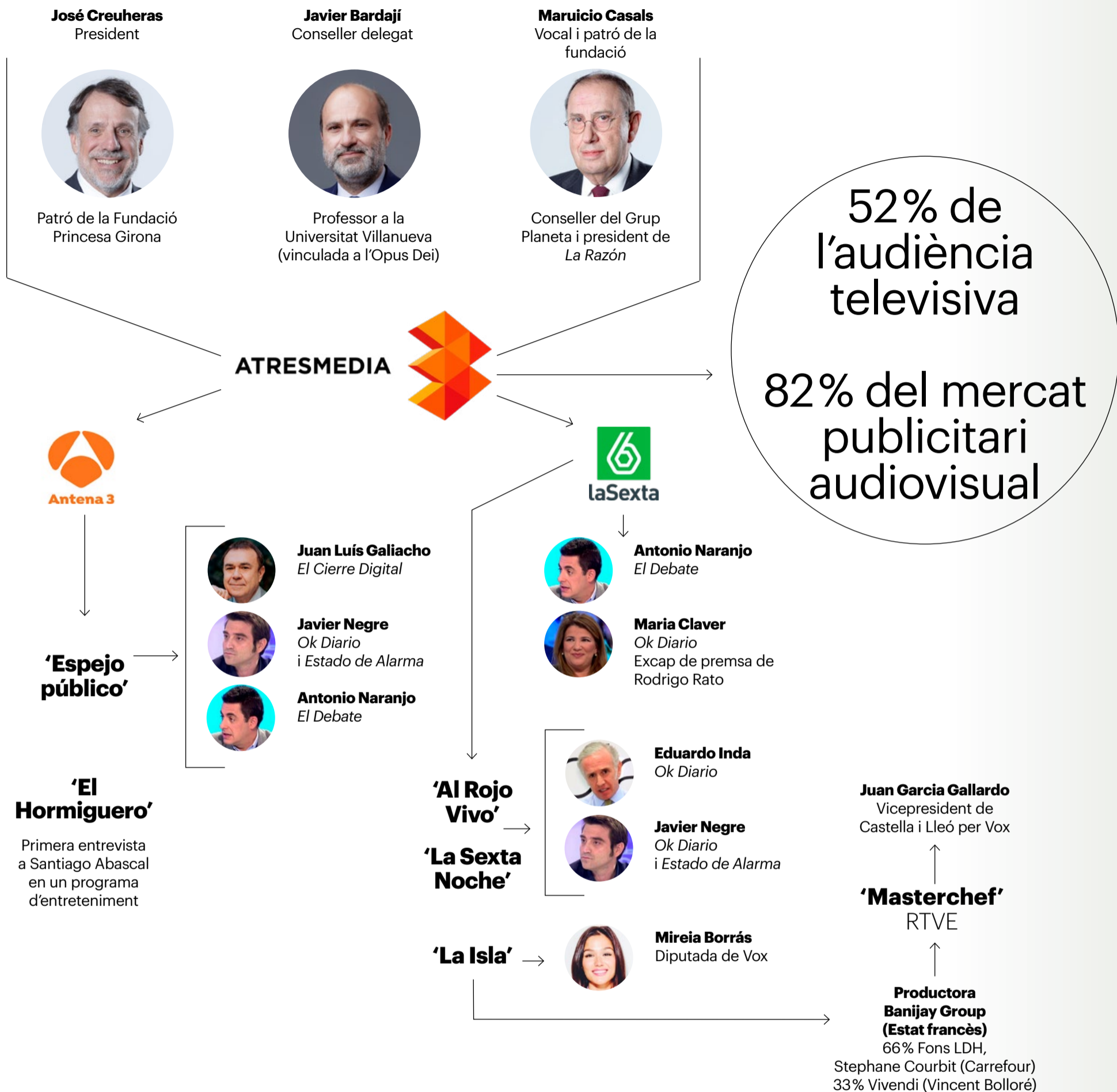
Sandra Fernández, fins fa poc directora general de Mitjans de la Comunitat de Madrid, ha estat nomenada directora de Comunicació i Relacions Externes de Mediaset

Pablo Motos, conductor de 'El Hormiguero' (Antena 3) entrevistando Santiago Abascal (Vox)

Ana Rosa Quintana conversant amb el líder del PP, Alberto Núñez Feijóo, en el seu programa a Telecinco

► tronol Foment del Treball Nacional i exvicepresident del RCD Espanyol. En acabar el debat electoral entre Pedro Sánchez i Alberto Núñez Feijóo a Antena 3 el passat 10 de juliol, va abraçar Esteban González Pons, vicesecretari general institucional del PP. Els seus dos homes forts són Javier Bardaji, professor de la Universitat de Villanueva -vinculada a la prelatura de l'Opus Dei- i Mauricio Casals -president del diari *La Razón*-, un personatge que ha aparegut reiteradament com a intermediari en les

converses filtrades d'afers de corrupció com els casos Villarejo, Bárcenas o Ignacio González (expresident de la Comunitat de Madrid). Un 18,65% de l'accionariat del grup és en mans del gegant de la comunicació alemanya RTL Group -amb seu a Luxemburg- i un 3,12% sota el control de CaixaBank.

La seva principal competidora, Mediaset, camina sota la batuta d'un empresariat tant o més monàrquic i conservador i està controlada des d'Itàlia per la família Berlusconi. Entre

l'accionariat de la matriu hi trobem fons d'inversió com Azimut, Vanguard o Blackrock (els dos últims també amb participació a Atresmedia). L'actual president de Mediaset España és Borja de Prado y Eulate, fill de Manuel de Prado y Colón de Carvajal, que fou administrador dels polèmics negocis privats del rei emèrit Joan Carles. A les portes dels comicis del 23 de juliol, la nova direcció -després de la retirada de l'home de referència dels Berlusconi a Madrid, Paolo Vasile- està fent moviments de dre-

tanització. Malgrat els catorze anys d'èxit d'audiència, el grup ha decidit posar fi al programa *Sálvame* (Telecinco), presentat per Jorge Javier Vázquez, per ampliar hores de pantalla a Ana Rosa Quintana i a la seva productora Unicorn Content que, a més de controlar els matins a Telecinco, a partir de setembre, n'ocuparà les tardes. Els comentaris de Vázquez, com quan va dir que *Sálvame* era un "programa per a rojos i maricons", no sembla que hagin agradat a la cúpula de Mediaset. Per fer ►

► efectiva la *purga*, la cadena va aprovar prèviament un codi ètic amb el qual prohibien explícitament que programes d'entreteniment, com *Sálvame*, parlessin de política, però n'eximia els que titlla de "magazins d'actualitat", on entraria l'espai de Quintana.

Per contra, les opinions expressades en antena per Ana Rosa Quintana i la fesomia d'alguns guardons que ha rebut la situen en l'òrbita del PP. El mes de maig li fou atorgada la Medalla d'Or de Madrid per part de l'alcalde popular de la ciutat, José Luis Martínez-Almeida. En el seu discurs d'agraïment, Quintana va etzibar que s'havia criat a Usera, "un barri obrer, abans que es convertís en *Chinatown*". El seu marit, Juan Leocadio Muñoz Támara, es va veure involucrat en una trama d'extorsió conjunta amb l'excomissari del Cos Nacional de Policia espanyol José Manuel Villarejo. Muñoz va reconèixer en seu judicial que havia contractat l'alt càrrec policial per extorsionar un exjutge de Marbella. La productora de Quintana, en l'actualitat, també controla la franja en directe de les tardes de Cuatro, per mitjà d'un magazín d'actualitat.

Mònica Planas, periodista especialitzada en crítica televisiva, considera que "Mediaset defensa un entreteniment que assegura que no té missatge, que és *blanc*, però acaba sent un mètode per imbecil·litzar l'audiència i del qual, indubtablement, l'extrema dreta s'aprofita". En aquest sentit, adverteix que "els missatges polítics de l'extrema dreta sovint connecten amb aquesta visceralitat de la teleporqueria: el conflicte, la por, la confrontació, la polarització" i que acaben per "aïllar l'espectador del món on viu. Busquen la no-reflexió, la manca de compromís social".

Entre els últims moviments de Mediaset també hi ha l'interès de Borja de Prado per l'emissora radiofònica Cadena Ser (grup Prisa) però, de moment, el govern espanyol hauria vetat el desembarcament del grup dels Berlusconi, amenaçant d'aplicar la coneguda com a llei "antiopas" promulgada per l'executiu de Pedro Sánchez "per protegir les empreses que es consideren estratègiques". L'emissora de ràdio ja està controlada en un 10% pel grup Vivendi, conglomerat en mans de l'inversor Vincent Bolloré, que va jugar un paper decisiu en la popularitat del moviment ultradretà Reconquesta i el seu líder Éric Zemmour. Vivendi sí que ha aconseguit l'autorització governamental per guanyar pes dins de Prisa, fins al 10,9%, i alhora ja controla el 33% accionarial de Grupo Banijay, la productora del reality show *La Isla* (La Sexta) i *Masterchef* (TVE). Precisament aquests dos programes van generar polèmica fa poc per haver convidat personatges estrella com -respectivament- la diputada de Vox Mireia Borrás i el vicepresident de la junta de Castella i Lleó, Juan García -Gallardo, de la mateixa formació.

La politòloga Anna López recorda que "a Itàlia no hauria estat possible la victòria de la coalició d'extrema dreta en 2022 sense que bona part dels mitjans de comunicació s'hagueren dedicat durant dècades a crear notícies negatives sobre la immigració". De fet, López alerta que, al conjunt d'Europa, així com als Estats Units, els mitjans "són fonamentals en la guerra cultural entaulada per l'extrema dreta per aconseguir el poder".

EL PODER DELS ANUNCIANTS

El pes d'aquests dos grans grups mediàtics tampoc s'entén sense el volum de negoci que generen amb la facturació de publicitat. A partir de l'any 2009, Atresmedia i Mediaset van deslliurar-se d'un gran competidor en la batalla pel pastís publicitari. El govern espanyol de José Luis Rodríguez Zapatero decidia suprimir els espots comercials de TVE i, per tant, els dos grans grups mediàtics se'n veien clarament beneficiats. "Mauricio Casals va convèncer Maria Teresa Fernández de la Vega [llavors vicepresidenta de l'executiu] perquè RTVE renunciés a la publicitat i, d'alguna manera, va entregar tot el mercat publicitari a l'oligopoli mediàtic. Gràcies al domini del mercat, els dos grans grups controlen bona part del que es veu, s'escolta i es pot llegir", relata Pablo Iglesias, exsecretari ►

La 'caverna' digital

La ultradreta espanyola ha desenvolupat una estratègia 'trumpista' per guanyar hegemonia a les xarxes socials en paral·lel als mitjans de comunicació tradicionals i condicionar l'agenda política

TEXT: DAVID BOU

“La veritable oposició són els mitjans. I la manera de tractar-los és inundar la zona de merda”. Aquestes paraules van ser pronunciades per Steve Bannon, principal ideòleg mundial de l'anomenada *alt-right* o dreta alternativa i cap de campanya de Donald Trump l'any 2016.

Segons les dades recollides al darrer informe anual *Digital News Report*, elaborat per l'Institut Reuters de la Universitat d'Oxford, el consum d'internet ja se situa per sobre del de la televisió a l'Estat espanyol i un 21% de persones s'informa a través d'Instagram i YouTube. En el cas d'aquestes dues plataformes, la xifra s'eleva fins al 54% en la forquilla d'edat d'entre 18 i 34 anys, mentre que la xarxa social emergent TikTok irromp amb força, i un 19% de població de la mateixa franja l'usa per accedir a notícies.

L'últim baròmetre del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) del mes de juny apuntava que el partit d'ultradreta Vox aglutina el seu major nombre de potencials votants en la franja d'entre 18 i 25 anys, on obtenia un 10,4% d'intenció de vot, majoritàriament entre homes. Aquest percentatge s'entén quan observem com la de

Santiago Abascal és la formació política amb més comparticions i visualitzacions a TikTok -tal com confirma un estudi de la companyia Science4Insights- i la que té més seguidors tant a YouTube com a Instagram.

Adrián Juste, cap de redacció del centre d'estudis contra l'odi i la desinformació Al Descubierto, assegura que "la influència de la galàxia virtual de creadors de contingut reaccionari és una còpia dels Estats Units". Apunta que l'*alt-right* neix a l'esfera d'internet o "l'*androsfera*", que defineix com a "homes blancs cabrejats amb un sentiment de crisi, de descontentament contra el sistema, d'oposició a moviments socials com l'antiracisme, el col·lectiu LGBTIQ+ o el feminisme".

TECNOFEIXISME

El moviment 15M i la posterior irrupció de Podem van fer que el discurs hegemònic a les xarxes socials fins a l'any 2016 a escala estatal fos d'esqueres i progressista. Ho explica Julián Macías, director de Pandemia Digital, un observatori contra la desinformació, qui assegura que "la creació d'*Ok Diario* va ser una estratègia d'estat per utilitzar les mentides que es generaven als informes de l'anomenada 'polícia patriòtica'".

El youtuber Un tio blanco hetero, que té 446.000 seguidors, en el cartell d'una tertúlia amb altres creadors de contingut del seu mateix perfil ideològic

Macías ha estudiat com, a partir d'aquell moment, es va generar "un nou ecosistema digital amb usuaris que fan de matriu d'opinió i d'altres que comparteixen massivament les seves publicacions". És aleshores quan Ciudadanos comença a monopolitzar la conversa digital en detriment de Podem i l'independentisme català, que reben atacs constants "gràcies a la creació de milers de comptes, principalment a Twitter, amb l'objectiu de difondre notícies falses", segons Macías.

A partir de 2018, aquesta estratègia de la dreta i l'extrema dreta es fonamenta en Rafael Bardají, qui va ser director de política internacional de la fundació FAES (think-tank conservador, presidit per José María Aznar) i assessor dels ministres de defensa dels governs *aznarians* abans d'afiliar-se a Vox i incorporar-se a la direcció del partit. Bardají és el punt d'unió amb Steve Bannon en la tasca d'implementar una estratègia que Julián Macías anomena "tecnofeixisme", és a dir, "l'assetjament digital mitjançant l'insult i la mentida".

La nova onada ve associada a l'aparició de nous mitjans generadors de *fake news* i encara més comptes falsos o bots, que són aplicacions de software automatitzades que duen a terme tasques repetitives a la xarxa

i que imiten el comportament humà. La difusió d'aquests continguts per part dels líders ultradretans va fer créixer exponencialment la seva presència a les xarxes.

NOTÍCIES FALSES I YOUTUBERS
L'exemple paradigmàtic és la creació durant la pandèmia de Estado de Alarma (EDATV), una plataforma de televisió per internet finançada per Marcos de Quinto, exdiputat de Ciudadanos, i dirigida per Javier Negre, un periodista que va ser condemnat judicialment per inventar-se una entrevista quan treballava al diari *El Mundo*. Negre va impulsar aquesta plataforma de la mà de gent com Carlos Cuesta (provinent d'*Ok Diario*), Alvisé Pérez o Cristina Seguí, personatges amb un gran seguiment a les xarxes socials que són afiliats o afins a Vox. Així mateix, reporters estrella de l'entorn de l'extrema dreta com Vito Quiles, Bertrand Ndongo o Cake Minuesa també han col·laborat amb EDATV, retroalimentant mútuament els seus respectius perfils.

Des del col·lectiu d'escriptura Proyecto Una, que estudia les noves formes dels discursos d'odi a les xarxes, s'explica que "hi ha altres usuaris que mobilitzen fans que no actuen directament a les seves ordres, però

A Estado de Alarma, canal finançat per l'exdiputat de Cs Marcos de Quinto, hi participa gent afí a la ultradreta

mouen el mateix discurs i ajuden a popularitzar-lo". Així, complementen l'estratègia de buscar la indignació de les usuàries d'acord amb la mentida, "tenen un llenguatge i una estètica que apromen gent no polititzada", apunten les activistes.

I és que més enllà de Twitter, també WhatsApp, Telegram, YouTube, Twitch, Instagram o TikTok, s'han convertit en les principals eines de l'extrema dreta. "Les plataformes no han posat fre a les tècniques de manipulació i fins i tot permeten monetitzar aquests comportaments tot i les conseqüències nocives que tenen a escala social", expliquen des de Proyecto Una.

Adrián Juste afirma que creadors de contingut com InfoVlogger o Un Tío Blanco Hetero, amb gairebé un milió de seguidors a YouTube entre tots dos, "no tenen la funció de guanyar el debat, sinó de provocar-lo. Estan per crear enemics i retrocedir en el debat social". Juste creu que s'han de donar recursos a la gent jove perquè no caigui en la manipulació, establir marcs propis de debat i no donar viralitat a aquests tipus de perfils. "Un moviment que es basa en la mentida està condemnat a perdre, el problema és el preu que haurem de pagar", conclou. ●

Álvaro Zancajo polemitzant l'any 2016 amb l'aleshores líder de Podem, Pablo Iglesias, en un noticiari d'Antena 3. Zancajo ha acabat al consell d'administració de la ràdio i televisió andaluses, a proposta de Vox

REACCIONES A LA VISITA DE OTEGI AL PARLAMENTO EUROPEO

Federico Jiménez Losantos, des del micròfon d'Es Radio i les pàgines de 'Libertad Digital', ha format els quadres que dirigeixen 'Ok Diario', 'El Debate' o 'Cierre Digital'

► general de Podem i actual director de la plataforma digital Canal Red TV.

Mauricio Casals és membre del consell d'administració d'Atresmedia en representació del Grup Planeta, a banda de presidir l'editora del diari *La Razón*. El seu paper en el repartiment del pastís va sortir a la llum arran de la investigació judicial de l'anomenat cas Zed -arxivat el 2022. L'afer va esclatar el 2017, quan l'empresari Javier Pérez Dolset va declarar a la policia que vuit anys abans, el 2009, davant de la crisi d'anunciant, Mauricio Casals havia acordat amb Fernández De la Vega la retirada de la publicitat a RTVE. En l'actualitat, ambdós grups concentren el 82% dels ingressos publicitaris en televisió a l'Estat espanyol, segons la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència (CNMC).

PORTA OBERTA A LA PEDRERA ULTRA

L'acceleració de l'onada reaccionària, però, no només s'explica per càrrecs directius i periodistes: també per les tertulianes, una peça crucial en la configuració del relat dels espais matinals i vespertins d'actualitat. El mestre i guia de la majoria dels actuals opinadors de l'òrbita PP-Vox és, sens dubte, Federico Jiménez Losantos qui, rere els micròfons d'Esradio i les pàgines de *Libertad Digital* ha format els quadres que ara dirigeixen *Ok Diario*, *El Debate*, *Estado de Alarma* o *El Cierre Digital*, per citar-ne alguns. Jiménez Losantos no s'ha prodigat massa en tertúlies en cadenes alienes, però amb audiències amb pics per damunt dels 800.000 oients, ha fet servir les seves prèdiques matutines per decantar batalles internes dins de l'àmbit de la dreta extrema. Díaz Ayuso o Santiago Abascal

no han pogut eludir els seus interrogatoris, en moltes ocasions pujats de to. Com a contrapartida, ha rebut el finançament de nombroses institucions i organismes governats pel PP de la Comunitat de Madrid.

Pel programa *Es la Mañana de Federico* han passat algunes de les principals signatures d'opinió de l'extremisme conservador abans de fer el salt a la pantalla. Eduardo Inda d'*Ok Diario*, per posteriorment fer-se un lloc a *El Programa d'Ana Rosa* (Telecinco) o *Al Rojo Vivo* (conduït per Antonio García Ferreras, La Sexta); Javier Negre, que després ha fet niu a *Espejo Público* (Susanna Griso, Antena 3) o *Cuatro al Día* (Ana Terradillos, Cuatro) i ha volat en solitari amb el seu canal de YouTube *Estado de Alarma*. Podríem afegir-hi Carlos Cuesta, María Claver, Antonio Naranjo, María Jamardo i un llarg etcètera.

Julián Macías, director de *Pandemia Digital*, un observatori contra la desinformació que en els últims anys ha estudiat profusament la incorporació de les principals veus de l'extrema dreta en la galàxia d'Atresmedia i Mediaset, es manifesta sorprès pel fet que "en un context de lliure mercat, les dues grans empreses de l'oligopoli televisiu que competeixen entre elles tenen els mateixos empleats". "Personatges com Carlos Cuesta o María Jamardo, que gairebé han treballat en tots els digitals, també apareixen com a tertulians a Telecinco, La Sexta, Antena 3 i Cuatro", assevera Macías, per concloure que "mitjans com *Ok Diario*, *El Debate* o *Estado de Alarma* són una creació de l'*estat profund* per a difondre notícies falses avalades per la policia corrupta al servei del PP contra l'independentisme català i Podem, amb rèplica i propagació a totes les televisions i tertúlies". ●

Els mitjans de l'extrema dreta al cor d'Europa

Magnats i grups de comunicació normalitzen els discursos d'odi a l'Estat francès i a Alemanya, afavorint partits com el Reagrupament Nacional i Alternativa per a Alemanya

TEXT: ROGER SUSO

Els mitjans generalistes han jugat un paper vital en la 'desdemonització' de la líder ultradretana francesa Marine Le Pen

El camp de batalla de la fragmentada, però potent extrema dreta francesa és certament el cultural. L'atomització del moviment i la seva debilitat parlamentària contrasten amb la sobreexposició mediàtica de què gaudeix. És així com els principals eixos del discurs de l'extrema dreta -el nativisme, l'autoritarisme i els seus postulats patriarcals,

islamòfobs i nacionalistes- no només han saturat l'espai públic, sinó que han arribat a audiències mainstream.

L'augment de la importància de la difusió digital permet que determinades capçaleres d'extrema dreta, com ara *Valeurs actuelles*, *Le Spectacle du monde*, *Causeur*, *L'Incorrect*, *Égalité & Réconciliation*, *Livre Noir* o *Boulevard Voltaire*, arribin més enllà del clàssic públic lector

militant i del fet que les seves col·laboradores -així com d'altres youtubers *masculinistes* i d'altres influencers identitaris- participin en mitjans convencionals. Paral·lelament, com ha constatat el portal antifeixista *La Horde*, Reagrupament Nacional (RN), el partit dirigit per Marine Le Pen, ha abandonat qualsevol voluntat de mantenir l'activitat militant al carrer en favor d'una presència

constant als mitjans de comunicació i a les xarxes socials.

UNA FOX FRANCÒFONA

La normalització de l'extrema dreta contemporània a l'Estat francès respon a un nom molt concret: Vincent Bolloré, un industrial provinent de la burgesia bretona, propietari de mitjans de comunicació, multimilionari i catòlic tradicionalista. Bolloré és ►

Dieter Stein, impulsor de la revista 'Junge Freiheit'

► l'accionista majoritari del Grup Bolloré a Universal Music Group. També va presidir el consell d'administració de Vivendi i del Grup Canal+. El seu segon fill, Yannick Bolloré, dirigeix l'empresa de publicitat i relacions públiques Havas, filial del grup Vivendi i, per mitjà de la productora H2O Productions, és l'impulsor d'un dels programes de més audiència a la televisió francesa: *Touche pas à mon poste!*, una tertúlia d'actualitat en horari de màxima audiència emesa per la cadena C8, creada i presentada per Cyril Hanouna.

Des de 2015, Bolloré ha dedicat els seus esforços en la construcció d'un imperi mediàtic conservador i reaccionari seguint el model de Fox News als EUA. En particular, per mitjà dels canals del Grup Canal+ (C8, Canal+, CNews, CStar), l'editorial Editis, les emissores de ràdio Europe 1 i RFM, així com les revistes *Paris Match*, *Télé-Loisirs*, *Géo*, *Gala*, *Voici*,

Femme Actuelle, *Capital* i el *Journal du Dimanche*.

Bolloré ha emprat les seves empreses per mercadejar amb l'odi i el racisme i donar suport explícit a l'extrema dreta. En concret, ha estat el gran impulsor d'Éric Zemmour, el polemista estrella del canal CNews, un sexagenari d'origen *pied-noir* i ascendència jueva, condemnat diverses vegades per delictes d'odi. Jacobí, gaulista, fins i tot petainista (sosté que el mariscal Philippe Pétain va protegir la comunitat jueva francesa durant l'ocupació del Tercer Reich), Zemmour és un defensor de la teoria del "Gran reemplaçament", que preconitza que "la població autòctona europea serà substituïda per una de forana i musulmana, perquè es reproduïx més de pressa".

A diferència d'altres magnats amb ànsia d'influir en les institucions, com Berlusconi o Trump, Bolloré no ha entrat personalment en política, sinó que ha donat suport al par-

El Reagrupament Nacional ha abandonat l'estratègia de fer-se sentir als carrers a favor d'una omnipresència mediàtica i a les xarxes socials

tit Reconquesta, liderat pel mateix Zemmour i per Marion Maréchal, coneguda fins a 2018 com Marion Maréchal-Le Pen, antiga membre del Front Nacional (la marca original del Reagrupament Nacional)

i neta del fundador, Jean-Marie Le Pen. Maréchal retreu a la seva tieta Marine l'estratègia consistent a penetrar i arrencar vots entre la classe treballadora. En canvi, aposta per un front transversal que superi l'eix

esquerra-dreta i per crear una força hegemònica de la del conservadorisme a imatge i semblança de Viktor Orbán, el primer ministre d'Hongria.

LA MARINE LE PEN "MÉS HUMANA"
La "desdemonització" de Marine Le Pen ha anat de bracet de l'ús dels mitjans generalistes d'enfocaments habitualment confinats al nínxol de la premsa del cor. Des de fa anys, la líder del RN ha protagonitzat diversos reportatges -també a la ràdio pública France Inter-, en els quals fa gala dels seus gats o mostra "el seu costat més pròxim i humà". El magazín *Paris Match*, per exemple, ha elogiat els costums gastronòmics de Jordan Bardella, el president del RN des de l'any 2021.

Com ha explicat el sociòleg Arsenio Cuenca en un tuit, la revista *Éléments* va dedicar un número de l'any 2021 -il·lustrant la portada amb un felí- a l'antiespecisme i va incloure una entrevista a Marine Le Pen. *Éléments* va ser fundada el 1973 per Alain de Benoist, referent intel·lectual de l'extrema dreta internacional i principal representant del grupuscle Nova Dreta francesa, un corrent neofeixista que, arran del Maig del 68, va treballar per renovar els postulats de l'extrema dreta tradicional.

Les xarxes ultracatóliques tradicionalistes també tenen molts altares per propagar la seva agenda i ideologia. Compten amb el diari nacionalcatòlic *Présent*, proper a posicions de la Fraternitat Sacerdotal Sant Pius X, i Radio Courtoisie, durant molt de temps l'única emissora d'extrema dreta de la freqüència modulada francesa. Històricament, Radio Courtoisie ha estat molt propera a la Nova Dreta Francesa i dona cobertura mediàtica a l'Institut Iliade, l'associació més important de la dreta extrema a l'Estat francès, dirigit per Jean-Yves Le Gallou.

L'any 2014, membres de l'Institut Iliade, el Front Nacional (RN des de 2018) i diversos activistes d'extrema dreta i l'identitarisme van fundar TV Libertés, un canal professional que emet a través de YouTube i que acull representants de tots els sectors de l'extremisme de dretes.

REESCRIURE EL NAZISME

A l'Alemanya reunificada, la premsa impresa d'extrema dreta incloïa centenars de diaris i revistes amb desenes de milers d'exemplars a finals de la dècada de 1990. Algunes publicacions com *Nation und Europa*, van ser fundades als primers anys de la postguerra per antics membres de les SS amb l'objectiu de renovar i actualitzar el relat del nacionalsocialisme.

El *National-Zeitung*, fundat a Múnic el 1951, va rebre inicialment el suport econòmic de l'administració dels EUA com a instrument anticomunista, i va arribar a imprimir una tirada de 145.000 exemplars als anys setanta. Durant molt de temps va ser el diari de major circulació de l'extrema dreta alemanya. Fruit d'un procés de concentració de diversos periòdics, Gerhard Frey va dirigir el *National-Zeitung*, que l'any 1971 va fundar a Baviera l'associació ultranacionalista, militarista i revisionista Unió del Poble Alemany (DVU).

Des del principi, la DVU va ser pensada per a la captació de militants i simpatitzants neonazis decebudes i per influir i condicionar a la democràcia cristiana. La DVU va ser un instrument de Frey per ampliar la batalla cultural del *National-Zeitung* i rehabilitar negacionistes de l'Holocaust i criminals de guerra. A partir de 1987, la DVU es va transformar en partit polític, i va arribar a superar al Partit Nacionaldemòcrata d'Alemanya (NPD), la principal formació neonazi del país -fa poc rebatejada com Die Heimat (La Pàtria)-, en afiliacions i represen-

'Junge Freiheit', setmanari creat el 1986 per Dieter Stein, ha donat suport reiterat als ultradretans Partit per a la Llibertat d'Àustria i Alternativa per a Alemanya

tació parlamentària regional. Amb la retirada política de Frey, l'any 2009, el seu successor va iniciar un procés de fusió de la DVU amb l'NPD que va concloure el 2012.

El periodisme d'extrema dreta també és un negoci. Les editorials col·loquen llibres, diaris i revistes al mercat i competeixen pel prestigi, la influència i el públic. Més enllà dels òrgans de producció teòrica, hi ha publicacions que s'ocupen de temàtiques específiques amb uns patrons estètics i lingüístics concrets. D'altres, intenten connectar el moviment amb els interessos del conjunt de la societat. Aquests mitjans sovint representen posicions xenòfobes i ultranacionalistes d'una forma suau i camuflada, des d'una reivindicació intel·lectual, per distanciar-se dels sectors ultradretans violents. Aquí destaca especialment el setmanari *Junge Freiheit*, enllaç important entre l'extremisme de dreta i el conservadorisme.

Fundat el 1986 per Dieter Stein com a publicació estudiantil, *Junge Freiheit* es va convertir a partir de 1994 en un setmanari de política, negocis, cultura i medi ambient. És considerat com un instrument de la Nova Dreta -ha estat col·laborador de Benoist durant molts anys- i ha donat suport reiteradament a Alternativa per a Alemanya (AfD) i al Partit de la Llibertat d'Àustria (FPÖ). De fet, antics col·laboradors de la publicació han exercit i exerceixen càrrecs importants dins d'AfD. Altres publicacions militants emmarcades en l'entorn d'AfD són *Compact*, *Eigentümlich frei*, *Kopp*, *PI-News* o *Sezession*.

A L'OMBRA D'AXEL SPRINGER

Els discursos d'odi i les notícies esbiaixades es poden trobar més enllà dels canals de Telegram de grupus-

cles neofeixistes i de les publicacions abans esmentades. També estan presents a gegants multimèdia com Axel Springer SE, el grup editorial de més volum d'Europa i que controla bona part del mercat alemany de diaris, en certa manera perquè el seu tabloide insígnia, *Bild*, és el diari de major circulació del continent, amb una audiència que supera els 12 milions de persones en cada edició.

L'any 2021, Axel Springer SE - propietari de capçaleres com ara *Die Welt*, *Auto Bild*, *BZ*, el tabloide polonès *Fakt* o els mitjans estatunidencs *Business Insider* i *Politico*, entre d'altres- va acomiadar de manera fulminant el director de *Bild*, Julian Reichelt, després d'una informació publicada a *The New York Times* sobre la seva implicació en un cas d'abús de poder i assetjament sexual a dones. Reichelt no va ser despatxat per mentir, enganyar i alinear diàriament la informació en els marcs retòrics de l'extrema dreta i AfD, sinó, en plena era del "Me Too", per causar un impacte negatiu en la marca internacional d'Axel Springer SE.

El relat antidemocràtic i il·liberal d'Axel Springer SE no és un lapsus circumstancial del grup editorial, sinó que forma part de la seva essència i identitat. El grup és conegut històricament per criminalitzar als moviments socials, ecologistes i antifeixistes. Des de 2022, Julian Reichelt dirigeix un canal de YouTube amb més de 350.000 subscriptores que, amb un enfocament similar als programes de Tucker Carlson a Fox News, ha estat qualificat d'altaveu de la dreta radical populista. El diari *Bild* continua amb la seva línia sensacionalista i equidistant, influeix en l'opinió pública i genera alarmes injustificades que condicionen decisivament la cohesió social i afavoreixen l'elit dirigent. ●

La revista 'Éléments', fundada el 1973 per Alain de Benoist, va dedicar l'any 2021 un número a l'antiespecisme que incloïa una entrevista a Marine Le Pen

Sobiraniés

CAMPS LLAURATS CONTRA EL MALBARATAMENT ALIMENTARI

TEXT: **ROGER JIMÉNEZ**

FOTOGRAFIA: **HANNAH CAHUËPÈ I VICTOR SERRI**

Mitjançant la recuperació de productes descartats per l'activitat agrària, la Fundació Espigoladors denuncia la insostenibilitat del model industrial de producció

Dos quarts de deu del matí d'un divendres. La cita és al Parc Agrari del Baix Llobregat, al municipi de Santa Coloma de Cervelló, a només mig quilòmetre de la Colònia Güell. Ens trobem en la recta final de la primavera, en plena campanya de collita de moltes fruites de temporada. Ariel, un dels responsables de la Fundació Espigoladors, fàcilment identificable per la samarreta de color groc amb el logo de l'entitat, passa llista. Una dotzena de voluntàries, amb una aclaparadora majoria femenina i una mitjana d'edat més aviat alta, ha estat convocada per a l'espigolada d'aquest matí.

Amb una xarxa de voluntariat en constant creixement, formada actualment per 2.930 persones, que es convoquen per correu electrònic i s'organitzen en grups, i un gruix de 200 productores col·laboradores arreu de Catalunya, aquesta fundació treballa al Parc Agrari del Baix Llobregat, on va començar a fer-ho el 2014, i també a l'Espai Agrari de la Baixa Tordera, al Vallès, al Camp, a les Terres de l'Ebre i, més recentment, també a les Terres de Ponent i a les comarques gironines. Tot i el predomini de gent jubilada amb mans experimentades, en el grup del Baix Llobregat destaquen una noia i un noi ben joves. Avui algunes escoles fan festa de lliure disposició, explica la seva mare, mentre que una de les veteranes lamenta la manca de relleu generacional, problemàtica comuna al conjunt de la pagesia i el sector primari.

Entre les espigolaires hi ha també un parell de persones que agafen les cistelles i les duen fins a les furgonetes. Són treballadores d'entitats socials que s'encarreguen del transport de la fruita i verdura fins als magatzems i els punts de distribució dels aliments per a famílies vulnerables de Sant Boi, l'Hospitalet o el Prat de Llobregat. José Luis, de la Botiga d'Aliments Solidaris, explica que s'encarreguen de dur part de l'espigolada a les tendes de l'entitat a Sant Boi i al Prat, "on vindran directament famílies i persones vulnerables que abans han passat per Serveis Socials, on es valora si tenen aquesta necessitat". A aquestes persones se'ls assignen uns punts acumulats segons les seves necessitats, que intercanvien per aliments. Hi ha un límit de punts i si el sobrepassen ja no poden agafar més aliments.

"Estem disposades a recollir on sigui perquè no es perdin els aliments, perquè cada cop hi ha més gent necessitada", comenta Fausto, de la Fundació Àurea. "L'objectiu és que no es llenci menjar. Hi ha molt malbaratament encara, en part perquè la pagesia rep una assegurança que cobreix tots els aliments malbaratats", lamenta. Segons Fausto, aquesta feina l'hauria de fer l'administració pública, "que no només no la fa sinó que a sobre ens posa traves burocràtiques", denuncia.

Un cop acabada l'espigolada, amb centenars de quilos d'albercocs i préssecs recollits i desenes de coliflors recuperades, Marisol Mena, una de les voluntàries més veteranes, comenta

el fet que en pocs anys s'ha incrementat molt el nombre de voluntàries, "especialment a partir de la pandèmia". "Al començament érem unes 600 persones i ara en som moltes més, també famílies. Això és molt important per conscienciar els infants i el jovent", opina aquesta antiga empleada de banca resident a Sabadell. En general, Mena és optimista, en el sentit que, "de manera lenta, però constant", pensa que, en general, la societat està prenent consciència. Com a possible solució contra la pèrdua d'aliments, Mena considera que s'haurien de distribuir equitativament entre tota la població i no deixar-los perdre.

UN PROBLEMA ESTRUCTURAL

Segons l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), una tercera part del menjar que és produït per consum humà es malbarata, és a dir, es retira de la cadena de subministrament d'aliments. Raquel Díaz, Doctora en Sostenibilitat per la Universitat Politècnica de Catalunya i directora de la Fundació Espigoladors, considera que el malbaratament alimentari és tot el que llencem per diferents motius des del camp fins a la taula. "Les pèrdues alimentàries són tots aquells aliments o les parts comestibles que es queden al camp abans d'entrar en el circuit comercial", concreta una mica més Díaz, que també és experta en diagnòstic de les pèrdues i el malbaratament alimentari. Des de l'any 2020 treballa a la Fundació Espigoladors, primer com a responsable de l'Àrea de projectes i des del setembre de 2022 en la seva direcció.

Només a Europa, s'estima que es malbaraten anualment més de 87 milions de tones d'aliments al llarg de tota la cadena de producció agroalimentària, la major part fruites i verdures. "El sistema industrialitzat és insostenible. Els mateixos agents que fomenten aquest model comencen a buscar vies contra el col·lapse" assegura Díaz. Tant aquesta com altres expertes pensen que les causes d'aquest fenomen són diverses, i moltes es troben interrelacionades. "Tot i que s'identifiquen certes pràctiques individuals i diàries, la responsabilitat, però, no es pot fer recaure completament sobre els individus i els seus hàbits i comportaments, en tant que aquesta problemàtica té unes causes estructurals que la fomenten". La directora d'Espigoladors apunta, concretament, a les dinàmiques comercials, certes regulacions i els sistemes de producció i comercialització globalitzats.

Malgrat que es tracta d'un problema estructural i sistèmic, provocat per causes diverses i de solució complexa a escala global, Raquel Díaz és relativament optimista amb relació al fet que cada cop hi ha més coneixement dels efectes del malbaratament a tot el planeta. Al mateix temps, tracta d'aportar solucions a escala col·lectiva, perquè està convençuda que cal posar al centre el valor que tenen els aliments i no considerar-los una mera mercaderia. "És important saber què fer amb el menjar, tenir en compte què comprem i a qui comprem, així com comprar productes de proximitat i de temporada".

Per generar canvis sistèmics, aquesta experta en malbaratament alimentari pensa que és imprescindible promoure una

Només a Europa, s'estima que es llencen anualment més de 87 milions de tones anuals de menjar en tota la cadena alimentària, principalment fruites i verdures

Voluntàries de la
Fundació Espigoladors
recullen fruita d'un camp
del Parc Agrari del Baix
Llobregat
HANNAH CAHUÈPÈ

nova concepció de l'alimentació entesa en el seu sentit més ampli, com per exemple retornar als aliments i a la pagesia el seu valor, promoure la sobirania alimentària de tots els municipis i donar suport a processos de dinamització agroecològica. “Serà només a partir d'aquest canvi de concepció que s'aconseguirà reduir les pèrdues i el malbaratament i construir un sistema agroalimentari més sostenible, resilient i equitatiu”, conclou Díaz, que afegeix que l'espigolament no serà mai la solució final a les pèrdues generades al camp, “però és una acció amb una gran transcendència per treballar molts dels símptomes d'un sistema agroalimentari malalt”.

Tant Marisol Mena com Elena Rodríguez, voluntària de Sant Cugat del Vallès, que ha espigolat per primer cop i que considera “una vergonya” la quantitat de productes de menjar que es llencen arreu del món, responen a un perfil on predominen les dones, en coincidència amb qui més ha practicat l'espigolament al llarg de la història. A Espigoladors han recuperat el concepte d'una activitat tradicional consistent a collir les espigolalles o espigues que quedaven al camp després de segar, per contribuir a la lluita contra les pèrdues alimentàries al sector primari com a eina de sensibilització per recuperar el valor del menjar en la societat.

Antigament, l'espigolament era una pràctica habitual de les “desheretades”, de “pobres de solemnitat”, per intentar sobreviure aprofitant el que altres havien rebutjat. Segons l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, l'ús del mot *espigolar* aviat es va estendre a l'aprofitament de qualsevol altre fruit rebutjat. “No calia que foren espigues; tot podia ser *espigo-*

lable: olives, garrofes, taronges, etcètera”. Tradicionalment reservada a les dones i a les famílies més desfavorides i en desús des dels inicis de la industrialització, l'espigolada s'està recuperant amb aquesta i altres iniciatives semblants en marxa arreu del món. En destaquen, per exemple, les iniciatives Fruit For All i Produce Good, als Estats Units, Feedback Global al Regne Unit, o Buruxka al País Basc.

Tanmateix, el responsable de l'Àrea d'espigolaments i aprofitament alimentari d'Espigoladors, Marc Farrés, no és tan optimista com la veterana voluntària de Sabadell. “Hem crescut per desgràcia, perquè vol dir que la pagesia té moltes pèrdues als camps”. A escala organitzativa, però, fa una valoració positiva, “perquè sempre omplim les espigolades”. Aquestes tenen de mitjana unes tres hores de durada, temps que considera que és prou per fer les collites. El tècnic també destaca el vessant social de la fundació, en el sentit que col·labora amb entitats que reparteixen aliments a famílies vulnerables en programes de garantia alimentària. “Venen directament al camp quan hi ha espigolades i s'enduen part de la collita. Durant la covid-19 vam col·laborar molt estretament amb les diferents xarxes veïnals de suport mutu”, comenta.

Més en profunditat, Farrés opina que l'espigolament és un mitjà per visibilitzar i denunciar les problemàtiques del sector agrari, “que no pot comercialitzar tot el fruit del seu esforç per qüestions estètiques i de màrqueting imposades pel sistema mercantil”. També creu que és una eina per conscienciar la ciutadania com a consumidora sobre el concepte de l'aprofitament alimentari i sobre la importància del consum de producte de ►

“Les fruites i verdures tenen imperfeccions pròpies de la seva naturalesa, no totes són iguals. Són criteris que idiotitzen la societat”, apunta la voluntària Elena Rodríguez

► temporada i proximitat, especialment per a la petita pagesia local. “Les administracions han de promoure que la pagesia pugui viure amb dignitat, amb preus dignes. Han d’impulsar el producte de proximitat i de temporada i protegir un sector agrari molt envellit i sense relleu a la vista”, proposa Farrés, que s’indigna amb el fet que arribin productes d’altres indrets del món a un preu més baix i es deixin perdre la fruita i verdura local. I està d’acord amb Díaz quan assegura que l’aliment és un bé de primera necessitat, però es tracta com una mercaderia més, “quan, en realitat, tenim dret a un menjar saludable”.

Elena Rodríguez, la voluntària novella i periodista de professió de Sant Cugat del Vallès, coincideix en el fet que no haurien de prevaldre criteris estètics o comercials a l’hora de fer la recol·lecció. “Les fruites i verdures tenen formes diferents i imperfeccions pròpies de la seva naturalesa, no són totes iguals. Són criteris que idiotitzen a la societat”, critica. A més, pensa que la tasca del voluntariat d’Espigoladors contribueix a apropar la ciutadania al camp, comprendre millor i respectar la feina de la pagesia, segons ella, tan menystinguda i explotada a escala econòmica com fonamental per a la societat. “Cal molta més inversió pública per preservar l’agricultura, perquè és la base de la nostra alimentació”, conclou.

Per la seva banda, Farrés creu que les pèrdues de producte també provoquen l’abandonament dels camps, l’increment del risc d’incendi, la pèrdua de biodiversitat, la desaparició de l’agricultura tradicional i familiar i la seva substitució per una producció intensiva a gran escala. “No podem canviar el sistema perquè anem tard, però amb l’espigolament pretenem denunciar tota aquesta problemàtica”, insisteix.

APROFITAMENT I COMPROMÍS SOCIAL

Tot i que l’activitat principal d’Espigoladors se centra a la recuperació física de la fruita i verdura que no té sortida al mercat, la responsable de comunicació de la fundació, Anna Gras, comenta que, a més de lluitar contra el malbaratament i fomentar el dret a una alimentació saludable, l’entitat també treballa per l’aprofitament dels aliments a la vegada que empodera col·lectius en situació de vulnerabilitat d’una manera “transformadora, participativa, inclusiva i sostenible”. Entitat pionera en la recollida de fruites i verdures descartades del circuit comercial, Espigoladors fou fundada el 2014 com associació per Mireia Barba, actual presidenta i experta en la gestió de projectes de desenvolupament econòmic i social, i dues sòcies més. Reconvertida en fundació quatre anys més tard, avui compta amb 25 treballadores que s’autodefineixen com una organització sense ànim de lucre que actua sobre tres reptes socials.

La mateixa Gras ens acompanya a l’obra, una altra de les potes clau de la tasca de la fundació. Al costat de les oficines, al barri de Sant Cosme del Prat de Llobregat i a pocs metres del Parc Nou, des del 2021 funciona l’empresa d’inserció

laboral És im-perfect, que forma part de la fundació. Les seves instal·lacions són petites i la responsable de comunicació ens comenta que a la tardor està previst el seu trasllat a una nau més gran, al costat de La Botiga del Prat, un projecte cogestionat per l’organització Associació Benestar i Desenvolupament (ABD), l’Ajuntament del Prat i Espigoladors i punt de distribució municipal de les fruites i verdures espigolades i altres aliments i productes que formen part del Programa Integral de Garantia Alimentària.

Al torn de matí hi ha set treballadores, i la majoria són dones migrades residents al barri, que s’han acollit a un programa d’inserció laboral com a ajudants de cuina. Sana, una de les treballadores, comenta que aprofiten les fruites i verdures recuperades o comprades a productores que no tenen sortida al mercat i les transformen en compotes, mermelades, patés, sofregits i altres productes elaborats. Avui estan fent compota de poma i ens expliquen tot el procés, des de l’arribada de les pomes fins a l’etiquetatge final, del qual s’encarrega un altre equip, que els fa relleu a les tardes. Les responsables de producció i acompanyament, Marta Carreras i Agustina Martínez, respectivament, especifiquen que duen a terme un seguiment integral i donen suport social de les treballadores, que tenen contractes d’un mínim de sis mesos i màxim de tres anys fins a arribar a la seva inserció laboral en alguna empresa del mercat ordinari.

D’altra banda, Gras remarca que a Espigoladors també es treballa en campanyes de sensibilització ciutadana, per exemple, amb la que té per eslògan “Jo no llenço”, centrada en les escoles. “Organitzem un acompanyament a deu escoles catalanes per implementar als menjadors escolars accions per reduir el malbarament alimentari i també, de manera regular, fem tallers a escoles i instituts amb projectes al voltant del d’aquest fenomen i de l’alimentació saludable i sostenible”, recalca. A més, afegeix que fan tallers de cuina d’aprofitament a centres cívics i casals de gent gran.

La responsable de comunicació d’Espigoladors esmenta, finalment, l’activisme polític en forma de campanyes de pressió a les administracions. En concret, per aconseguir l’aprovació d’una llei estatal que reguli el malbaratament, que ara ha quedat entre parèntesis amb la convocatòria de les eleccions generals espanyoles, el pròxim 23 de juliol. “Hem creat amb altres entitats estatals el col·lectiu #LeySinDesperdicio, perquè detectem moltes mancances en la proposta de llei que s’està plantejant i reivindicuem una legislació que sigui realment transformadora”, especifica Gras, que aprofita per recordar que, gràcies en part a la pressió d’Espigoladors i d’altres col·lectius i entitats socials, el Parlament de Catalunya va aprovar l’any 2020 una llei de prevenció de les pèrdues i el malbaratament alimentari. “Nosaltres treballem per empoderar el consumidor perquè en sigui conscient i actuï en conseqüència, però creiem que el problema és estructural i que calen canvis a legislatius i polítics”, conclou Gras. ●

L'obrador de la fundació torna a donar una segona oportunitat a la fruita que no és comercialitzable produint compotes, cremes, suc i alhora contribueix a la inserció laboral de sectors vulnerables
| VÍCTOR SERRI

Productes a La Botiga del Prat de Llobregat
| VÍCTOR SERRI

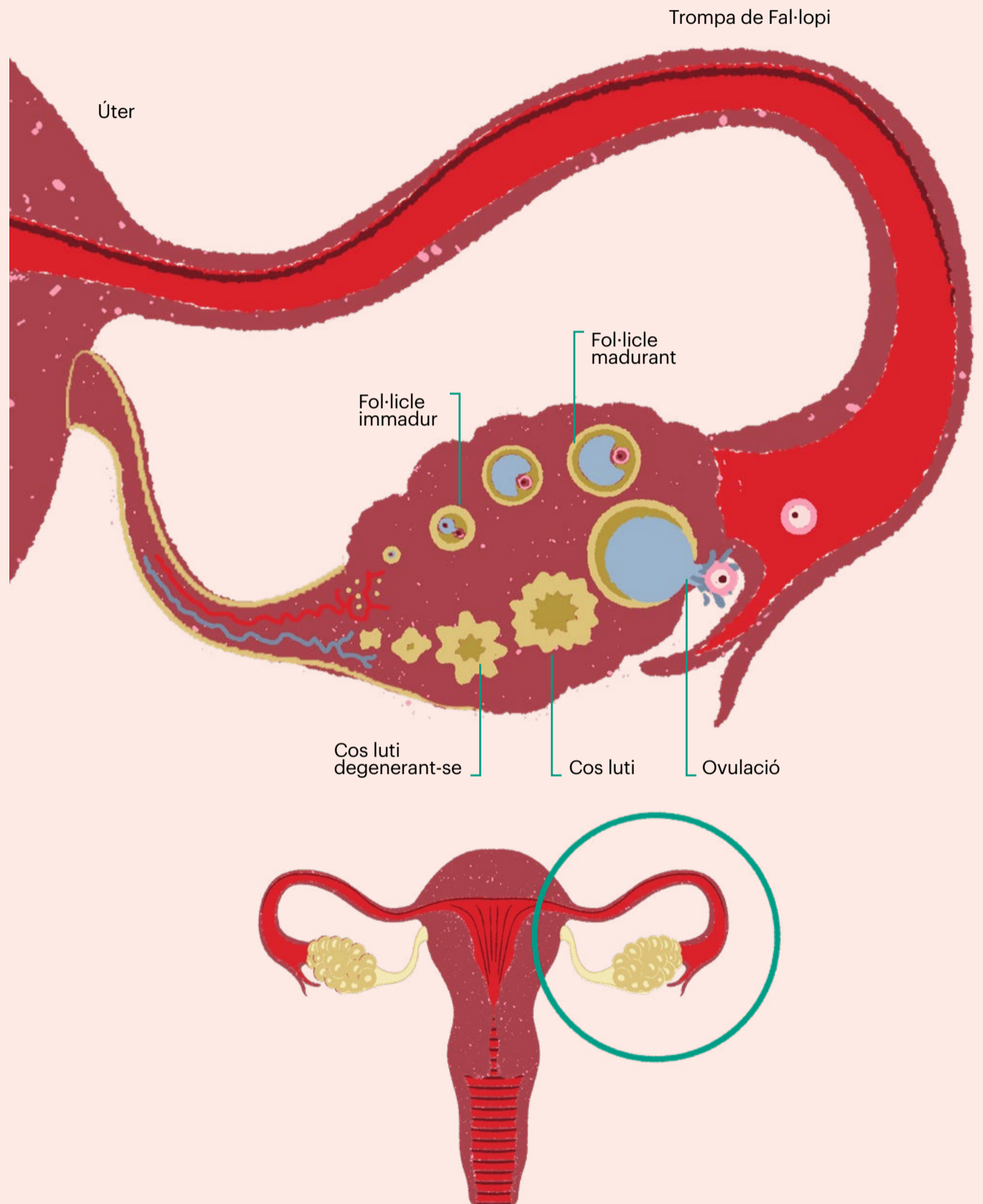
Cícliques

Fase

Dia del mes

TEXT **MARIA MARÍN I VILAR**BIÒLOGA I DOCTORA EN GENÈTICA
MEMBRE DEL COL·LECTIU CONCIÈNCIAS
BARCELONAINFOGRAFIA **MARIA CONILL HERNÁNDEZ**

La natura és cíclica; des de les estacions de l'any, passant per les fases de la lluna i les mareas, fins al sistema reproductor de les plantes. Les dones també ho som. Històricament, la ciència ha prestat poca atenció al cos de les dones i és per això que encara hi ha pocs estudis que analitzin amb profunditat els canvis hormonals que experimenten al llarg d'un cycle menstrual i ovàric sa i els relacionin amb els requisits energètics i de descans. És cert que els cycles sexuals femenins no són sempre regulars (es consideren regulars quan se situen entre tres i cinc setmanes), que les dones i les persones menstruants som diverses, que els nostres cossos canvien amb l'edat, i que factors com l'estrès, les alteracions de la rutina, l'alimentació i el descans impacten indubtablement en la regularitat dels cycles sans. No obstant això, el cycle és molt més que la menstruació i la fertilitat, i no deixa de ser important conèixer el seu funcionament per reconèixer els canvis que experimentem, identificar les necessitats i possibles situacions patològiques, i treure el màxim profit a les oscil·lacions dels nostres cossos. S'entén per cycle sexual femení el conjunt d'esdeveniments periòdics que tenen lloc tant a l'ovari (cycle ovàric) com a l'úter (cycle menstrual). La concentració de quatre hormones oscil·la al llarg del cycle sexual: l'hormona fol·liculoestimulant (FSH), l'hormona luteoestimulant (LH), els estrògens i la progesterona. D'aquestes quatre, la FSH i la LH, produïdes a la hipòfisi del cervell, regulen la producció d'estrògens. Aquests darrers, junt amb la progesterona, són les dues hormones produïdes als ovaris més rellevants per al cycle. Els vaivens hormonals divideixen en tres fases el cycle sexual femení: la fase fol·licular (menstrual i tardana), l'ovulació i la fase lútea (primerenca i premenstrual). De segur que el calendari i els ritmes de vida estarien organitzats de manera molt diferent si fossin els homes qui experimentessin cycles de còctels hormonals mensuals d'aquesta intensitat.

PER A SABER-NE MÉS:

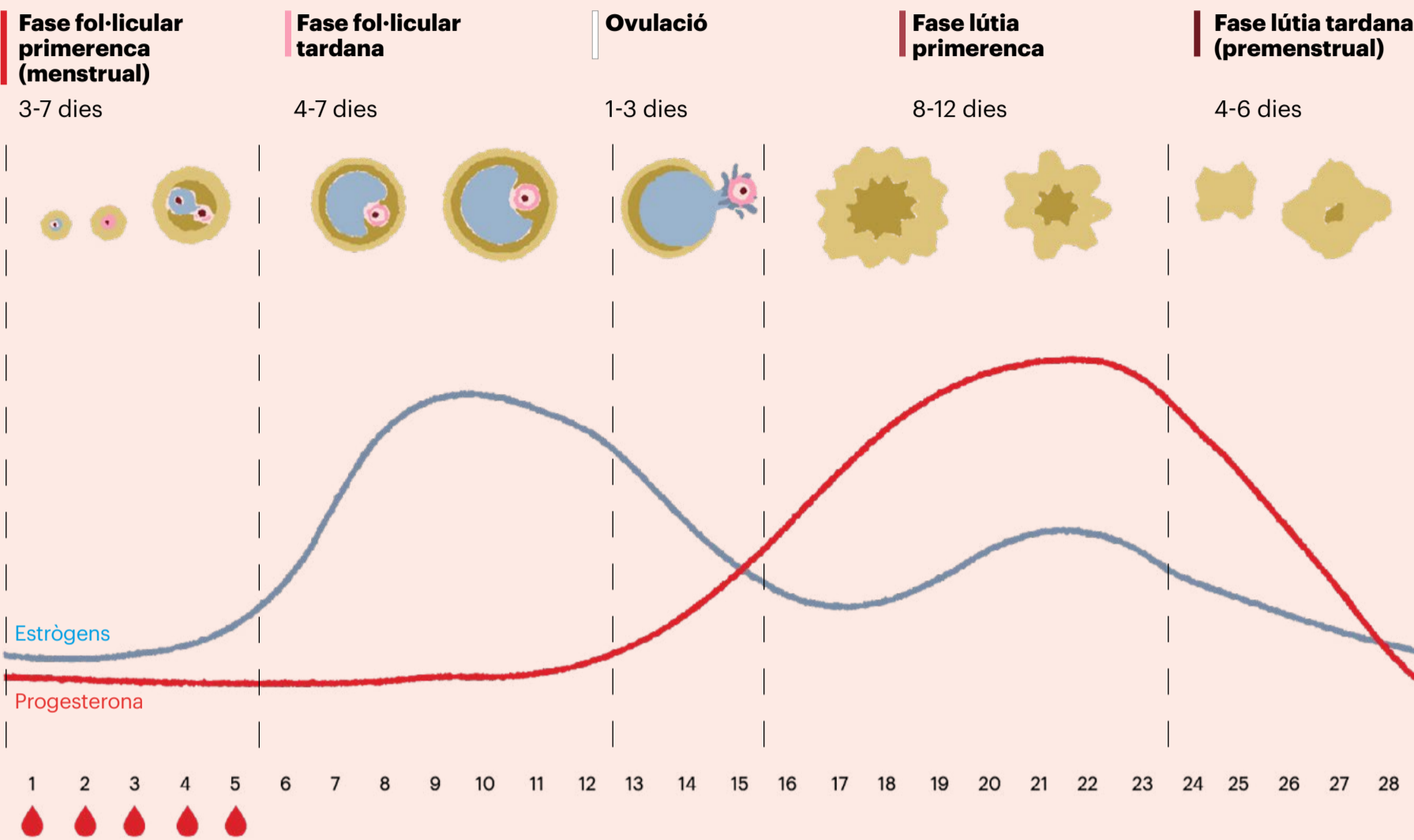
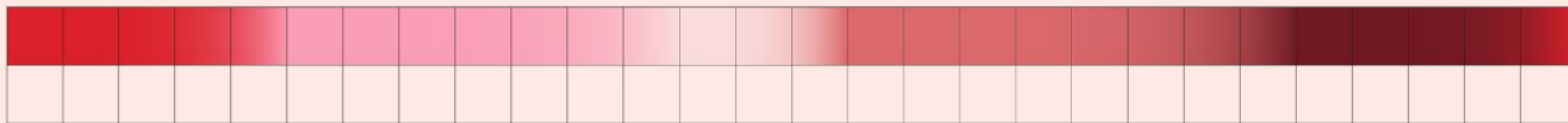
Draper, C. F. et al. | "Menstrual Cycle Rhythmicity: Metabolic Patterns in Healthy Women" | *Sci Rep* 8 14568 (2018)

Carmichael, M. A. et al. | "The Impact of Menstrual Cycle Phase on Athletes' Performance: A Narrative Review" | *Int J Environ Res Public Health*. 18(4), 1667 (2021)

San Mateo, P. i Arsuaga, L. | *Benvinguda a la vida cíclica* (OudOca, 2019) | Joc de Taula

Aquest article és fruit del treball col·lectiu de científiques de l'àmbit de la biologia, la química i la comunicació científica.

Utilitzeu aquesta taula per fer el seguiment del calendari del teu cycle menstrual

Nivells mínims d'estrògens i progesterona, per la qual cosa, són més habituals els canvis emocionals, la cara és menys simètrica i ens sentim més pesades. Disminueixen els nivells d'hemoglobina a la sang (falta de ferro). Unes substàncies anomenades prostaglandines desencadenaran les contraccions de l'úter per expulsar la capa engruixida de l'endometri en cas de no embaràs, i poden provocar dolor menstrual i acceleració del trànsit intestinal.

🍏 Líquids i aliments rics en ferro i vitamines per reduir inflamacions i malestars; aliments rics en triptòfan per afavorir el descans.

💙 Priorització del descans i reducció de l'exercici.

Augment progressiu dels estrògens que assoleixen el màxim abans de l'ovulació. Augmenta l'efecte de la insulina –s'afavoreix l'emmagatzemament de glucosa als músculs i al teixit adipós– i la leptina –s'afavoreix la sensació de sacietat i el consum de greix per part dels músculs. El metabolisme basal (energia consumida en repòs) baixa, per la qual cosa tenim més energia disponible.

🍏 Aliments amb carbohidrats, la glucosa dels quals serà emprada eficientment pels músculs.

💙 El son és més reparador i augmenta la potència muscular. Es pot intensificar l'exercici.

L'elasticitat i lluminositat de la pell i la simetria de la cara milloren gràcies als estrògens, que comencen a davallar després d'assolir el pic. S'incrementen els nivells d'adipsina –proteïna relacionada amb l'emmagatzematge de greixos– i de relaxina –l'hormona encarregada de l'elasticitat de les articulacions. Moment de màxima sensació d'energia.

🍏 Reducció de greixos i substitució dels carbohidrats simples (sucres) per complexos (fibra i midons).

💙 Bona qualitat del son i millor rendiment físic, malgrat que la relaxina disminueix l'estabilitat i augmenta el risc de lesió.

🍏 Nutrició recomanada

L'augment progressiu de progesterona provoca l'alentiment del trànsit intestinal i el restrenyiment. La disminució dels estrògens disminueix l'efecte de la insulina i la leptina, i per això els músculs reben menor quantitat de glucosa i greixos com a font d'energia. Menor sensació de sacietat.

🍏 Augment d'aliments proteics que ajudin a consolidar el múscul exercitat en fases prèvies.

💙 Dificultats per recuperar-se de l'activitat, prioritització d'exercicis cardiovasculars llargs i constants en detriment dels de força.

💙 Activitat i descans

Baixada dels nivells d'estrògens i progesterona. Augment de la retenció de líquids que produeix sensació de pesadesa. Les glàndules mamàries es dilaten. La disminució dels nivells de serotonina pot provocar malestar, ira o apatia. Baixada també de melatonina. Les infeccions podran ser més freqüents per la baixada de glòbuls rojos i plaquetes. La leptina es troba a nivells mínims i augmenta la gana.

🍏 L'augment de greixos afavoreix la sensació de sacietat.

💙 Disminució del son en fase REM (fase on s'acostuma a somiar) i desvetllaments freqüents. Reducció de l'exercici.

Turisme: com més “qualitat”, més consum d'aigua

Una persona, quan fa turisme, pot arribar a duplicar o triplicar el seu consum habitual de recursos hídrics. Tanmateix, la despesa varia molt segons el tipus d'allotjament: l'estada a una casa amb piscina i jardí pot implicar un ús d'aigua cinc cops superior a fer-ho en un càmping

El turisme és considerat com un dels sectors econòmics que més aigua consumeix. En conjunt, es podria argumentar que aquesta afirmació és certa, perquè els hàbits de consum del turisme tendeixen a ser diferents i més proclius a la despesa hídrica que els hàbits de la ciutadania, segurament, per les moltes possibilitats que hi ha d'utilitzar aigua per a activitats d'oci i lleure com a components fonamentals de l'experiència turística. Així, el consum diari d'aigua d'un turista no és rar que pugui duplicar o inclús a triplicar el d'un ciutadà que no es troba en aquesta condició.

Tanmateix, aquests tipus d'argumentacions tendeixen a ignorar que el turisme comprèn un conjunt molt divers de propostes associades amb consums hídrics, també molt variats. Així, aquest consum, en modalitats com el turisme de natura o el turisme urbà, és menys elevat que el d'una destinació de sol i platja acompanyada per elements que faciliten

activitats d'oci i lleure, com piscines o parcs aquàtics, entre d'altres. El turisme vinculat a activitats esportives com l'esquí o el golf també pot implicar un gran consum d'aigua, en la mesura que aquesta és necessària per produir neu artificial (cada cop més imprescindible a causa del canvi climàtic), en el cas de l'esquí, i grans superfícies de gespa per a la pràctica del golf molt exigents no només en rec, sinó també en productes fitosanitaris per mantenir-la en bon estat. Si bé és cert que, en el cas dels camps de golf, l'ús d'aigua regenerada cada cop és més habitual, això no ocorre amb la producció de neu.

Ara bé, si ens fixem en les destinacions turístiques de sol i platja, veurem com el consum hídric també varia molt segons la modalitat d'estada, que pot anar des de càmpings fins a cases amb jardí o piscina en urbanitzacions de luxe. Com a exemple, podríem comentar el cas de Benidorm, una de les destinacions mundials líders en turisme costaner. Benidorm presen-

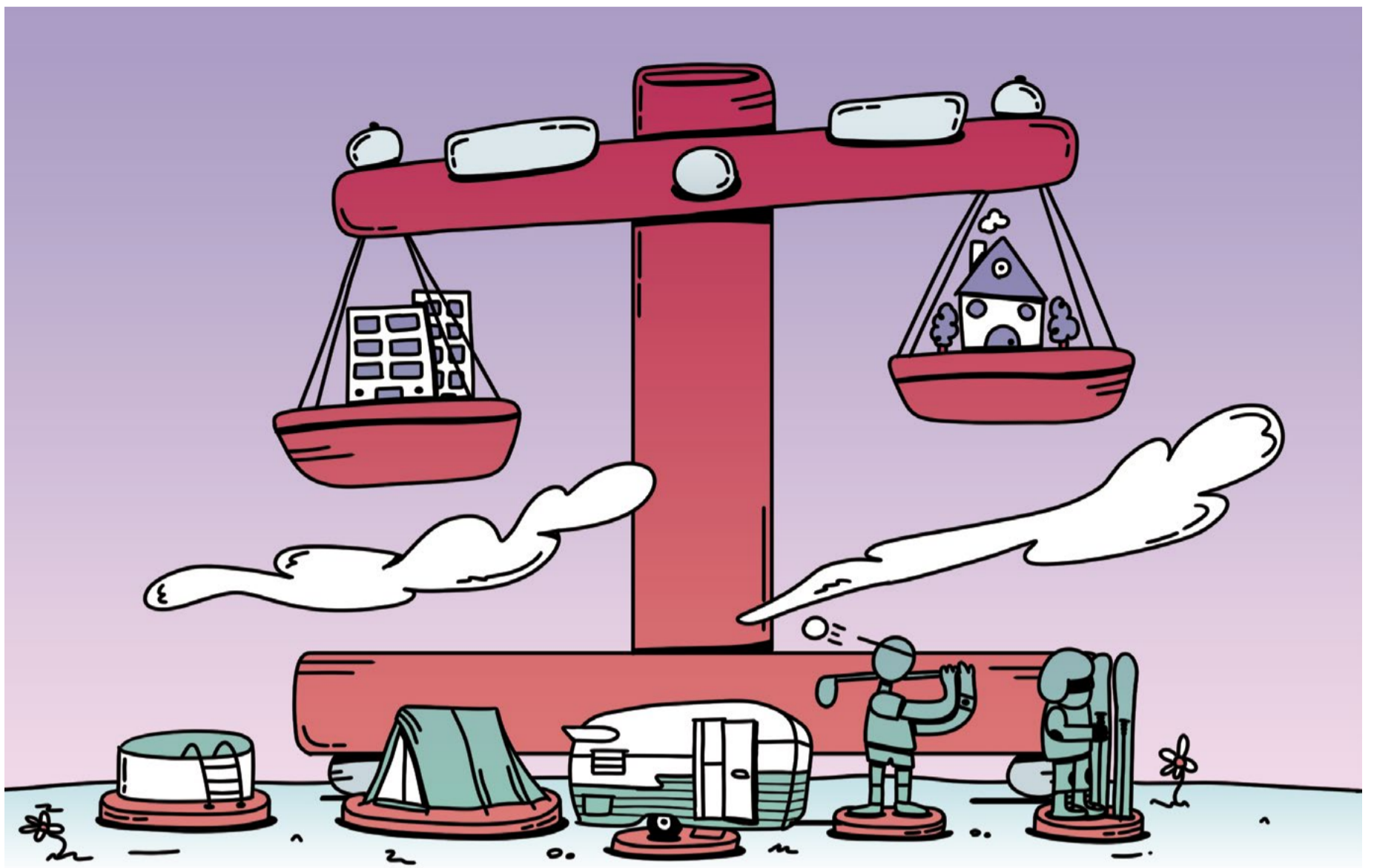
ta una oferta d'allotjament molt variada, amb modalitats que impliquen diferències molt substancials quant a consums d'aigua. Expressat en litres per persona i per dia, com a terme mitjà, trobem una forquilla entre els 120 litres a un càmping fins als 590 litres a un allotjament amb jardí i piscina; així doncs, el consum en aquesta darrera tipologia d'allotjament és cinc vegades superior. Per a la resta de modalitats d'estada, el consum se situa en 130 litres diaris en el cas d'apartaments i en 150 litres en el cas de cases sense jardí ni piscina.

Per la seva banda, el consum hídric als hotels té una relació directa amb la categoria de l'establiment i abasta un marge entre els 174 litres per persona i dia en hotels d'una estrella, fins als 287 litres en hotels de tres estrelles i 361 litres dels hotels de quatre estrelles. La reconversió del sector a la ciutat durant els darrers anys ha motivat que avui dia els establiments de tres i quatre estrelles representin la major part

del parc hotelier de Benidorm. Tot i això, el consum per persona i dia de les cases amb jardí i piscina és el doble que el consum als hotels de tres estrelles i 1,6 vegades el consum en hotels de quatre estrelles. Podem afirmar, doncs, que en termes de consum d'aigua, l'opció de l'hotel, inclús d'hotels de categoria superior, seria preferible a l'opció de casa amb jardí i piscina, encara que, per descomptat, les millors opcions són els càmpings i els apartaments.

Malgrat el que pugui semblar a primera vista, la major part del consum a cases amb jardí i piscina no es produeix per aquest darrer motiu (les piscines es poden omplir reciclant l'aigua i protegir-se contra l'evaporació de la làmina superior amb una coberta), sinó en el reg del jardí, sobretot en presència d'espècies molt exigents tant pel que fa a l'aigua com la gespa. La reducció d'aquests consums passaria, doncs, per limitar, mitjançant ordenances municipals, la superfície de gespa que es pot plan-

tar, com es fa ja en alguns municipis (no turístics) com Sant Cugat del Vallès. En el cas dels hotels, també es pot optar per zones enjardinades amb predomini d'espècies adaptades a la climatologia mediterrània i àrees de captació i emmagatzematge d'aigua de pluja per al reg, però els canvis més importants han de venir sobretot de la regulació dels usos de l'aigua a les habitacions.

Cal continuar treballant en la renovació de les cambres de bany amb sistemes d'estalvi a dutxes, rentamans i vàters i limitar els consums extravagants que poden suposar jacuzzis i altres instal·lacions per l'estil. També cal impulsar la reutilització interna de l'aigua, per exemple, de l'aigua sobrant de dutxes, banyeres i rentamans (anomenada "aigua grisa" pel fet que comporta una càrrega contaminant relativament baixa) cap a les cisternes dels vàters després de passar per un procés intern de depuració. Cal esmentar, en aquest sentit, l'experiència d'un gran

hotel de Lloret de Mar que, des de fa almenys 25 anys recicla l'aigua de dutxes i rentamans de més de 400 habitacions per omplir les cisternes dels vàters. Amb aquestes i altres mesures d'estalvi s'ha aconseguit reduir el consum diari per client de 400 a 150 litres per dia.

En síntesi, doncs, la gran varietat de modalitats turístiques es tradueix també en una gran diversitat existent pel que fa al consum d'aigua que posa en qüestió les generalitzacions de consums exorbitants per a tot el sector. Si hem de conviure amb el turisme de masses, potser els models més eficients en termes de consum d'aigua siguin els d'alta densitat com Benidorm o Lloret de Mar, amb alt predomini de càmpings, hotels i apartaments més que els de baixa densitat i tipologies de gran consum amb jardins i piscines privades, per molt que aquests darrers puguin definir-se com a exemples de "turisme de qualitat". De qualitat ambiental, però, difícilment. ●

TEXT: **DAVID SAURÍ**
GEÒGRAF, MEMBRE DEL DEPARTAMENT
DE GEOGRAFIA DE LA UNIVERSITAT
AUTÒNOMA DE BARCELONA (UAB)

IL·LUSTRACIÓ: **LLUÍS TERRADELLAS**

Masculinitat, una barrera per a la corresponsabilitat en la contracepció

Històricament, la construcció social de la masculinitat patriarcal s'ha definit en contraposició a la feminitat. La contracepció, en estar feminitzada, ha estat exclosa de la masculinitat hegemònica. En aquest sentit, la implicació dels homes cis en la contracepció és desigual, tant per raons socials com per motius de limitació en l'oferta. Hi ha una mancança de responsabilitat en l'anticoncepció, i la masculinitat n'és factor clau.

La responsabilitat contraceptiva no es pot entendre de forma individual i implica anar més enllà d'eleger un mètode. La corresponsabilitat inclou informar-se dels mètodes que trobam al mercat, entendre i acompanyar els efectes secundaris, prendre decisions compartides, distribuir la càrrega econòmica i mental de la contracepció, participar en els assajos clínics i també, responsabilitzar-se en la salut sexual pròpia i compartida.

Què impediria als homes utilitzar mètodes anticonceptius? Tendrien interès a fer-ne ús un cop sortissin al mercat? Quines barreres trobam en l'accés a la vasectomia? Per què fa seixanta anys que tenim anticoncepció hormonal dirigida a dones i persones que tenen cicle ovulatori/menstrual i encara no comptam amb cap mètode equivalent al mercat per a homes i altres identitats que produeixen esperma?

En l'àmbit biomèdic, la contracepció masculina s'ha mantingut estancada en les fases d'investigació i desenvolupament durant sis dècades. Aquest fet reforça la idea que els homes no tenen res a veure amb la salut reproductiva i contribueix en la distribució desigual de la càrrega, que recau sempre en els cossos feminitzats. A això se li afegeix que certs assajos clínics es troben en l'actualitat frenats per manca de participants: casualitat o causalitat?

En un estudi realitzat l'any 2019 amb estudiants homes de la Universitat de Pennsilvània es va veure que com més rebutjaven la feminitat més barreres tendrien per utilitzar contracepció hormonal. Més del 34% dels participants consideraven que amenaçaria la seva masculinitat. També es va observar que els homes usarien contracepció hormonal si altres ho feien, si canviava a positiva la seva imatge emprant-la i si disminuïa la preocupació que suposa per a ells evitar comportaments construïts com a femenins.

En un altre estudi, publicat a l'Estat espanyol el 2022 i dirigit per Piedad Gómez Torres, es va veure que, encara que el 50% dels participants faria servir la píndola anticonceptiva independentment de les circumstàncies, la principal preocupació eren els seus efectes secundaris.

La masculinitat també es troba associada a la idea d'home procreador. D'aquí que hi hagi homes que, directament, no es volen fer una vasectomia perquè l'associen a *castració* o a la pèrdua de virilitat. Per mitjà de la Seguretat Social, l'accés a la tècnica es pot veure dificultada segons la interpretació que pugui fer el personal mèdic del protocol de la Societat Espanyola de Contracepció del 2019. Aquest document inclou com a "contraindicacions relatives" que poden utilitzar-se per qüestionar l'accés a una vasectomia: no tenir parella, ser menor de 30 anys i no tenir descendència.

La prioritització de la satisfacció sexual per davant el risc també vertebrava la masculinitat. Diversos estudis demostren que la masculinitat està lligada a comportaments de risc per a la salut i també la vinculen amb la desprotecció en les relacions sexuals. Quant a la vasectomia, el principal motiu pel qual els homes dubten sobre si fer-se o no aquesta intervenció

El patriarcat desresponsabilitza els homes en la contracepció i les seves conseqüències, i en carrega tot el pes en els cossos feminitzats, per manca d'anticonceptius masculins, però també per manca de voluntat

és la idea que afectarà la seva erecció, la seva ejaculació o el seu desig sexual, afectacions que jerarquitzen per damunt del risc d'un embaràs no desitjat.

L'investigador Christofer ChoGlueck, de la Universitat de Nou Mèxic, va descriure, en un article publicat l'any 2022, els dobles estàndards que es produeixen en els assajos clínics. Aquest fenomen explica l'avaluació diferencial dels efectes secundaris que fan els mateixos in-

roïcitats explica l'economia de la gratitud i implica que els deures i responsabilitats exigits a les dones siguin valorats i gratificats en els homes. Com a conseqüència, la responsabilitat s'assumeix esperant un guany en el capital social/sexual i no per una consciència real en la responsabilitat.

Es fa imprescindible, paral·lelament a parlar de coresponsabilitat i implicació contraceptiva, visibilitzar la connexió masculinitat-violència i la seva relació amb la contracepció.

La masculinitat s'associa a la idea d'home procreador i molts no es volen fer la vasectomia perquè l'associen a 'castració' i pèrdua de virilitat

vestigadors dels anticonceptius masculins, en funció de les normes de gènere. S'exemplifica a través del cas de la interrupció d'un assaig clínic per la possibilitat de causar dolor (per la injecció), canvis en la libido i depressió, efectes similars als que durant dècades s'han assumit en l'àmbit de l'anticoncepció femenina.

Sembla que, perquè hi hagi una acceptació dels mètodes, tant pels futurs usuaris com pels investigadors, aquests han de ser millors opcions que els seus equivalents femenins i ser pràcticament innocus per als homes i la masculinitat que representen. Es constaten de nou els dobles estàndards. A més, es comparen mètodes de forma individual sense reparar en el risc que comporta que fallin ni en les conseqüències que això produeix en els cossos feminitzats. Fins ara la doble càrrega anticoncepció-embaràs no desitjat recau en aquests darrers.

La masculinitat també es troba fortament associada a l'heroïcitat. Aquesta vinculació masculinitat-he-

Per això, cal parlar de pressió per no usar preservatiu, de *stealth*, de coerció reproductiva i d'altres formes de violència sexual.

En definitiva, tant el camp de la investigació com la societat en general han de deixar de reproduir la idea que la contracepció és "cosa de dones". Els homes han de coresponsabilitzar-se des de la consciència del privilegi i la desigualtat existents. En qualsevol cas, involucrar els homes en la responsabilitat contraceptiva també suposaria una major consciència i empatia cap als drets reproductius de les dones i la construcció d'una salut sexual feminista i comunitària. ●

TEXT: **MARIONA GUIJARRO FERRER**
SEXÒLOGA I TÈCNICA EN PROMOCIÓ DE
LA IGUALTAT DE GÈNERE

IL·LUSTRACIÓ: **ELÍAS TAÑO**

“Canàries és una colònia: perquè fou envaïda i pel model econòmic”

Pilar López fou una de les poques dones actives en el Moviment per l'Autodeterminació i la Independència de l'arxipèlag Canari (MPAIAC), un grup molt combatiu als anys setanta. Fou empresonada i, en sortir-ne, va impulsar accions de suport als presos polítics. Encara avui està implicada en el sindicalisme sobiranista de les canàries

TEXT: **GEMMA PARERA**

FOTOGRAFIA: **LAURA MAZAGATOS**

“Canàries és una colònia, per com va ser envaïda, però també per com s’hi ha desenvolupat l’economia, la cultura i l’opressió”. Així ho defensa Pilar López, que va formar part del Moviment per l’Autodeterminació i la Independència de l’Arxipèlag Canari (MPAIAC) en els seus moments més combatius, als anys setanta.

Nascuda a Madrid el 1953, al si d’una família catòlica i sent l’única nena de cinc germans, amb la mort de la seva mare quan ella en tenia 18, va haver de fer-se càrrec tota sola de la casa. “Vaig estar un temps força tancada fins que vaig descobrir que hi havia un món i que era jo qui l’havia de triar”. Aquesta predisposició la portà a implicar-se en moviments polítics i va anar a raure a Portugal on va viatjar atreta per la Revolució dels Clavells-, i allà va conèixer la lluita del poble canari. “Quan vaig tornar a Madrid vaig començar a escoltar a la ràdio La voz de Canarias Libre, que acompanyava La Voz del Sáhara

A Algèria, el moviment independentista canari va decidir adoptar l’estratègia de la propaganda armada, però López recorda que “jo m’havia de quedar fora per dona i espanyola”

Libre”. Era una època de lluites anti-franquistes i anticolonials, i Canàries arrossegava anys de dura repressió franquista i segles de colonialisme.

La Voz de Canarias Libre va començar a emetre des d’Alger el 1975 per a l’arxipèlag canari i va esdevenir el mitjà de difusió de l’organització independentista i socialista MPAIAC. Per mitjà d’aquesta emissora es recuperava la història canària i es difonia la idea que l’alliberament social havia de passar primer per l’autodeterminació. Pilar López hi va participar quan va arribar a Alger, després d’un període d’exili a Colòmbia i Veneçuela amb el seu company, militant clandestí del MPAIAC. Va ser a l’Algèria d’aleshores, amb la descolonització encara recent i essent territori de confluència i suport a lluites independentistes de la regió, que el moviment va decidir adoptar la “propaganda armada”. “Jo me n’havia de quedar fora perquè era dona i ‘espanyola’, però vaig haver d’anar a buscar un material a Madrid per portar-lo a Canàries i ja vaig continuar”.

Era l’any 1976. Aleshores, el MPAIAC es fixava objectius turístics en un moment en què l’economia de l’arxipèlag es transformava: s’abandonava el camp perquè els terratinents hi construïen complexos turístics, s’especulava amb el territori i la gent marxava a treballar a l’hostaleria.

Pilar López considera que aquesta forma de lluita -que va abandonar-se al cap de pocs anys en un context de construcció del sistema europeu- no es va acabar d’entendre socialment. També va rebre crítiques d’una part de membres dissidents del moviment. “El que la gent no veu és que el que realment et posa en perill cada dia és quan especulen amb la teva vida, quan t’impedeixen desenvolupar-te, quan t’exploten”. Creu també que “avui dia encara és més difícil entendre una activitat que s’exposa tan violenta, però més violenta és la situació en què es troben les illes Canàries”.

La repressió va caure de seguida sobre el moviment. Pilar López, com moltes altres companyes, va ser detinguda i empresonada l’any 1977. Va passar quatre mesos entre reixes, precedits de quatre dies d’interrogatoris i acompanyats de cops i agressions, que recorda com un dels pitjors moments de la seva vida: “La pressió mental va ser el més difícil”. Però no va desistir i a la sortida va continuar amb la lluita, en tot moment vigilada o, com ella expressa amb humor, “escoltada” per la policia. Es va incorporar a Solidaritat Canària, una organització que, des de l’àmbit social i de forma

ja no clandestina, es va dedicar a la conscienciació, el suport a les persones preses i la lluita per l’amnistia.

Mentre a les illes les presons eren plenes de membres del moviment, a Alger, l’any 1978, Antonio Cubillo, dirigent de MPAIAC, va patir un intent d’assassinat. La situació era cada vegada més complexa. “Vaig tornar de nou a Algèria i ens vam trobar amb molts problemes organitzatius i d’egos”, recorda.

Pilar López va ser una de les poques dones que va estar activa en un moviment integrat quasi exclusivament per homes i fa certa autocrítica en aquest aspecte. Va jugar “un paper secundari, molt callada” i creu que “potser s’hauria d’haver imposat més”. Però sobretot qüestiona l’actitud d’uns companys que, de vegades, ni tan sols la consideraven d’aquesta manera. “Ni ells m’han reconegut moltes vegades com a part del moviment; em veien com la ‘companya de’, no com una companya de lluita. De fet, les dones eren ‘companyes de’ i els homes, ‘companys’”. És arran de moviments més recents i de corrents com ara el feminisme descolonial canari, que s’està produint -apunta- una trobada entre el moviment independentista i feminista de l’arxipèlag.

Encara avui, Pilar López continua políticament activa, des de la solidaritat internacional amb una associació de Gàmbia i sobretot amb la lluita canària, on participa, entre altres col·lectius socials, en la Intersindical Canària, un sindicat assembleari que reivindica alhora els drets laborals i socials i la sobirania de les illes. Activista incansable, continua pensant que el que es reclamava fa quasi cinquanta anys és un objectiu tant o més necessari en les Canàries d’avui, perquè l’arxipèlag és la comunitat autònoma més empobrida de l’Estat espanyol, amb un dels nivells d’atur més alts i un abandonament escolar elevat. Els lloguers són inaccessibles per a gran part de la població resident, la destrucció ambiental cada vegada és més gran i més insostenible, les feines són molt precàries i les persones joves marxen perquè no hi ha projecció de futur. A més, com a frontera sud de l’Estat espanyol i d’Europa, i una de les rutes migratòries més perilloses, les seves aigües arrosseguen milers de persones mortes cada any i en les seves terres hi malviuen les supervivents de les rutes migratòries, amuntegades en campaments. Passat i present la criden a fer un exercici de responsabilitat envers la terra sentida, viscuda i lluitada. ●

Tomata de penjar, del cordell al pa

TEXT: **JORDI GARCIA MIRAVET**

FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

Les vesprades de finals d'agost l'àvia començava el ritual de cada any. Fugint de la xafogor pròpia de l'estiu preparava, a la terrassa fresqueta del maset, tots els elements indispensables per a conservar les tomates: el mànec d'un motxo, que recolzava sobre dues cadires de fusta i vímet i del qual penjava un tros de cordell, un didal, una agulla, fil i molta paciència. Una per una, els passava el fil i l'agulla pel pesó i les unia al cordell fins a formar-ne un pomell, i tornava a començar l'operació. Després les penjava en un lloc fresc i sec per a poder consumir-les durant la tardor i l'hivern. D'aquesta manera permetia que tota la família poguera gaudir d'un dels costums més senzills i alhora plaents que recorde de menut: despenjar una tomata del pomell penjat d'un clau de la cuina, refregar les dues meitats al pa acabat de comprar, afegir-hi un raig d'oli, un pessic de sal i un poc de companatge. El resultat es convertia en un esmorzar de primer nivell per a anar a l'escola.

La tomata de penjar és una manera, com tantes altres, de conservar l'excedent de la producció d'aliments. Aquesta varietat, gràcies a la seua composició química i la mida reduïda, permet que el fruit tarde a podrir-se i s'allargue el seu ús durant mesos després d'haver-lo collit. Es cultiva arreu dels Països Catalans: a Mallorca, les varietats tomàtiga de ferro (de regadiu) o ramellet (de secà); a Catalunya, per exemple, el tomàquet bombeta o de mugró o l'albercoc; o les tomates fulla de patatera o moradeta, a les comarques de Castelló al País Valencià. A més són l'essència dels plats més senzills i, alhora, més representatius de la nostra gastronomia, com el pa amb tomàquet o el pa amb oli.

GENER | FEBRER | MARÇ | ABRIL | MAIG | **JUNY** | **JULIOL** | **AGOST** | **SETEMBRE** | **OCTUBRE** | NOVEMBRE | DESEMBRE

SOPA FREDA DE TOMATES DE PENJAR ROSTIDES

INGREDIENTS

- 1 kg de tomates de penjar
- 1 ceba gran
- Cibulet
- Alfàbega
- Sal
- Oli d'oliva verge
- Pebre negre
- 1 got de llet o beguda vegetal

ELABORACIÓ

1. Renteu les tomates i talleu-les per la meitat, i peleu i talleu la ceba a rodanxes.
2. Poseu les tomates i la ceba en una safata de forn i afegiu al gust sal, el cibulet i l'alfàbega, el pebre negre i l'oli.
3. Poseu la safata al forn, prèviament escalfat, a 180°C durant 30 min.
4. Passats els 30 minuts, introduïu les verdures i els seus sucs en un recipient, afegiu-hi la llet o la beguda vegetal i bateu la mescla.
5. Deixeu-la refredar a la nevera i, quan serviu el plat, decoreu-lo prèviament amb alfàbega i cibulet i un raig d'oli.

**PALAU
ROBERT**

PALAU ROBERT

Passeig de Gràcia, 107

08008 Barcelona

Tel. 932 388 091

palaurobert.gencat.cat

Segueix-nos a:

JUGO COM UNA NENA!

Exposició fins al 25.09.2023

Sales 1 i 2

Entrada Lliure / Free Entry

#JugoComUnaNena

**Generalitat
de Catalunya**

**sempre
endavant**

Les deveses i les hortes del barri de Santa Eugènia (Girona) i Salt conformen un petit pulmó verd per a les dues ciutats. El voral del riu Ter, al seu pas per aquest indret, es converteix cada estiu en un punt de trobada de moltes veïnes de la zona per refugiar-se de les onades de calor i fer-hi vida social.

Beirut, el Líban

Un grup de dones sirianes al camp de refugiades de Shatila, als afores de Beirut | **ANDREA LÓPEZ-TOMÁS**

EXPULSADES DEL REFUGI LIBANÈS

Grups defensors dels drets humans denuncien que les persones que han estat retornades a la força des del país veí són objecte de tortures i desaparicions a les mans del règim sirianà

TEXT:

JOAN CABASÉS VEGA
ANDREA LÓPEZ-TOMÀS
BEIRUT, EL LÍBAN

FOTOGRAFIA: **JOAN CABASÉS VEGA**

El silenci domina la sala i les mirades s'enlairen. Totes s'aturen un segon per recrear-se en una imatge. Tornen durant un instant a una Síria que ja no existeix. Cap d'elles es planteja viatjar físicament fins al país que van abandonar ara fa més d'una dècada, així que seria millor enterrar aquell record dolorós. Amb tot, s'endinsen en la memòria d'una terra idealitzada: en calma, àmplia, plena de llum i de bonança.

El molest soroll del ventilador, que amb prou feines refresca a un parell de la vintena de dones que es concentren a l'habitació, trenca la fantasia del passat. La malenconia, tot i això, no acaba de marxar. Arribades des de diferents punts d'una Síria que les va expulsar, aquestes refugiades s'han trobat al Líban. El laberint de formigó que és el camp de refugiades de Shatila, a Beirut, les uneix. Darrerament, i quan les mancances més les collen, veuen com el desig d'algunes de les seves veïnes libaneses d'expulsar-les del país es va convertint en realitat. Les deportacions de compatriotes han deixat de ser casos puntuals.

“Si la situació al meu país fos bona, és clar que no seria aquí”, diu Ahd Huran, de 29 anys, que en fa onze que viu refugiada al Líban. Aquesta mare de cinc fills, originària de la ciutat d'Idlib, va ser testimoni de la destrossa de la seva Síria natal i del col·lapse del seu país d'acollida. “Però això, malauradament, no està a les nostres mans...”, reflexiona. “Allà vivíem un

milió de vegades millor que no pas aquí, per descomptat, però les condicions de vida ara a Síria són difícils”, afegeix, mentre les seves companyes assenteixen. Les trobades setmanals que duen a terme al centre de l'organització Alsama són un espai per a compartir inquietuds, explicar-se anècdotes i, en definitiva, sostenir-se les unes a les altres. En els últims mesos, a les preocupacions habituals per les dures condicions de vida, s'hi ha sumat la dels retorns forçats.

L'Alt Comissionat de les Nacions Unides per a les Refugiades (ACNUR) és una de les organitzacions que vigila de prop el fenomen de les deportacions il·legals. “Fins a l'abril, ACNUR ha pogut confirmar 73 batudes en barris i localitats on resideixen comunitats sirianes, a múltiples punts de tot el país”, explica Paula Barrachina Esteban, portaveu de l'agència internacional. A ACNUR s'és conscient d'un augment de les deportacions sumàries en grup. Fonts properes a l'agència afirmen que les autoritats libaneses haurien detingut més de 1.100 sirianes només entre els mesos d'abril i maig. D'aquestes, s'ha pogut confirmar que més de 600 han estat deportades.

Huran ho corrobora, i ho complementa amb un relat més escabros. “Sentim moltes històries de persones que han estat deportades a Síria i que, en qüestió de dies, han desaparegut o han mort”, confessa. Algunes de les seves companyes prefereixen protegir-se en l'anonimat. “La nostra situació ha canviat molt en les últimes setmanes”, manifesta Amal. “Tot s'ha tornat més difícil i tenim por d'anar a treballar”, lamenta. Entre les seves veus sobreposades, accelerades per la gravetat del que expliquen, s'hi colen històries de pallisses, d'escopinades i menyspreu. “Ho notem fins i tot quan anem al mercat”, diu Ghofram Linan, ella sí, amb el seu nom real. “Xiuxiuegen: ‘sirianes, sirianes’, quan passem per davant seu, i fan gestos insultants”, explica mentre gesticula.

Linan, però, no dubta a rompre una llança a favor de la població local. Apunta que “no totes les libaneses” es comporten així amb elles. “N'hi ha que ens han obert les seves cases i ens han acollit, tot recordant que elles també passaven temporades a Síria quan al Líban hi havia crisi o guerra civil”, defensa. Al cap i a la fi, aquesta mare de dos fills, també originària d'Idlib, conclou que “les libaneses volen un bon sistema per al seu país, tal com nosaltres volíem per al nostre”. ▶

Fins a l'abril, el comissionat de l'ONU per a les refugiades, ha pogut confirmar fins a 73 batudes a llocs on resideixen comunitats sirianes, amb 1.100 detencions i 600 deportacions

► Avui, ACNUR té registrades 839.000 refugiades sirianes amb presència al Líban. Les autoritats libaneses que treballen per la seva expulsió estimen que en realitat en són un milió i mig, tot i que la sol·licitud del govern libanès a l'agència perquè aturés el recompte de les noves arribades a partir del 2015 impedeix saber-ne la xifra real. “Ara, cada vegada que alguna cosa no va bé al país, diuen que és culpa de les sirianes”, denuncia Linan.

Però el Líban té els seus propis problemes, i les responsables en són les mateixes autoritats que ara assenyalen amb el dit les sirianes. L'enorme volum de corrupció, les mesures extractivistes amb què les elits saquegen les butxaques de les qui viuen al país i unes autoritats alienes al seu rol de servidors públics han conduït el Líban a una situació de fallida econòmica. La crisi, que el Banc Mundial considera una de les pitjors en la història del capitalisme, enfonsa per sota del llindar de la pobresa el 80% dels 6,5 milions d'habitants del territori.

Segons l'ONU, les xifres són encara pitjors entre les refugiades sirianes al Líban: en un 90% dels casos, les famílies arribades del país veí malviuen en la pobresa extrema. “Les libaneses es pensen que només volem diners i que l'ONU ens els dona en dòlars”, explica Mona, una altra refugiada provinent d'Idlib. “Però no saben que només ens donen 1.100.000 lliures al mes [uns 10 euros al canvi actual] i que tots els diners que guanyem treballant acaben retornant a mans libaneses”, detalla. “Treballem, treballem i treballem només per sobreviure en el dia a dia, no dona per res més”, constata.

SÍRIA NO ÉS UN LLOC PER TORNAR-HI

Autoritats de països com el Líban o Dinamarca s'esforcen des de fa temps a buscar pretextos per legitimar la seva urgència de treure's del damunt les refugiades sirianes. Al·leguen que la situació al país àrab ha canviat, que el règim de Bashar al-Assad ha aconseguit estabilitzar l'escenari en clau de postconflicte a bona part del territori i que no té sentit acollir desenes o centenars de milers de persones quan, a Síria, suposadament, hi podrien viure amb seguretat.

Aquestes posicions topen frontalment amb el que denuncien les organitzacions en defensa dels drets humans amb més altaveu del planeta. I també amb el que s'evidencia sobre el ter-

reny, en converses amb les civils sirianes que no han marxat. El diagnòstic és clar: la deportació de les refugiades és incompatible amb la seva protecció. A Síria, literalment, no hi ha país on tornar. Les autopistes que connecten les grans ciutats, com ara Damasc i Alep, recorren quilòmetres i quilòmetres entre pobles arrasats. Es fa difícil creure que algun dia acollissin vida.

Però la misèria i la falta de perspectives no són les úniques amenaces a les quals s'han d'enfrontar les retornades. Bona part dels onze milions de persones -la meitat de la població estatal- que han hagut de fugir de casa durant el conflicte es concentren en ciutats on el règim fa i desfà sense retre comptes a ningú. “Síria no és un lloc segur per al retorn de refugiades”, denuncia la investigadora Aya Majzoub. “Avui dia continuem documentant crims contra les refugiades que tornen a Síria des de països com el Líban o Jordània”, adverteix Majzoub, que és directora adjunta d'Amnistia Internacional (AI) al Mediterrani Oriental.

“Hem registrat detencions arbitràries, desaparicions forçades, tortures, agressions sexuals o fins i tot assassinats”, detalla la representant d'AI. Unes paraules que confirmen els pitjors temors d'Ahed Turan i les altres sirianes refugiades a Shatila: el règim d'Al-Assad continua cometent crims contra la humanitat i, a més, Damasc manté l'ull posat sobre les persones retornades. El que va passar durant la setmana amb el repunt més gran de deportacions, a inicis de maig, n'és una prova més. Només durant aquells dies, AI va tenir constància de la detenció d'almenys cinc persones que havien estat desertores de les forces armades de Síria abans de refugiar-se al Líban. Totes cinc van ser detingudes tan bon punt l'exèrcit libanès les va entregar a la frontera.

UN TRAUMA A DISTÀNCIA

Oussama al-Sheikh Hamed respon que no sense haver-s'ho de pensar. Aquest sirià de mitjana edat és de Hama, una ciutat sota control del règim de Damasc. Viure de nou a territori dominat per Al-Assad és una idea que l'esgarrifa, i és l'única cosa que per a ell justifica el seu periple dels darrers anys.

Com a tota la població siriana, la vida d'Al-Sheikh Hamed va donar un tomb la primavera de 2011. A moltes de les seves conciutadanes, perquè les disparaven. A ell, en canvi, el tomb va

Les runes del Gran Serrallo d'Alep (Síria), que era l'edifici governamental de la ciutat, destruït des de l'any 2014 | **JOAN CABASÉS**

Punt de control militar enmig del desert camí de Palmira, la ciutat antiga de la qual va ser atacada per Estat Islàmic. A cada punt de control, com per tot arreu a Síria, es veuen imatges d'Al-Assad | **JOAN CABASÉS**

Només durant el mes de maig, Amnistia Internacional va tenir constància de la detenció de cinc persones que havien desertat de l'exèrcit de Síria abans de refugiar-se al Líban

venir per no disparar. Membre aleshores de les forces armades de Síria, va desobeir les ordres dels seus superiors i es va negar a obrir foc contra la població civil. Aquest fet va suposar el seu descens als inferns. Els qui fins aquell moment treballaven al seu costat el van detenir i el van tancar a la temuda presó de Saydnaya, als afores de Damasc.

Allà s'hi estaria tres anys, fins a l'estiu del 2014. Sovint, en cel·les de pocs metres on s'amuntegaven desenes de persones preses. "Aquí és quan vaig començar a patir", explica per telèfon. Explica que els tallaven l'aigua perquè no poguessin beure ni netejar-se. Els oferien una tassa de te, un tros de pa i tres cullerades d'arròs cada 24 hores. Els apallissaven amb bastons fins que sagnaven. Era habitual veure recluses morir. Al-Sheikh Hamed està convençut que els agents s'acarnissaven amb ell d'una manera especial pel fet de ser un suposat traïdor a les forces armades. Potser per això, quan va tornar a trepitjar el carrer, va descobrir que el règim li ho havia requisat tot. La seva llar, les seves terres i el seu vehicle.

El temor a noves tortures, abusos o, fins i tot, desaparicions, fa que milions de sirianes escampades arreu del món es mantinguin convençudes de seguir en l'exili. Moltes supervivents que han comprovat de què és capaç Al-Assad des de l'esclat de la guerra civil s'acumulen al nord-oest de Síria, el darrer bastió opositor al govern de Damasc. A Idlib, una de les ciutats d'aquesta zona "envoltada de tropes russes i de milícies turques", tal com ho explica el mateix Al-Sheikh Hamed, és on aquest ex-pres va fugir quan va poder moure's en llibertat.

L'any passat va travessar la frontera amb la seva família i va instal·lar-se a Reyhanli, un municipi turc proper a Antioquia. Ni tan sols el pitjor terratrèmol que el territori ha patit en dècades, el mes de febrer, l'ha fet plantejar el retorn a la seva enyorada Hama. Haver viscut a Idlib durant més d'un lustre de resistència contra Al-Assad el fa atrevir a parlar en nom de les seves antigues veïnes: "Mai, i en cap circumstància, cap habitant de la ciutat acceptaria viure sota el règim d'aquest criminal".

REINTEGRACIÓ DIPLOMÀTICA

Al Líban, les compatriotes d'Al-Sheikh Hamed, hi coincideixen. "Tot és culpa del règim, jo no vull tornar a un país amb el mateix règim", assenyala Muna. Quan se'ls pregunta pel fet que la Lliga Àrab hagi acceptat el retorn a la institució del règim d'Al-Assad, les mirades que fa una estona s'enlairaven, ara s'inflamen de ràbia. "Hi estem en contra, ell no és el nostre president", exclama Amal.

Moltes consideren que la normalització de relacions amb Damasc i l'abandonament de la població siriana que implica és perjudicial per a tots els pobles de la regió. Casos d'impunitat com aquest, argumenta l'escriptora i activista siriana-espanyola Leila Nachawati, impedeixen que la ciutadania del sud del Mediterrani tingui cap confiança cap a les autoritats àrabs i internacionals. També augmenten el llistó de què es considera acceptable arreu del món. "Es pot arribar tan lluny com ho han fet Al-Assad a Síria o Abdel Fattah al-Sisi a Egipte i no passa res", lamenta Nachawati.

Lluny queden els retrets que la majoria dels governs àrabs van fer al seu nou aliat quan va reprimir amb violència el seu propi poble l'any 2011. "La història l'escriuen les vencedores, així que imagina't el que passa quan les qui l'escriuen són criminals de guerra o gairebé genocides", denuncia Nachawati.

Tot i les mirades encara enceses, les refugiades sirianes reunides a l'habitació de Shatila s'han pogut aplegar. I això és prou motiu per celebrar-se. "Totes som sirianes, però de diferents regions del país, així que si no estiguéssim aquí, no ens haguéssim conegut", destaca Muna. La situació difícil que travessen a Beirut i el temor a ser deportades no impedeix que valorin el refugi libanès, on han pogut teixir la seva pròpia xarxa de resistència. "Quan ens trobem, parlem de tot sense gens de vergonya i, d'alguna manera, això fa la vida més fàcil", conclou Muna. ●

Erdogan, cinc anys més d'imbatibilitat

La nova victòria electoral del president turc, malgrat necessitar una segona volta, el confirma com a líder sòlid amb una fórmula que uneix nacionalisme amb conservadorisme religiós

Ni una malmesa economia amb una taxa d'inflació de prop del 50%, ni un devastador terratrèmol que va posar al descobert la corrupció governamental, ni una oposició per primera vegada unida sota la candidatura de Kemal Kiliçdaroglu han pogut derrotar el president turc, Recep Tayyip Erdogan, que ha refermat la seva hegemonia després de més de dues dècades al poder. Certament, aquesta vegada el *sultà* d'Ankara no ha pogut segellar la seva victòria per la via ràpida i va necessitar una segona volta a les presidencials del 14 i 28 de maig. Ara bé, el resultat de la segona cita amb les urnes va mostrar que la seva popularitat amb prou feines s'ha erosionat: va obtenir el mateix 52% de suport que fa cinc anys. A més, a les legislatives, la coalició liderada pel seu partit, l'islamista AKP, va obtenir la majoria absoluta al Parlament turc, que compta amb 600 diputats.

Ara bé, el triomf d'Erdogan no hauria estat possible sense els avantatges que li atorga el sistema semiautoritari que ha anat construint durant l'última dècada a còpia d'anar minant les bases de la democràcia turca. Avui, totes les institucions de l'estat estan al servei dels interessos del partit governant. Així, a la televisió pública, la cobertura de les activitats d'Erdogan durant el mes d'abril va sumar 33 hores, per només 32 minuts de les de Kiliçdaroglu. Ni tan sols la Junta Electoral s'escapa de la politització, com van demostrar algunes de les seves polèmiques decisions.

Però més enllà d'aquests avantatges, és indubtable que Erdogan compta amb una fidelíssima base electoral que li ha permès erigir-se

en el líder polític que ha deixat una empremta més important a la societat turca des de la mort de Kemal Atatürk, el pare de la Turquia moderna. Crescut en un suburbi humil d'Istanbul, en el si d'una família que va emigrar del cor d'Anatòlia, com van fer milions de persones al país, el líder islamista coneix perfectament l'ànima del seu poble i, quan toca, explota sense escrúpols les seves passions més baixes.

El professor turc Omer Taspinar creu que l'oposició va "sobrevolar" la importància de l'economia: "Encara que hi ha una alta inflació, continua havent-hi creixement, i no hi ha una desocupació massiva, que és el que realment més preocupa la gent. És cert que la classe mitjana ha perdut poder adquisitiu, però en part ho ha recuperat amb les ajudes de l'Estat, i per això veu en Erdogan la solució més que el problema".

El polítòleg Behardin Erdem també creu que el president va encetar-la amb la seva campanya. "Els resultats van validar l'estratègia d'Erdogan d'utilitzar qüestions identitàries per retenir els votants insatisfets amb la situació econòmica", sosté. Mentre l'oposició insistia a criticar la política econòmica d'Erdogan, el president preferia apel·lar a l'orgull nacional inaugurant el primer cotxe elèctric turc, o presumint dels avenços de la indústria militar del país. Així mateix, no dubtava a demonitzar l'oposició, sovint fent servir falses acusacions o atiant vells odis ancestrals.

L'estratègia d'Erdogan es va assemblar molt a la utilitzada per altres líders populistes de dretes de l'actual onada ultraconservadora, com Trump o Bolsonaro. El president turc va assenyalar al seu principal adver-

sari per "no compartir els valors nacionals i tradicionals", una velada referència al fet que Kiliçdaroglu sigui aleví, una minoria islàmica que ha patit històricament la marginació a Turquia, país aclaparadorament sunita. A més, va acusar falsament el seu principal opositor d'haver segellat una aliança amb el Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK), la milícia liderada per Abdullah Ocalan que des de fa més de quatre dècades lluita per la sobirania del Kurdistan.

Al seu míting central de campanya a Istanbul, en què va reunir més d'un milió de persones, es va arribar a emetre un vídeo manipulats -un *deepfake*, segons l'argot actual- en què es veien persones vinculades del PKK cantant la cançó de campanya de Kiliçdaroglu. La veritat és que el líder de l'oposició, un veterà polític més aviat gris, es va coordinar amb el principal partit kurd, l'HDP, que va declinar presentar candidatura a les presidencials i va cridar els seus seguidors a votar-lo. El paral·lelisme és sorprenent amb la campanya de les passades municipals i autonòmiques a l'Estat espanyol, amb el PP acusant el PSOE de ser "amic dels terroristes". Durant la campanya, més de 300 persones vinculades a l'HDP van ser arrestades, i el seu líder, Salahattin Demirtas, llangueix a la presó tot i que el Tribunal Europeu de Drets Humans n'ha exigit l'alliberament.

Aquest tipus d'acusacions durant la campanya van donar ales al discurs ultranacionalista i d'extrema dreta, hostil a la presència de refugiades sirianes i a qualsevol reivindicació kurda. De fet, aquests sectors aposten per la il·legalització dels partits d'aquesta minoria. La conseqüència va ser que els ultranacionalistes

Sense majoria absoluta del partit presidencial AKP, i amb un Parlament molt escorat a la dreta, els presagis són funestos per a minories com la kurda i la LGTBIQA+

van obtenir uns excel·lents resultats a les eleccions legislatives, i també el candidat ultra a les presidencials, Sinan Ogan. Amb l'expectativa que els seus vots serien decisius a la segona volta, Erdogan i Kılıçdaroglu van lliurar-se a una mena de subhasta nacionalista amb les refugiades convertides en boc expiatori.

Aquest esclat ultranacionalista a les urnes no és casual, ni és fruit només d'una campanya electoral. Des de fa uns vuit anys, Erdogan i els seus mitjans han anat semblant una narrativa profundament nacionalista. I és que, per motius electorals, el president va fer l'aposta estratègica de fusionar l'islamisme, la ideologia amb la qual va ascendir al poder, amb el nacionalisme turc, la ideologia fundacional de l'Estat i la més associada als seus enemics històrics, les elits laiques. El moment clau en aquest gir va ser el fracàs de les converses de pau amb el moviment kurd, l'any 2015.

Els seus primers anys al poder, Erdogan s'havia recolzat en els sectors kurds per ampliar la seva majoria i neutralitzar el paper polític de l'exèrcit turc, guardià de les essències nacionalistes -o kemalistes- amb els recurrents cops d'estat al llarg del segle XX. Amb la fi de la guerra freda, la democràcia es va convertir en el sistema de moda, i Occident ja no aplaudia l'intervencionisme militar d'altres dècades. Així, a poc a poc, Erdogan van poder reemplaçar els caps de l'exèrcit fins que va controlar la institució.

El 2015, amb les forces neutralitzades, perdut el suport kurd i amb una creixent oposició als carrers per part de la joventut urbana progressista, el líder turc va segellar

una aliança amb el sector ultranacionalista. Mentre abans advocava per la fraternitat islàmica amb els kurds, va passar a reprimir-los amb la mateixa ferocitat que ho havien fet les elits kemalistes, al·lèrgiques a qualsevol reivindicació autonomista. Així doncs, el nou *sultà* d'Ankara ha aconseguit forjar una síntesi ideològica imbatible en un país a la vegada nacionalista i conservador.

Sigui com sigui, la victòria d'Erdogan és incontestable, i allarga cinc anys més la seva llegenda: no ha perdut cap de la dotzena de processos electorals celebrats després de la seva victòria a les eleccions municipals l'any 1994. La gran pregunta és cap a on s'encamina ara Turquia. Els sectors més pessimistes del bàndol opositor adverteixen que la victòria d'Erdogan posarà fi a qualsevol vestigi de democràcia. En canvi, els optimistes, com el professor Taspınar, creuen que l'altíssima participació, de prop d'un 90%, testifica l'aferrament de l'electorat turc a les urnes, i espera que això limiti un aprofundiment de la deriva autoritària dels darrers anys.

Amb el Parlament més conservador i nacionalista de la història de Turquia, sumat al fet que l'AKP no té majoria absoluta al legislatiu, els presagis són funestos per a les minories, sobretot la kurda o la comunitat LGTBIQA+. De fet, fins i tot la nit electoral, en el seu discurs triomfant des del balcó de la seu del partit, Erdogan va tenir paraules de menyspreu per les minories sexuals. On sí que podria haver-hi un canvi és en la política econòmica. El nomenament com a nou ministre de Finances de Mehmet Simsek, un banquer de prestigi internacional que ja va dirigir l'econo-

El president Erdogan celebrant la victòria electoral després de la segona volta a Ankara el 28 de maig de 2023
MURAT CETINMUHURDAR (PRESIDÈNCIA DE TURQUIA)

mia del país entre el 2009 i el 2018, ha despertat l'esperança als mercats d'un retorn a una política monetària ortodoxa. Els darrers anys, Erdogan s'ha entossudit a aplicar una política de tipus d'interès baixos, la qual cosa ha disparat la inflació i ha deixat a zero les reserves de divises. De fet, les setmanes posteriors a les eleccions, la lira turca va caure precipitadament a mínims històrics.

A l'àmbit exterior, cal esperar una política continuista. A causa de la delicada situació econòmica del país, Erdogan ha intentat reconciliar-se els dos últims anys amb totes aquelles potències econòmiques a les quals va ofendre en el passat, com l'Àrabia Saudita o la Unió Europea. Així doncs, cal esperar una Turquia que mantindrà la seva aposta per l'autonomia estratègica respecte a Occident i l'OTAN, però que intentarà llimar asprors amb els seus aliats tradicionals per no privar-se de les corresponents inversions. ●

TEXT: **RICARD GONZÁLEZ**
PERIODISTA A ISTANBUL

Emmanuel Rodríguez

historiador i sociòleg

“Les institucions cada cop són menys capaces de generar marcs d'integració”

Emmanuel Rodríguez (Madrid, 1974) és historiador, sociòleg, assagista, editor del segell Traficantes de Sueños i membre de la Fundació dels Comuns. En el seu últim llibre, 'El efecto clase media. Crítica y crisis de la paz social' (Traficantes de Sueños, 2022), estudia els mecanismes de reproducció de la societat de classes mitjanes a l'Estat espanyol des del desenvolupisme franquista fins a la bombolla financera i les polítiques d'austeritat europea. Amb una clara renúncia al determinisme i a les prediccions exactes, el volum assenjala l'avenç cap a una societat dividida, on la classe mitjana perd progressivament el seu paper central i on les persones socialment racialitzades haurien de tindre sempre major pes.

TEXT: **GIUSEPPE SAVINO**

FOTOGRAFIA: **JAUME FERRANDO**

Estudies la classe mitjana des de fa molts anys. Per què? Quina és la importància política de la classe mitjana?

Hui és un problema fer una política de classes o que hi haja una articulació de quelcom semblant al que va ser el moviment obrer, la classe obrera, el proletariat. La gent ja no es defineix com a *proletària*. Diria que porta definint-se com a *classe mitjana* des dels anys setanta. Fins i tot en l'època gloriosa del moviment obrer, en la Transició, ja hi havia un percentatge significatiu d'obrers industrials que es definien com "de classe mitjana", la qual cosa no deixa de ser sorprenent. I des de llavors, això no ha fet més que créixer. A més, aquestes societats del primer món són molt difícils de pensar més enllà del que serien els grans marcs d'integració social que ha construït l'estat del benestar. Em referisc a les societats liberals, les societats de consum, l'extensió de la propietat, etcètera.

La major part de l'esquerra explica la Transició com una etapa de continuïtat amb el franquisme. Per a tu no és així. Per què?

Hi ha una crítica d'esquerres a la transició que és interessant, però que, per mi, no és del tot real. Aquesta crítica afirma que les institucions franquistes van perdurar, no només en l'autoritarisme, sinó també en l'àmbit cultural i amb una sèrie d'institucions que han impedit que aquesta democràcia siga reeixida. Una manifestació d'aquesta herència seria el Tribunal d'Ordre Públic convertit en l'Audiència Nacional. Jo crec que, si tu estudies la història d'Alemanya, les pervivències del nazisme en l'estat posterior són bestials. També la Tercera República Francesa neix de la massacre de la Comuna de París. I així podríem continuar... Crec que el gran element de continuïtat des de la Transició a la democràcia és social. Hi ha un règim liberal que s'imposa amb llibertats i drets formals, que a més són conquestes de les lluites de l'època, com la del moviment obrer o la del moviment veïnal, entre d'altres. Després hi ha un enorme corrent de pervivència i de persistència d'un model social que es construeix en l'interior del franquisme, que és això que anomenem "la societat de classes mitjanes". Aquest va ser el gran assoliment de la dictadura i això és el gran element de la seua continuïtat en la democràcia. Per descomptat, reconec que hi ha una democràcia formal i que hi ha una ruptura política, amb milers de tripijocs i a través d'un pacte entre les forces polítiques d'aleshores. Però el que no hi ha és cap canvi de les lògiques de distribució social i del poder econòmic, no només el de les elits al poder, sinó també amb la creació d'aquesta classe mitjana com a gran estabilitzador social.

Consideres el diari *El País*, sobretot en els primers anys, una mena de guia intel·lectual de la classe mitjana. En quin sentit?

No soc expert en això, llavors només puc fer aproximacions o apreciacions meues. *El País* és un projecte que neix del reformisme franquista, no de l'oposició. Hi participa Manuel Fraga, diria que també José María de Areilza -que és una altra gran figura de la transició sorgida del franquisme- i dirigit per Juan Luis Cebrián. Per a mi va ser un projecte modernitzador a partir de les bases i de les premisses que estableix aquest reformisme franquista: continuador en l'àmbit social, reformador en el polític i relativament modernitzant en el cultural. Un gran educador de la societat civil. Les classes mitjanes a penes existien, eren recents i no estaven organitzades, com tampoc els partits. *El País* va servir per a tota aquesta expansió de la classe mitjana amb nous corrents culturals, moderns, però amb un to sempre molt superficial.

Adolfo Suárez i Felipe González eren representants de dues classes mitjanes diferents?

Diria que de la mateixa classe mitjana. Són elements generacionals molt coincidents; figures joves, figures que representen una modernització del país, que es representen a elles mateixes com una classe mitjana professional. En el cas de Felipe González, com a advocat laboralista. Cap dels dos creix en les estructures franquistes de l'Estat i representen un país que és nou, en certa manera. Però, compte: no el país nou de la Transició, sinó més

aviat l'Estat espanyol dels anys seixanta, que s'està construint, encara quan apareixen aquests dos polítics, amb l'expansió de l'educació universitària, l'expansió de l'ocupació professional, l'obertura a nous corrents culturals, i en termes polítics amb una lògica de diàleg construïda des de dalt. Al final dels anys setanta, molta gent es reconeixia més amb ells que amb les velles figures que venen de la Guerra Civil com els Fraga o els Carillo.

Assenyales el 2008 com una data crucial per a la classe mitjana, per què?

Des de la transició fins a la primera dècada del segle XXI es posa de manifest tota aquesta lògica integradora per part de l'estat, en termes socials, cosa que va portar la majoria de gent a reconèixer-se, finalment i de forma molt clara, com a classe mitjana. Aquest *efecte classe mitjana* ha estat el millor estabilitzant polític de les societats riques als països centrals de l'economia-món fins a la crisi d'aquell any 2008. Quan arriba la crisi immobiliària global en aquestes mateixes societats i, per descomptat, en la societat espanyola, el mecanisme de reproducció de la classe mitjana comença a alentir-se. Això es veu clarament amb les distàncies marcades respecte a la generació política de la Transició. A diferència d'aquesta, la generació posterior no arriba al món en un període d'optimisme econòmic, de politització rampant, d'expansió de les elits tècniques i de l'ocupació pública, que estimula els caràcters forts i ambiciosos, la maduració primerenca en ocupacions i les posicions de "responsabilitat". Aquesta nova generació, la que serà protagonista del 15M, és una generació condemnada a una postergació de termini indefinit, a una mena de "minoría d'edat" i forçada a adaptar-se a una pròrroga contínua. Aquesta condició social en "suspens" a penes es va sostenir en el període expansiu del cicle immobiliari-financer precedent (1995-2007), per la pluja de les rendes immobiliàries, l'increment general de la riquesa patrimonial i la promesa d'una realització professional que es complia amb comptagotes. La constatació que la crisi política es manifesta, abans de res, com una "crisi generacional" -és a dir, com una crisi del país en conjunt, i no com una crisi social-, en termes de classe, assenjala de nou el protagonisme de la classe mitjana i el seu monopoli sobre l'àmbit polític. En els termes proclamats d'una "generació perduda", la crisi que obre el 15M s'ha d'entendre inevitablement com una crisi en la reproducció de la classe mitjana.

“En la Transició hi ha una enorme pervivència d'un model social que es construeix a l'interior del franquisme, que és això que anomenem classes mitjanes”

Pel que dius, si entra en crisi l'estat nació, entra en crisi la classe mitjana?

No és tant l'estat nació, sinó que el que entra en crisi són els mecanismes d'integració de l'estat. I ací tenim una peculiaritat del tot europea. L'estat nació té límits severos, i per això, en certa manera, la Comunitat Europea i després la Unió Europea han tractat de suplir aquests límits. Han tractat de contenir i alhora sostenir les lògiques de l'estat distribuïdor de ferramentes per a la plena integració social de gran part de la població. Això haguera estat impossible per a països perifèrics o del Sud d'Europa sense aquest marc. Si ho pensem és paradoxal, perquè s'ha de considerar que la classe mitjana no es produeix en el mercat. Aquesta extensió bestial de la classe mitjana, no simplement entesa a partir del rang mitjà dels ingressos, es produeix per dispositius d'integració social creats per l'estat nació. És un efecte volgut i pensat, encara que no totalment racionalitzat, per part de la classe política, tant la franquista com la dels anys següents.

Mentre es desenvolupava aquest efecte classe mitjana, sorgien els moviments socials a l'Estat espanyol i arreu d'Europa. Pertanyerien a classe mitjana aquests moviments?

El problema no és que foren classe mitjana. És clar que ho eren. El mateix terme *moviments socials* és un concepte inventat per la sociologia i és curiós que els mateixos moviments socials s'identifiquen amb aquest concepte impostat externament i que no prové de les tradicions polítiques que reivindiquen històricament. Els mateixos teòrics dels moviments socials ja deien que eren moviments que partien de la classe mitjana, de sectors fortament escolaritzats, de societats en les quals la dinàmica cultural tenia més importància que els elements clàssics de repartiment econòmic o material. La qüestió és com apliques això per a explicar aquesta "nova dinàmica", per dir-ho en alguna forma. Totes les dinàmiques que venen després del moviment obrer són una altra cosa, perquè reivindiquen una altra cosa.

En una part del llibre analitzes Podem i tots els partits que naixen d'experiències dels moviments socials o que hi estan directament connectats, evidenciant que no són capaços de canviar les coses "des de dintre"...

No és tant que no es pugui canviar res des de dins, sinó que la política de la classe mitjana és una política postautònoma, és a dir, postclassista. No hi ha subjectes polítics que s'estiguen constituint al marge de l'estat. Aquesta és la paradoxa de l'assumpte. Podem citar les *banlieues* franceses o, en el cas dels Estats Units, del que ha succeït quan el moviment de la gent afrodescendent ha desbordat el moviment pels drets civils. Però quan aquests moviments socials construeixen partits com a tal, tenen una lògica d'integració i de reproducció de les mateixes dinàmiques de les quals es queixaven. A més, tendeixen fins i tot a fer-se absorbir molt de pressa pel sistema. Moltes vegades no va haver-hi gairebé transició entre la fase de moviment i la fase d'integració. L'horitzó polític en què ens movem encara, i que més d'hora o més tard s'acabarà o se superarà, continua formulant-se amb el llenguatge polític que coneixem: integració, construcció de drets, un estat que reparteix i que és magnànim. Tot absolutament integrat en els discursos d'aquests subjectes polítics.

L'antipolítica o la crisi de representació és ara part del discurs de la classe mitjana?

Emfasitzant que aquestes connexions no són mai automàtiques, diria que aquesta crisi de la representació -amb les típiques frases de "no em reconec en cap polític" o "no em reconec en cap institució"- té a veure amb la crisi social. Perquè cada vegada més, aquestes institucions polítiques són menys capaces de generar marcs d'integració. La verdadera qüestió és que, enfront d'això, no es dona cap alternativa a societats sempre més desarmades, atomitzades o, com a molt, amb una lògica de solucionar problemes en l'àmbit familiar. Enlloc hi ha una elaboració d'aquesta crítica, d'aquest moment negatiu. No hi

ha gent que es reunisca i pense: "Quina altra alternativa es pot construir? Quin altre tipus d'espais podem crear?". Llavors, es tendeix a la bogeria, a dinàmiques molt estranyes de formes de politització que estan basades en passions tristes, en el ressentiment, en l'absència de reconeixement, etcètera. Aquí jo hi veig la grandesa del moviment obrer, que pensava com l'experiència individual podria tornar-se col·lectiva.

Arreu de l'Estat espanyol estan sorgint moviments que parlen de lluita de classe i de classe treballadora des d'una perspectiva clàssica marxista, com Horitzó Socialista als Països Catalans, Gazte Koordinadora Sozialista (GKS) al País Basc, La Purna a Aragó, l'Encuentro por el Proceso Socialista (EPS) a Castella... Són moviments de classe mitjana?

Clarament, són, en gran part, els fills de la classe mitjana. Hi ha elements amb els quals simpatitze prou: una generació nova que té una voluntat molt clara de trencar amb el sistema, de lluitar, i que fa les seues pròpies lectures i renoven el marxisme amb els seus propis termes. Ho fan, a més, amb unes posicions que són molt típiques dels anys vint del segle passat, que tornen com una força de comunisme de consells. Però la seua lectura política té un problema: és anacrònica, no toca exactament la realitat en què estem avui perquè pensen que el procés de proletarització crea automàticament una classe proletària. Trobe que a l'hora d'articular pràctiques i institucions col·lectives es trobaran exactament amb els mateixos problemes que s'ha trobat la gent que va vindre abans que elles. La pregunta és: com construeixes aliances socials que efectivament incloguen subjectes que no pensen exactament com tu? Això és molt complicat.

"És fonamental trencar la lògica d'aïllament de les classes natives. Anem cap a un món més mestís i és la gent socialment racialitzada la que hauria de ser referent polític"

Llavors, hui som totes classe mitjana? El capitalisme ha guanyat perquè ja no existeixen les classes i la lluita de classe?

Si ho veus amb perspectiva, tot cau a poc a poc, com xicotetes dosis d'Apocalipsi. El 2008 semblava que el món se n'anava en orris. Després va arribar la pandèmia, que va ser brutal, en aquest sentit. Al mateix temps, et trobes amb una Europa que cada vegada és menys capaç de generar lògiques d'integració i que va gestionar la crisi de 2008 a través de l'austeritat. També hi ha crisis dins de la crisi: vivim en una regió que no serà la més puixant en un futur, amb una crisi demogràfica terrible, i amb la necessitat, si vol mantenir-se econòmicament -no dic créixer, sinó mantenir-se-, de fomentar una emigració cada vegada major. Si a això hi afegim el canvi climàtic i tot el que comporta diria que hi ha molts elements per dir que el capitalisme no ha guanyat. Estem al final d'un cicle on el que s'està produint són processos de desintegració d'aquestes formes antigues de protecció i d'integració social de les majories.

Amb totes aquestes "crisis", creus que l'efecte classe mitjana es mantindrà?

Algunes consideraran que encara són classe mitjana. D'altres, progressivament, començaran a dir que són una altra cosa. Què són? No sé com s'anomenaran. Per a mi, una qüestió fonamental és trencar la lògica de l'aïllament de les classes natives. És a dir, anem cap a un món més mestís -no en termes culturals, sinó demogràfics- i és aquesta gent, socialment racialitzada, la que hauria de ser el referent polític. Perquè són les que tenen capacitat de treball, capacitat de mobilitat ascendent, que reivindicaran el dret a un futur millor, la part dinàmica de la societat. Aquesta gent ja no podrà ser classe mitjana perquè no hi ha possibilitat que els estats els ajuden. I són proletàries, perquè netegen les cases, cuiden la xicalla, fan els treballs pitjor pagats, consumeixen barat. Generar un mecanisme d'aliança social entre les *proletaritzades*, per dir-ho així, i les proletàries, és el gran repte polític, per a mi. ●

Ideari

Error 404 -Democracy not found

Fix

ANTIVIRUS CONTRA EL FEIXISME DIGITAL

TEXT: ANNA CELMA
IL·LUSTRACIÓ: BORJA LOZANO

Diverses iniciatives antifeixistes d'arreu del món es valen del seu coneixement de les dinàmiques de funcionament de les xarxes i internet per evitar que la ultradreta l'usi en l'expansió del seu missatge

El 21 de juny del 2020, Donald Trump tenia en el seu calendari de la campanya electoral, en plena postpandèmia, un acte públic a Tulsa (Oklahoma, els EUA). Algunes dades interessants respecte a la tria de lloc i data: el 1921, Tulsa va ser l'escenari d'un dels episodis més greus de violència racista al país, quan una multitud va assaltar els barris on vivia majoritàriament la població negra i va causar incendis i 36 morts. Molt poc abans del míting de Trump, el maig de 2020, la policia estatunidenca havia asfixiat fins a la mort a George Floyd, a la via pública a Minneapolis, a plena llum del dia. I també coincidia amb l'efemèride anual del *June-teenth*, el Dia de l'Alliberament, que commemora el final de l'esclavatge i denuncia les opressions sistèmiques encara vigents per motiu racial. En ple auge de la covid-19, les entrades volaven i la mateixa organització es vantava per Twitter que tenien un milió d'assistents registrades. Però aquest milió va fer *ghosting* a Trump.

Malgrat el pronòstic d'un bany de masses messiànic per al portabandera del supremacisme blanc, a l'hora de la veritat sols van aparèixer 6.200 simpatitzants del magnat-agressor-neocon-evasor fiscal-personatge mediàtic que aleshores presidia els Estats Units. Les fotografies d'aquell dia mostren un estadi buit, amb una presència paupèrrima d'assistents que lluien marxandatge MAGA (el lema *Make America Great Again*, associat a Trump) dispersades aïlladament entre les 19.000 localitats. On havien anat a parar totes les reserves de tiquets? La covid-19 havia forçat el trumpisme a abandonar el seu negacionisme? No, la resposta es trobava a internet, i en particular, en els espais digitals de congregació de la comunitat transnacional K-pop.

Les *K-poppers* són fans de la música pop coreana que ha esdevingut un fenomen de culte des de principis del segle XXI, estenent-se pels països veïns i després trepitjant fort arreu del món. Actualment, hi ha *stans* (seguidores incondicionals) d'aquest gènere de totes les edats i procedències. Malgrat que sovint s'associa la música popular amb gent jove desmobilitzada i amb desafecció política, la comunitat admiradora del K-pop ha posat a disposició de diversos moviments socials els seus coneixements en els entorns digitals. En particular, el *savoir faire* a l'hora d'aconseguir entrades per als cobejats concerts o esdeveniments dels seus grups preferits, i l'expertesa per convertir quelcom en tendència inundant les xarxes amb continguts vinculats a uns *hashtags* concrets.

K-poppers i antifeixistes es van registrar massivament com a assistents al míting de Trump. Van impedir que es materialitzés la provocació del supremacisme blanc a Tulsa i van boicotejar-ne l'impacte dins i fora de les xarxes. El *trolleig* al president es va estendre en una estratègia d'antifeixisme digital. De fet, no era la primera ni l'última vegada que s'organitzaven a TikTok, Twitter o Instagram per fer accions més enllà de les seves passions comunes.

A Myanmar, arran del cop d'estat de l'any 2021, part de les adscrites a la comunitat K-pop van usar Telegram i Signal com a canals més segurs per difondre informació, desmentir notícies falses i organitzar protestes. També van recollir fons per donar suport a les mobilitzacions als carrers o per sostenir econòmicament la defensa jurídica de les represaliades, igual que havien fet a Tailàndia l'any 2020. Al Perú, aquell mateix any, van respondre a la repressió de les

protestes contra el breu govern de Manuel Merino, que va causar ferides a més de cent persones i dues morts: la comunitat K-popper va apropiarse de l'etiqueta #TerrorismoNuncaMás, que volia deslegitimar les manifestants.

De nou als EUA, van forçar la policia de Dallas a retirar una app de denúncies ciutadanes, pensada per recollir vídeos amb "activitats il·legals" en el marc de les protestes impulsades pel moviment Black Lives Matter. L'aplicació va morir d'èxit, segons com es miri: va rebre una allau de vídeos, però en comptes de ser gravacions de les manifestants, eren fragments de videoclips i actuacions dels grups K-pop que idolatren les fans del gènere. També van ofegar discursos d'odi a Twitter, com quan van arraconar les etiquetes reaccionàries #WhiteLivesMatter o #AllLivesMatter publicant amb aquest hashtag milers de continguts sobre ídols musicals i difonent missatges que donaven consells per garantir la seguretat de les participants en les protestes als carrers.

I és que la capacitat d'abast digital de les K-poppers és certament aclaparadora: només l'any 2021, van generar gairebé vuit bilions de tuits relacionats amb la seva comunitat. En moltes ocasions han demostrat el seu coneixement de les mecàniques i les lògiques capritxoses dels algorismes, fent-les servir a favor seu. I entremig del seu tsunami d'afecció pels referents musicals, aquesta legió global ha demostrat que es poden posar a disposició del bé comú de forma massiva unes eines copades pel capitalisme i per la ultradreta.

Es tracta d'una militància voluntària, activa i que requereix moltíssima dedicació, de monitoratge constant de les xarxes socials per identificar focus de lluites polítiques que necessiten suport o erupcions de discursos d'odi enfront dels quals s'interposa una barricada digital. Però a més, és un activisme on l'humor és columna vertebral, que reproduïx l'essència de la cultura memètica d'internet i que trenca amb l'estereotip de l'antifeixisme: masculinitzat, blanc, heterosexual i violent.

OFEGAR ELS DISCURSOS D'ODI

"Hem destruït els ingressos d'un mitjà d'extrema dreta. Això és rellevant", resumeix Kilian Cuerda, president d'És País Valencià, quan li preguntem sobre la seva campanya "No finances l'odi". Aquesta associació cultural vol ser una factoria d'idees, formació i activisme des de les esquerres valencianistes, amb inde-

pendència de partits polítics, per construir una hegemonia cultural alternativa al sistema capitalista i els valors estructurals que el sostenen. Aturar els discursos d'odi és part de la seva militància.

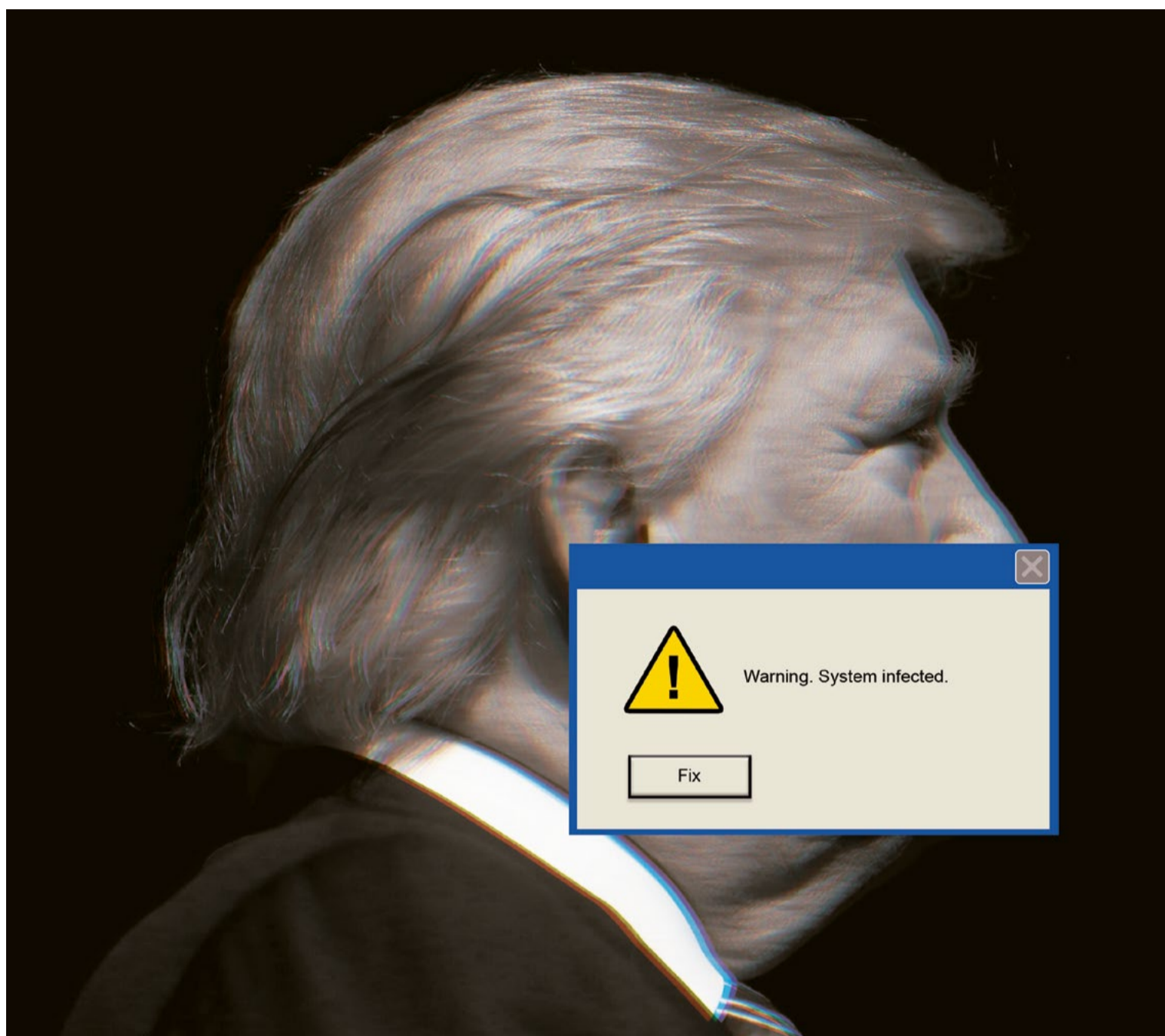
"El trumpisme el coneixem perfectament: l'hem patit a casa, abans que ningú, fa vint o vint-i-cinc anys. Aquesta gent la sap llarga, només cal veure què estan fent. Si t'hi fixes, en Hazte Oír funcionen d'una forma bastant autònoma, amb una quantitat de diners enorme, que nosaltres no podem ni oïr... S'articulen en plataformes com CitizenGo, que no són ni d'esquerres ni de dretes, suposadament, i de sobte te'ls trobes generant un paradigma cultural, formació, activisme, provocació... per a influir en les

dretes de tota Europa. Vox n'és punta de llança. És una batalla cultural per trencar els consensos socials de drets humans i de les llibertats. Però més enllà de Vox, el que els interessa a aquests grups no és fer-los més fatxes del que ja són, sinó arrossegar la resta cap allí", reflexiona Cuerda.

Aquest activista i les seves companyes defensen que, per contrarestar l'actual ofensiva global de l'extrema dreta que natu-

LA COMUNITAT K-POPPER, FANS DEL POP COREÀ, VA RESERVAR MASSIVAMENT LOCALITATS D'UN MÍTING DE TRUMP PERQUÈ QUEDÉS BUIT

ralitza els discursos d'odi, calen eines flexibles i des de la capilaritat. “Al final, la ultradreta fa això mateix. Et marquen agenda, i fins i tot quan ho combats, s’acaba legitimant perquè entres a debat. No hi ha cap debat possible amb el feixisme”, apunta. Per tot plegat, van idear una estratègia d’eixam de fàcil accés per a una àmplia part de la població i que anés al moll de l’os per debilitar altaveus de discriminacions, de manera similar a les accions senzilles i efectives de les K-popers.

“No finances l’odi” ha permès bloquejar el finançament a través de la publicitat del portal *Mediterraneo Digital*. Autodenominat com a mitjà de comunicació i escudat rere els adjectius “*políticamente incorrecto*” i “*sin censura*”, el seu vocabulari habitual inclou termes racistes, sexistes o capacitistes, entre altres. Des del 2010, difon continguts xenòfobs, criminalitza la població d’origen estranger o la comunitat gitana; també contribueix a la difusió de *fake news*, com el de les denúncies falses per violència masclistes, o incita a cometre violències contra les persones trans, per citar-ne alguns exemples.

L’estratègia de “No finances l’odi” és simple: enviar a les empreses anunciantes una recopilació de captures de pantalla o enllaços dels continguts discriminadors. Per idear-la, l’entitat va mirar què estava passant a l’altra banda de l’Atlàntic. Cuerda defensa que és molt important l’estratègia internacionalista, perquè les ideologies ultres funcionen així. “Importen les línies d’actuació o els corrents ideològics, encara que sigui amb uns mesos de retard. Comparteixen assessors, centres d’opinió, ex-

periències... Hi ha una coordinació entre l’extrema dreta dels EUA i la de l’Estat espanyol i Europa. Per això ens preguntem què s’està fent allà en resposta. Ens fixem en *Sleeping Giants*, i contactem una de les seves fundadores, Nandini Jammi, per assessorar-nos”.

Cuerda es refereix a una organització d’activisme digital que l’any 2016, amb l’arribada de Donald Trump a la Casa Blanca, va activar una campanya de pressió als anunciantes del mitjà d’extrema dreta i conspiranoic *Breitbart News* –descriu per l’ideòleg del trumpisme, Steve Bannon, com “la plataforma de l’*alt-right*”. Amb la iniciativa van aconseguir que més de 2.000 organitzacions en retiessin la publicitat. Al Canadà, a Austràlia, a l’Estat Francès i al Brasil s’han activat campanyes similars sota el mateix paraigua.

Abans, però, hi havia hagut altres iniciatives, com “*Stop Funding Hate*”, al Regne Unit, que l’any 2015 es va organitzar per contrarestar l’augment dels atacs contra migrades o refugiades per part de mitjans com *The Sun*, el *Daily Mail* o la plataforma audiovisual GB News. L’estratègia els ha forçat a moderar el to dels seus continguts o a apartar alguna de les seves firmes més extremistes.

Nandini Jammi va fer d’enllaç entre És País Valencià i l’institut Check My Ads, tallafoc digital contra l’epidèmia global de desinformació impulsada per l’extrema dreta. Anant a l’arrel de les notícies falses, aquest organisme planteja construir uns estàndards de publicitat digital que garanteixin el respecte pels drets hu- ▶

► mans. “Estan treballant per desmantellar l’ingrés publicitari de Fox News, són paraules majors”, assenyala Cuerda. Enguany, ha aconseguit fer caure de la graella el programa d’entrevistes *Tucker Carlson Tonight*, apologeta durant anys del supremacisme blanc.

Diverses expertes són conscients de la importància de desarticular les veus propagadores d’odi. Talia Lavin, periodista estatunidenca especialitzada en extrema dreta, escriu al seu llibre *La cultura del odi* (Capitán Swing, 2022) que “l’odi sempre fa metàstasi. El que passa en canals que durant 24 hores al dia no deixen de pregonar la violència més estocàstica -com megàfons plens de testosterona assedegats de sang- és que, més tard o més d’hora, algú prendrà el relleu [...]. La difusió constant de propaganda assassina deixa un rastre de sang”.

AMPLIAR LA CAIXA D’EINES DE L’ANTIFEIXISME DIGITAL
Amb el canvi radical de l’ecosistema mediàtic arran de l’auge digital, que ha fet créixer exponencialment la quantitat de portals de notícies i de capçaleres de dubtosa rigorositat i *clickbait* fàcil, el que no ha canviat és el desig de les empreses d’arribar a com més ulls, millor. Aquí entra en joc la radicalització dels continguts per aconseguir més visites: no és cap secret que els algorismes promouen continguts d’extrema dreta, generant l’efecte de la canonada de l’odi, que facilita un adoctrinament en ideologies reaccionàries i la seva propagació més enllà de les xarxes socials.

Actualment, la majoria d’empreses opten per l’externalització de la gestió de la seva publicitat. Aquí pren el timó la publicitat programàtica, és a dir, una trama embolicada de gestores d’anuncis i marques -com ara Google, Tabula, AdRoll, Magnite...- que es guien pel criteri del volum de visites d’una adreça web i no pas pel tipus de contingut que aquesta promogui.

Parlem de llistes amb milers d’URL, que s’ofereixen en catàleg a les empreses anunciants, sense que aquestes comprovin una per una on apareixeran els seus anuncis. Els webs que allotgen els inserts publicitaris signen contractes amb línies vermelles ètiques imposades per les gestores de publicitat programàtica, però no es fa una fiscalització activa del seu compliment i manca una regulació que combati els discursos d’odi. La major part de les vegades, les multinacionals no saben on tenen la publicitat ni amb qui estan compartint espai.

El pas a pas d’aquestes campanyes antiodi és molt simple: només cal fer una captura de pantalla amb el titular discriminatori i l’anunci de l’empresa de torn, per després contactar-hi a través d’un e-mail o d’un tuit explicant-los amablement que els seus productes s’anuncien a pàgines obertament homòfobes, racistes o sexistes.

“Sap vostè que el seu anunci apareix en un portal que promou l’odi?”. I clar, aquesta empresa descobreix que la seva marca comparteix pantalla amb un contingut trànsfob, per exemple, i

pensa 'quina mala imatge em dona això'. S'emporten sorpreses molt desagradables. A partir d'aquest moment, pot avisar al seu proveïdor de publicitat i dir-li que ja no contracti aquell servei", resumeix Kilian Cuerda. Així ho han fet amb IKEA, Filmin, Bimbo, Batiste, Ford... però també amb institucions públiques, com la Generalitat Valenciana i la Generalitat de Catalunya. L'estratègia de *deplatforming*, de desmuntar el capitalisme de plataforma, crea un efecte dominó a mesura que més i més empreses retiren la seva publicitat: en trucar a la següent porta fent emergir els discursos d'odi que acompanyen els seus anuncis, la campanya té més legitimitat acumulada gràcies a les multinacionals o institucions que prèviament han abandonat aquell web.

Portals disseminadors d'odi com *Mediterráneo Digital* depenen desesperadament de la publicitat. Des del març de 2022, "No finances l'odi" ha aconseguit desterrar gairebé tots els seus anunciant. Ara només s'hi troben cases d'apostes, inserts d'àmbit sexual o de Vox, i ha traslladat la seva seu fiscal a Malta per pal·liar la manca d'ingressos. "És una batalla llarga. Estem demostrant que la majoria de la societat i l'estructura productiva i econòmica no toleren ni accepten aquests discursos. No apel·lem a l'ètica dels anunciant, apel·lem al consens social majoritari", afirma Cuerda. "En moltes ocasions, les empreses ens donen les gràcies, perquè realment no n'eren conscients. Algunes s'escandalitzen pel contingut tan repugnant que descobreixen", afegeix.

L'entitat també té sota focus llocs web com *Alerta Digital*, *Estado de Alarma* o *Caso Aislado*. "Si visites un espai d'intoxicació i intolerància, que imita l'estètica de mitjans convencionals seriosos, i hi trobes publicitat de marques com Nissan, et fa sensació de legitimitat. Et sembla un diari de debò, i pots donar credibilitat a les seves *fake news*", constata Kilian Cuerda.

Talia Lavin remarca que "gran part de l'activitat antifeixista passa per la investigació, la infiltració i sobretot, el *doxing*, és a dir, revelar noms, ubicacions i càrrecs que deixin al descobert als membres dels grups xenòfobs", per generar un cost social al seu odi. Aquesta investigadora ho coneix de prop, perquè s'ha infiltrat en espais digitals de cites habitats per supremacistes blancs i els ha exposat amb la seva tasca periodística.

Per descomptat, és imprescindible l'acció de posar el cos per aturar qualsevol intervenció pública de l'extrema dreta, sigui un acte polític de partit o una ràtzia feixista contra col·lectius minoritzats i activistes. Però aquestes estratègies no sempre estan a l'abast de tothom pel risc que comporten, tant per part dels grups extremistes com per la repressió estatal. En paral·lel, per trobar altres vies que permetin impregnar sectors més amplis de la població, Cuerda defensa que "és molt important,

des de les esquerres i l'antifeixisme, saber nedar i moure'ns en l'espai on estem i utilitzar totes les eines al nostre abast".

Per això, considera que accions com "No finances l'odi" són eines per aconseguir victòries dins del mateix sistema capitalista, que contribueixen a aïllar els discursos d'odi i els seus altaveus. Com que no es tracta de cridar al boicot d'empreses, sinó de donar-los un toc d'atenció sobre on publiciten els seus productes i serveis, les diverses organitzacions internacionals que les promouen constaten que és una forma d'activisme que

arriba a públics menys polititzats. "Ens permet passar a l'ofensiva d'una forma creativa, on pot participar tothom", resumeix Cuerda.

Arran dels resultats electorals del passat 28 de maig, Cuerda pensa que "el panorama en el País Valencià, evidentment, és molt negatiu perquè entren governs d'extrema dreta. El discurs tòxic de Vox està infectant el que serà el govern valencià. Hi ha moltes coses que saben que no podran aconseguir, però estan jugant eixa batalla de normalitzar el relat polític públic que apunta a perseguir a la gent per la seva identitat, perseguir el valencià... són coses vàlides. Davant d'aquesta situació,

la posició i el paper d'És País Valencià és el mateix, i amb més motiu encara. Continuarem la batalla antifeixista amb tota la força i amb la mateixa estratègia, perquè ja funcionàvem de forma independent a les institucions", reflexiona.

ASSETJAMENT PERSONAL, L'ESTRATÈGIA DEL FEIXISME
El *doxing* no només està a les mans de l'antifeixisme. "Sovint no són suficients les denúncies de periodistes per erradicar l'odi d'espais com YouTube, Twitter o Facebook. Encara més, pel simple fet de denunciar, s'enfronten a constants atacs, amenaces de mort i campanyes d'intimidació, que jo he patit en carn pròpia", escriu Talia Lavin.

Kilian Cuerda també ho ha viscut: "Com a president de l'associació, *Mediterráneo Digital* m'identifica i comença un assetjament personal, publicant notícies falses sobre mi molt bèsties. També m'han amenaçat des del seu compte oficial. Tenen convicció d'impunitat i de privilegi, però arriba el moment que ho deixen de ser. Els he denunciat per atemptat contra la integritat moral i calúmnies. S'ha admès a tràmit la querrela, i és més, la jutgessa hi ha afegit el delictes de coaccions. Com que no poden desmentir la informació que hem proporcionat als seus anunciant, recorren a la violència", sentència Cuerda. Aquest estiu està prevista la vista oral d'un dels dos processos judicials que ha iniciat contra el portal. Davant d'aquesta persecució, Cuerda considera vital "denunciar i fer xarxa, no callar, explicar-ho als teus, a la teua gent i organitzar-te". ●

LA CAMPANYA "NO FINANCES L'ODI" ENVIA A LES ANUNCIANTS CAPTURES DE PANTALLA O ENLLAÇOS DE MITJANS AMB CONTINGUTS DISCRIMINADORS

Publicitat

(12ª EDICIÓ) 20/21/22 JULIOL 2023

ACTITUD FEST VIDRERES

DIJOUS 20 15/20 EUR. 18H. LOUISXARMSTRONG · MURINA · TERMINAL VIOLENCE · BELLAKO
 DIVENDRES 21 20/25 EUR. 17:30H. BÉCQUER · MONTEPERDIDO · F/E/A · BULLITT · AERIAL SALAD
 BIZNAGA · IT'S NOT NOT · DJ TANTATINTA DISSABTE 22 20/25 EUR. 17:30H. ICE HAVEN · SONIC BEAST
 TINY VOICES · ÓSSERP · ØJNE · BRO HYMNS · SANDRÉ · YAWNERS · DJ PUBILLA HILTON
 DISSABTE 22 / 12.00H BAR DE LA PISCINA - GRATIS DJ PUBILLA HILTON · DANI HXC DJ

ABONAMENT 35/40EUR. / APARCAMENT PISCINA / VIDRERES

LA PISCINA ACTITUD
 Ajuntament de Vidreres
 Diputació de Girona

Imaginar la fi del capitalisme amb alegria

LA RECOMANACIÓ DE **JORDI GARCIA MIRAVET**

El crític literari i pensador marxista Fredric Jameson va dir un dia allò que “és més fàcil imaginar la fi del món que la fi del capitalisme”. Aquesta frase ha agafat forma dins del meu cap després de llegir *Capitalisme caníbal* (Tigre de Paper, 2023), de Nancy Fraser, en el qual la filòsofa i feminista estatunidenca compara el sistema capitalista amb una serp que es devora a ella mateixa, on l’afany i la necessitat de creixement del sistema és tan gran que necessita posar fi a tot el que el reproduïx, com les cures i la reproducció social, el medi ambient o les polítiques públiques que fixen les normatives per a acumular riquesa.

En termes polítics, a banda de les estratègies austericides dels estats, cal posar el focus en la crisi de les alternatives a un model que no és només econòmic, sinó que és un ordre social institucionalitzat present en les relacions socials i fins i tot dins nostre, com apunta Fraser. En aquest sentit, podem dir que l’esquerra transformadora en termes amplis, hereva del cicle iniciat en el 15M, va quedar atrapada per les dinàmiques de govern de Podemos i el municipalisme generat el 2015, i les iniciatives de tall comunitari no han sigut capaces de generar propostes sòlides.

Del descontentament generat per aquest estat d’incapacitat transformadora, han aparegut noves iniciatives de tall socialista amb dinàmiques que Carla Bergman i Nick Montgomery han anomenat *radicalisme rígid* en el seu llibre *Militancia alegre* (Traficantes de Sueños, 2023), com la ideologia rígida, el lideratge patriarcal o la desatenció a les cures i a l’amor, entesos com a aspectes extramilitants, o l’autoproclamació de ser l’única alternativa al sistema imperant, tot i que acaba reproduint-ne les dinàmiques estructurals: “fixar, governar, disciplinar i controlar”.

Com afirmen les autores, “en temps de desfeta o depressió, sorgeix entre els moviments la tendència a recloure’s i a obsessionar-se en estratègies velles ja conegudes”. Tanmateix, seria una errada pensar que el radicalisme rígid només és dona en les files del moviment socialista. És evident que després d’unes quantes dècades de neoliberalisme, des dels moviments més llibertaris i antiautoritaris tampoc escapem d’algunes d’aquestes dinàmiques. Per citar-ne alguns exemples, les xarxes socials s’han convertit, amb l’excusa de disputar l’hegemonia cultural, en el front de lluita de moltes companyes. Han derivat en un espai des d’on es dicta qui són els bons i els dolents, de jerarquització de la radicalitat, de cancel·lació i autoreferencialitat i que ens allunya del debat i de la complexització de la realitat, alhora que s’usen per a fomentar les marques personals i certs personalismes a l’estil dels *influencers* de l’esquerra.

Més enllà de la tendència de les xarxes socials, la militància més clàssica també està impregnada d’aquest radicalisme rígid, en què la crítica i a la vegada la por a no ser prou radicals sol estar present. Com també el fet de veure les carències dels col·lectius, que res del que es faça siga suficient en termes transformadors i que no es qüestionen certes *veritats absolutes*. Aquestes dinàmiques, a banda del fet que impedeixen el creixement dels projectes, provoquen que les persones involucrades acaben transitant per processos d’ansietat i crispació que, a més, tenen lloc en l’entorn individual o en cercles reduïts perquè no es dona espai a les assemblees per a gestionar els malestars. Aquestes tendències ofeguen la creativitat col·lectiva, l’experimentació i la transformació social.

En contraposició, les autores de *Militancia alegre* llancen la pregunta: “quins serien els

mitjans per a defensar-se de la desposseïció de la vida?” a la qual responen: “hi ha almenys dues possibilitats: generar vincles i exercitar la imaginació política”. I, alhora, això demana generar comunitats des de la *convivencialitat*, com apunta Ivan Illich, quan fa referència a “les relacions creatives que sorgeixen entre les persones i el seu entorn material, sostingudes per la confiança i la responsabilitat”. Des del suport mutu, la cura i l’escolta, la cobertura de les necessitats bàsiques, l’estímul creatiu i l’arrelament al territori i la comunitat, podem desplegar lluites a llarg termini, generar nous models de vida i imaginar el final d’un sistema caníbal.

ASSAIG
Militancia alegre
Carla Bergman
i Nick Montgomery
Diverses traductores
Traficantes de Sueños, 2023
237 pàgines

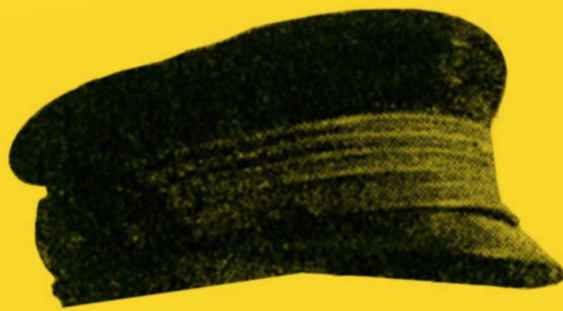

LA REPARTIDORA

Jordi Garcia Miravet forma part del projecte associatiu La Repartidora, un espai social i cultural situat a Benimaclet (València), dedicat a la difusió, el debat, la formació i la recerca d’alternatives socials, polítiques i econòmiques des del pensament crític i el món del llibre, a través d’una llibreria física, l’editorial Caliu i l’espai de pensament Sabers Comuns.

COLONIALISME AMB GUITARRA I CREMAT

TEXT: **ELOI LATORRE**
IL·LUSTRACIÓ: **ALBA POCURULL**

‘El meu avi’, l’havanera escrita en català més famosa, ha esdevingut un himne popular poc qüestionat malgrat el seu difícil equilibri entre l’homenatge als joves enviats a la guerra de Cuba i una mirada acrítica sobre la política colonial espanyola

Quan El Català sortia a la mar / els nois de Calella feien un cremat. / Mans a la guitarra, solien cantar / visca Catalunya!, visca El Català!. Molta gent coneix aquests versos, els ha cantussejat, en alguna nit acarorada per la brisa marinera, davant d'un grup de cantaires d'havaneres i sota els efectes del beuratge a base de rom calent que s'esmenta en la tonada. *El meu avi* és indiscutiblement l'havanera en llengua catalana més coneguda i ha esdevingut una mena d'himne popular a Catalunya. Sovint es tendeix a creure que és una cançó tradicional. No és així: té autor conegut i va ser escrita fa poc més de cinquanta anys, el 1968.

A la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, que se celebra des del 1967 cada juliol, d'uns anys ençà, la interpretació apoteòsica final d'*El meu avi* sol culminar amb crits d'"independència" i oneig d'estelades. Un paradoxal destí per a una cançó que, de fet, és un homenatge als catalans que van lliurar la vida combatent perquè Cuba continués sent una possessió espanyola, ara fa 125 anys. El cantautor Miquel Pujadó, en el llibre *Diccionari de la cançó* (Enciclopèdia Catalana, 2000), arriba a qualificar la peça d'aquesta manera: "arbora sense cap mena de vergonya tres *-ismes* que, teòricament, no haurien de resultar gaire simpàtics a la nostra col·lectivitat: el militarisme, el colonialisme i l'espanyolisme".

El meu avi evoca la història d'un mosso empordanès mobilitzat per combatre a la guerra de Cuba (explicada des del record per un seu net) en el moment d'embarcar-se en un vaixell anomenat *El Català*, "el millor barco de guerra de la flota d'ultramar", mentre oficialitat i marineria, íntegrament nascudes a Calella, s'acomien entre càntics i proclames patriòtiques. L'expedició empordanesa es planta "al mar de les Antilles" i tota la tripulació mor "al peu del canó", s'intueix que torpedinada per alguna nau de l'armada dels Estats Units. Val a dir que, en general, la narració dels fets és prou continguda i no carrega les tintes en l'exaltació dels valors marcial i l'heroisme propis de la literatura militarista; però tampoc apunta cap missatge crític contra el capteniment de les autoritats espanyoles de mantenir viva una guerra que els vents de la història ja havien proclamat perduda feia temps i que va costar milers de joves vides humanes. No és un pamflet bel·licista, però tampoc és un himne de pau.

"Penso que, si aquesta havanera ha arrelat és perquè el català admira molt els seus avantpassats. I no hi ha

cap família de nivell inferior que no hagi tingut un parent implicat en la guerra de Cuba". Així reflexionava sobre el secret de l'èxit d'*El meu avi* el seu autor, Josep Lluís Ortega Monasterio, en una entrevista que li va fer Josep Maria Espinàs a TV3, l'any 1986. Això de "nivell inferior" era una manera no molt afortunada de referir-se al fet que, com ell mateix aclaria, a causa de la llei d'exempcions al servei militar, "només es mobilitzaven soldats de lleva de classe humil. Els rics pagaven 300 duros i se'n deslliuraven". Segurament, però, en l'èxit de la cançó hi va contribuir també molt l'hàbil "visca Catalunya" usat en un moment de recuperació de la simbologia catalanista associada al final del franquisme. Ortega explicava fa 27 anys que va entendre un censor gironí "que era molt amic meu", reticent a deixar-li colar l'exclamació: "Li vaig tocar la fibra sentimental: 'Si tu abuelo también estuvo en la guerra, y las pasó canutas'. I el vaig convèncer".

MILITAR DE SENYERA I IKURRIÑA
La vida i la personalitat d'Ortega Monasterio expliquen en bona part els equilibris identitaris de la seva com-

organització clandestina formada per oficials que reclamaven un exèrcit més professional i despolititzat en l'escenari postfranquista. Detingut i enviat a un presidi militar a Cadis, va sortir en llibertat gràcies a l'amnistia de 1977, però fou expulsat de les forces armades. El 1984, el govern espanyol va restituir el rang de tots els que havien estat implicats en l'UMD, però Ortega, dedicat de ple a la música, ja no es va reincorporar a l'exèrcit. Va morir l'any 2004 deixant compostes una cinquantena de cançons, entre les quals, 29 havaneres, en català, castellà i basc.

Ortega va escriure *El meu avi* basant-se, segons afirmava, en dues fonts històriques: un ancestre seu, que va participar en les hostilitats, i Manuel Deschamps Martínez (1853-1923), un capità navilier d'origen gallec establert a Canet de Mar que era oficial major del vapor *Montserrat*, conegut amb el malnom *El catalán*. Però el *Montserrat* no va ser "el millor barco de guerra de la flota d'ultramar"; de fet, ni tan sols un "barco de guerra". Es tractava d'un navili de transport de passatge i mercaderies que cobria la línia entre Cadis i l'Havana, que, coincidint amb la ir-

totes les possessions espanyoles del Carib i el Pacífic, arran de l'enfonsament del cuirassat *USS Maine* al port de l'Havana. Aquesta va ser una guerra llampec, d'a penes cinc mesos entre l'abril i l'agost de 1898. La superioritat de la flota estatunidenca va quedar manifesta en l'únic enfrontament naval seriós, a la badia de Santiago. De fet, és prou estesa la teoria segons la qual va ser, de fet, una falsa guerra, l'escenificació d'una resistència simbòlica per part del govern de Madrid per evitar l'esclat revolucionari que es creia que hagués pogut provocar a la Península una rendició sense plantar batalla. Per a la història queda una frase atribuïda a Eugenio Montero Ríos, diplomàtic espanyol que va firmar la capitulació a París, que apuntalaria la tesi: "Ho hem perdut tot, menys la monarquia".

LA GUERRA, NEGOCI D'INDIANS
El *Montserrat* de Deschamps operava per a la Compañia Transatlántica Española, fundada el 1949 per Antonio López i López (1817-1883), amb el nom de A. López y Cía., i que als anys vuitanta va obtenir la concessió exclusiva per al transport de passatge entre la Península i el Carib, inclosos els soldats de lleva. López, nat a Comillas (Cantàbria), emigrat i enriqueït a Cuba i establert després a Barcelona, és el prototipus de la nova classe burgesa, que fa fortuna amb els rèdits de les possessions colonials a ultramar, coneguts com els indians. L'estàtua que aquest pròcer tenia a Barcelona, en la plaça que duia el seu nom, fou retirat l'any 2018 pels seus vincles amb el comerç de mà d'obra esclavitzada.

Amb la família López al capdavant, així que va esclatar la primera guerra cubana, el gruix dels indians catalans amb interessos a l'illa es va mobilitzar ràpidament per evitar una secessió que els pogués posar en joc els seus interessos. Catalunya fou el primer territori de l'Estat espanyol que va enviar a Cuba batallons amb més de 3.600 voluntaris, el mateix 1869, una operació tutelada per la Diputació de Barcelona, però finançada per un patriciat que aviat crearia el Círculo Hispano Ultramarino de Barcelona, presidit per Antonio López i l'industrial Joan Güell i Ferrer, un lobby contrari a negociar res amb la revolta cubana. Més endavant vindria el Banc Hispano Colonial, el 1875, fundat per l'omnipresent López i amb dinou catalans en el seu primer consell d'administració, com un vehicle de finançament de la maquinària militar posada en marxa per sufocar les revolucions a Cuba, Puerto Rico, la República Dominicana i les Filipines: primer, amb un crèdit directe al govern espanyol i més endavant amb la gestió en exclusiva de

Com una subtil arma de propaganda bèl·lica, les havaneres del segle XIX transmetien imatges idíl·liques d'una illa agitada per les convulsions independentistes

posició més recordada. Nat a Santoña (Cantàbria) el 1918, criat a Mutriku (Guipúscoa) en el si d'una família basca, empeltada en la llengua i les tradicions èuscas, però alhora de tradició militar: era fill i net d'oficials de l'exèrcit. Amb set anys queda orfe de pare i mare i és enviat a criar-se amb unes tietes al Gironès, en un ambient carlí i catòlic. En esclatar la Guerra Civil va travessar la frontera i s'incorporà a l'exèrcit franquista al País Basc. Es llicencià a l'Acadèmia General Militar de Saragossa 1944. Passà per diverses destinacions (Jaca, Menorca), on cada cop mostrà més inclinació per la música que per la milícia.

Destinat a Palamós, va esdevenir un dels dinamitzadors del *revival* del gènere mariner a la costa gironina: va impulsar la creació de la Cantada d'Havaneres de Calella i va fundar el grup Cavall Bernat. El 1976, quan tenia el grau de coronel, es va implicar en la Unió Militar Democràtica (UMD), una

rupció dels Estats Units en el conflicte, el 1898, va ser confiscat i militaritzat pel govern de Madrid. El *Montserrat*, diuen les cròniques, va burlar dos cops el setge naval nord-americà a l'illa i aconseguí atracar a Cienfuegos transportant soldats de lleva, correu i intenció. Pel seu bon timó, Deschamps fou llorejat i és l'únic patró civil sepultat al Panteó dels Mariners Il·lustres a San Fernando (Cadis).

Quan parlem de la guerra de Cuba, en realitat hauríem de parlar de les guerres de Cuba, un període d'instabilitat de trenta anys amb moments de control relatiu i diversos acords de pau fallits. El primer esclat independentista es produeix el 1868, coincidint amb la revolució que a la Península es coneix com *La Gloriosa*, que va fer caure el regnat d'Isabel II. En general, però, en la mentalitat popular, el conflicte s'associa al moment en què l'armada dels Estats Units va intervenir amb la intenció de situar sota la seva òrbita

diverses emissions de deute públic de l'Estat. A poc a poc, per a la burgesia catalana, la guerra havia passat d'un vehicle per protegir els seus negocis a un negoci per ella mateixa.

“UNA HAVANERA GALANA”

“*Quan a Cuba jo arribí / me n'aní a l'hermosa platja / a la platja d'Orient / que mira a l'indret d'Espanya. / Davant mos plorosos ulls / papalloneja una barca / on canten los mariners / una havanera galana*”. Aquests versos donen principi a la que segurament és l'havanera més antiga coneguda en català. I té un lletrista ben il·lustre: Jacint Verdaguer, que la va incloure en el recull *Pàtria*, dut a impremta el 1888 (la versió musicada no vindria fins a gairebé cent anys després, de la mà de Josep Bastons). Il·lustre en el panteó de les lletres catalanes, però també en la nòmina d'empleats de la Companyia Transatlàntica,

com el capità Deschamps. El poeta osonenc va servir com a capellà de bord en els seus vaixells entre els anys 1874 i 1876 i va poder conèixer de primera mà les belles de la manigua i les noves músiques que s'hi conreaven.

Sorgida als salons de l'Havana i Santiago a les primeries del segle XIX, el que avui coneixem com a *havanera* era d'inici una música de ball, interpretada al piano, basada en la contradansa que feia furor a Europa. A partir del darrer terç del segle ja apareix el gènere cantat tal com el coneixem, amb peces que encara perduren, com *La paloma* (1863) escrita pel basc Sebastián Iradier, o l'anònima *La bella Lola*. Amb poca continuïtat a Cuba després de la independència, serà des de l'altra banda de l'Atlàntic que el gènere s'incorpori al mainstream de la música popular, sobretot amb la inclusió de números d'havanera en sarsueles,

i també òperes. No en va, l'havanera més universalment coneguda és l'ària “*Lamour est un oiseau rebelle*” del drama líric *Carmen*, amb partitura de Georges Bizet, estrenat el 1875. La mirada hispanocèntrica és molt palesa en una narrativa que sempre evoca els territoris antillans des del sentimentalisme romàntitzador, i on les persones no blanques, si apareixen, són “negritos” i “mulatas”, un apunt pintoresc, i sexualitzat en el cas de les dones. Com una subtil arma de propaganda de guerra, aquelles havaneres enviaven postals ensucrades de crepuscles rotunds i relats escapistes d'amors perduts des d'un territori que ja vivia agitat per les convulsions independentistes.

Malgrat el precedent verdaguerià, i algun altre cas notable com *La gavina* -escrita als anys vint per un begurenc emigrat a Cuba, Frederic Sirés-, l'havanera cantada en català

és un fenomen relativament recent i forma part d'un procés de veritable reinvençió del gènere que s'opera des d'algunes localitats de la costa empordanesa, principalment Calella i Palamós, als anys seixanta i setanta del segle XX. El filòleg Joaquim Molas, a *Història de la Literatura Catalana* (Ariel, 1986), ho va definir com “un dels fenòmens moderns més notables de *tradicionalització*”, és a dir, l'adopció d'una manifestació cultural amb certa pàtina d'arrelament, però sense una base real prèvia. És una havanera reubicada en el format de cant de taverna i que ja s'ha deslligat del passat colonialista, adoptant temàtiques marineres més genèriques, sempre des del tòpic idealitzant. Amb tot, l'avi més popular de la cançó catalana (amb permís d'en Siset, el rondinaire antiautoritari de *L'estaca*) s'ha erigit en una excepció intocable malgrat el seu llast incòmode. ●

Ha perdut la innocència el formigó?

En comparació amb l'energia nuclear, el petroli, el plàstic i els pesticides, el formigó ha mantingut durant molt de temps un aire gairebé innocent. Es deia que no era culpable per la seva pròpia natura sinó per l'ús que se'n feia. A poc a poc, fins i tot els més progressistes van haver d'admetre que no hi pot haver un ús "comunista" de l'energia nuclear ni una revolució verda als països pobres amb pesticides sense matar, juntament amb els paràsits, també la resta de la vida. El formigó, en canvi, va continuar passant durant molt de temps per un material del qual era sobretot important fer-ne un ús moderat i adequat. No obstant això, durant les últimes dècades s'han acumulat moltes queixes contra aquest que ara semblen a punt per sortir a la llum. Algunes són troballes científiques i innegables: no és neutre des del punt de vista ecològic i sanitari. La seva producció consumeix molta energia i emet grans quantitats de CO₂. L'extracció de pedra calcària fa malbé les muntanyes. La necessitat de masses gegantines de sorra porta a la devastació de rius, platges i llacs a molts llocs del món, amb les seves conseqüències sobre el medi ambient i la vida de les habitants de la zona: la seva pols pot causar malalties respiratòries i els sòls de formigó causen problemes posturals. Els residus que genera són teòricament reciclables, però a causa de l'alt cost, so-

vint s'aboquen a qualsevol lloc. A les ciutats de formigó es formen "illes de calor" que, combinades amb la contaminació de l'aire, deterioren la salut dels habitants i imposen l'ús d'una altra font de contaminació: l'aire condicionat. El formigonatge del sòl, que progressa arreu a un ritme impressionant, està ofegant el terreny i provoca al·luvions greus, fins i tot catastròfics, amb motiu de pluges intenses, com vam veure al nord d'Itàlia el mes de maig.

Si està armat, és a dir, combinat amb acer, té una esperança de vida d'uns cinquanta anys. Més enllà d'aquesta data, requereix un manteniment permanent i costós que també pot tenir efectes si manca, com en el cas del pont Morandi de Gènova el 2018. No obstant això, aquesta curta vida encara es pot veure com un avantatge, com qualsevol forma d'obsolescència programada: permet renovar constantment l'edifici i impulsar així l'economia, cosa que genera llocs de treball, ingressos i creixement. No sempre és bo per a l'ecologia, ni per a les finances públiques, però en la mesura que salva el déu fetitxe del creixement any rere any, aquesta forma de religió econòmica continua tenint els seus teòlegs i els seus practicants.

Però encara hi ha més. Se'l pot culpar del que, segons altres, és el seu mèrit màxim: haver fet possible l'arquitectura del segle XX. Sense el formigó no existirien les preses, les autopistes, les centrals nuclears ni els gratacels més grans, ni els barris marginals del món, ni les *obres mes- tres* dels arquitectes més famosos ni els polígons de *banlieue*. Dreta i esquerra, comunistes, feixistes i demòcrates l'han utilitzat. Es troba al cor d'un dels negocis bàsics del capitalisme global, la construcció, i sovint és venerat per les forces anticapitalistes com a material "popular" o "proletari".

Qui va pagar, llavors, el preu d'aquesta unanimitat, d'aquest front

progressista que, en el seu cas, va durar molt més que, per exemple, el de l'energia nuclear o els pesticides? Hi ha les víctimes en sentit estricte, enterrades sota la runa d'edificis, ponts i preses que s'han ensorrat i que no s'haurien pogut construir en les mateixes dimensions i quantitats sense formigó, i després hi ha tots els éssers humans que han estat entaforats en habitatges sense sentit, potser amb un sostre en el sentit físic, però sense un lloc que els vinculi al món, sense un punt d'unió.

La formigonització global també ha colpejat, aparentment, fins a la mort, les arquitectures tradicionals: les infinites variacions de l'art de construir inventades al llarg de mil·lennis. Adaptades al context local, utilitzant materials disponibles in situ, variables en els detalls a partir d'una unitat bàsica, enginyoses a escala tèrmica, sovint assolibles en autoconstrucció, altres vegades fent ús d'un saber fer molt sofisticat, però artesanal, carregat de significat simbòlic, durador, aquestes maneres de construir es troben entre el millor que ha fet la humanitat i on més ha desplegat la seva capacitat d'adaptació al seu entorn sense destruir-lo. Com les llengües, com les cuines, com la roba, els habitatges sorprenen sobretot per la seva diversitat, per l'abundant floriment de respostes als mateixos problemes bàsics.

També és sorprenent constatar amb quina rapidesa -i amb l'aplau-diment general, o almenys la indiferència- aquest patrimoni de la humanitat ha estat llançat al femer, a favor de les construccions modernes. I si aquestes plantegen problemes, es proposen solucions que fan encara més definitives les noves condicions: despleguem barris nous massa allunyats dels centres de la ciutat i dels llocs de treball? Promovem l'adquisició d'un cotxe per a tothom, però denunciem que això obstrueix l'espai? Construïm autopistes al centre de la ciutat i aparcaments per tot arreu?

És una peça clau de la construcció, negoci bàsic del model capitalista, però alhora des d'entorns anticapitalistes se l'ha considerat un material popular o proletari, i ara just comença a posar-se en qüestió

A les cases noves fa massa fred a l'hivern i massa calor a l'estiu? Instal·lem calefacció elèctrica i aire condicionat a tot arreu, però consumeixen molta energia? Les centrals nuclears ho proporcionaran. Els habitants dels barris nous es posen tristos, i els seus fills es tornen violents? Aleshores creem professions: treballadores socials, mediadores culturals, psicòlogues, sociòlogues... Als habitants els preocupa aquesta *ajuda*? L'Estat duplicarà la força policial i instal·larà càmeres de vigilància a tot arreu. Tot això genera llocs de treball, impulsa l'economia i contribueix al creixement...

És culpa del d'aquest material? Estaríem en un altre món si aquests edificis no fossin de formigó? Per descomptat, no és tan senzill. Però tampoc no és casualitat que siguin de formigó armat: és la carn d'aquest món, la seva substància, el material que ha escollit.

Aquesta acusació, sens dubte, despertarà un rebuig més o menys indignat. Això planteja immediatament la gran pregunta: quina és l'alternativa? Amb què substituir-lo? Com construir de manera diferent? La crítica a l'urbanisme capitalista, tal com s'ha desenvolupat des dels anys seixanta, i a França sobretot gràcies a l'obra d'Henri Lefebvre, ha prestat poca atenció durant molt de temps a la qüestió dels materials utilitzats, centrant l'atenció en l'ús social de l'espai. Avui dia, sembla major la sensibilitat per l'aspecte material de l'hàbitat. Són sobretot els materials ecològics els que estan de moda: la recuperació de l'ús de tova, l'ús de la fusta, el desenvolupament d'un ciment *verd*, que emet poc gas durant la seva producció...

Sens dubte, la investigació en aquesta línia té els seus mèrits. En particular, el *redescobrim* de materials gairebé abandonats com ara la tova, els maons de fang, podria contribuir a la creació d'edificis més humans. Hi ha, però, una qüestió preliminar a discutir. Gairebé mai s'es-

menta, i molt menys, per raons comprensibles, pels mateixos arquitectes: Hem de continuar construint?

Si ja no es fa servir, o sí, però menys que abans, cal tenir un substitut disponible immediatament? La qüestió és del tot paral·lela a la de l'energia: com que la perillositat de l'energia nuclear s'ha tornat innegable, mentre el petroli va pel camí de l'esgotament i, a més, mostra el seu poder contaminant, i el carbó també pateix una mala reputació, només parlem d'energies alternatives. Omplim el paisatge d'aerogeneradors, i les cobertes amb plaques solars (la gestió de les quals després del final del seu cicle de vida és un gran problema ecològic). Diuen que l'energia ha de venir d'algun lloc... Però, per què? Què passaria si, en canvi, admetéssim que una gran part de l'energia que es consumeix avui no implica cap benefici real per a la humanitat? De què serveix capturar crancs a Noruega, enviar-los al Marroc per pelar-los i després enviar-los de nou a Noruega per preparar-los per a la venda i enviar-los de nou a les destinacions finals? Per mantenir el prestigi militar? Per sobreescalfar els apartaments? Per fer 200 quilòmetres cada dia per anar de casa a la feina? Per crear quantitats absurdes de formigó?

És perfectament possible allunyar-se de les energies contaminants sense substituir-les a la mateixa escala per altres energies. El problema és el consum excessiu d'energia, no només en les seves fonts. Hi ha raons per témer que les noves formes d'energia no substitueixin les velles, sinó que s'hi sumin: la set d'energia forma part de l'essència més profunda del capitalisme i només s'apagarà amb el seu final.

De la mateixa manera que no necessàriament ens fan falta energies alternatives, potser podríem viure construint molt menys. A Europa, la població s'ha mantingut estable durant molt de temps. Per a qui construir? Segones

residències per a tothom? I després, la tercera i la quarta? Hi ha molta gent mal allotjada? Sens dubte. Però quants apartaments estan buits, o són objecte d'especulació o inversió? Quant espai ocupen les oficines, la desaparició de les quals només augmentaria la felicitat social? Quants centres comercials, magatzems, barracons, parcs d'oci, fan malbé espai i materials? Quantes carreteres inútils fan malbé el paisatge i quants aparcaments roben terres agrícoles? Abans de continuar construint, hauríem de pensar a desconstruir i desmuntar. Alguns dels espais i materials recuperats, allà on valgui la pena, es poden utilitzar per oferir habitatges més dignes als nous "damnats de la terra" que actualment estan confinats en barraques. L'acer recuperat es pot emprar per reconstruir una xarxa ferroviària real. La llista és llarga.

Utòpic? Poc realista? No més que la idea que podem continuar abocant formigó a la terra sense causar desastres. Però, què serà del creixement, dels llocs de treball, de la propietat privada, de la mobilitat erigida en divinitat i de l'entreteniment dissenyat perquè els que perden la vida se la guanyin? Bona pregunta. ●

TEXT: **ANSELM JAPPE**
FILÒSOF

IL·LUSTRACIÓ: **IRENE PÉREZ**

En un context d'em els gestos individuals se

Durant els darrers anys, la crisi ecosocial s'ha instal·lat amb força a l'esfera pública, i amb ella també el debat sobre culpes, responsabilitats i càrregues. Emergeix així la dialèctica entre exigència individual i impugnació sistèmica, entre el que tenim a les mans i el que se'ns escapa i sembla poc menys que impossible. I és que, té sentit reciclar a casa si les multinacionals no es responsabilitzen dels seus residus? O no agafar el cotxe mentre un milionari emet tones de carboni amb el seu jet privat? Des del nostre punt de vista, existeixen raons per no abandonar el terreny de l'acció individual.

Per començar, és una fal·làcia assumir que tot acte polític hagi d'estar subjecte a la conseqüència última de canviar el sistema. Hi ha un component ètic, inherent a la nostra pràctica, que fa que en la vida quotidiana intentem construir espais que escapin de les lògiques d'opressió del sistema, com el cisheteropatriarcat, el racisme o el colonialisme. Això no ho fem perquè la nostra acció es tradueixi directament en el desmantellament d'aquestes xacres, sinó per la consciència del nostre rol dins d'una estructura social que rebutgem i aspirem a canviar.

La crisi ecosocial s'explica per un model econòmic concret al qual el nostre dia a dia no és aliè. Obviar-ho és negar que vivim i socialitzem

en un sistema que impregna els diferents àmbits de la nostra societat. Per tant, desviar-se d'aquest patró pot ser una via per trencar amb l'alienació capitalista i fer-nos connectar amb nosaltres mateixos i el que ens envolta; recuperar així la consciència de la qual se'ns priva en relegar-nos al paper de màquines funcionals del capital.

A més, hi ha un vessant pedagògic important. Els canvis que calen no podran fer-se efectius sense subvertir el sistema de valors dominant. Els hàbits individuals "nocius" provenen d'una mentalitat neoliberal, individualista i aliena a la nostra ecodependència. Si no adobem aquesta terra cremada, hostil a tota llavor transformadora, serà impossible fer brotar els cultius d'una transició ecològica. En aquest sentit, l'acció individual pot ser una eina per desmantellar el marc hegemònic i construir-ne un de més favorable.

Res d'això és incompatible amb dir que la responsabilitat davant la crisi ecosocial és asimètrica i que el canvi no pot venir únicament -ni principalment- d'actes individuals. La degradació ecològica s'explica per un sistema profundament desigual en què la contribució d'un individu pobre del Sud Global és inferior a la d'un europeu de classe mitjana, que a la vegada no té res a veure amb la d'un milionari. La responsabilitat de fer-hi front, per tant, no pot

recaure en opcions voluntàries, ni aquestes haurien de convertir-se en motiu de culpa o autoexigència. Al contrari, poden i han de ser actes d'empoderament.

Sentir-se útil en actes senzills pot ser l'antídot a la desesperança i el nihilisme, fent de l'alliberació en l'esfera individual el trampolí per a l'acció en l'esfera col·lectiva que tant necessita el planeta. ●

LA POTÈNCIA DE
L'ACCIÓ INDIVIDUAL

GIL HORTAL I SARA SANTANA RIBÉS
MEMBRES D'END FOSSIL BARCELONA

Urgència climàtica, perveixen d'alguna cosa?

LA PRODUCCIÓ ABANS QUE EL CONSUM

No són poques les veus que, davant l'estancament de les negociacions entre governs per fer front de forma global a la crisi climàtica, s'han dirigit als agents del mercat i han plantejat la necessitat d'adoptar pautes de consum diferents que permetin frenar el ritme de creixement, o fins i tot revertir-lo (decreixent). Així i tot, si bé aquests plantejaments encerten a l'hora de situar els límits físics del planeta al creixement desfermat, eren en la proposta.

En primer lloc, obvien que el sistema capitalista no és un sistema que produeix valors d'ús, sinó valors de canvi intervinguts per la taxa de guany o rendibilitat. Les empreses produeixen per vendre al mercat i així obtenir el màxim benefici venent més i gastant menys. Aquesta qüestió pot semblar trivial, però situa el nucli de la problemàtica en una esfera que, si bé hi està relacionada, no és la del consum, sinó la de producció. El problema no ha estat que s'ha produït massa; el problema ha estat que no s'ha produït per a la reproducció de la vida de les persones humanes, sinó per als guanys dels propietaris del capital. Això ha provocat el que Marx anomenava “fractura metabòlica”, és a dir, la desvinculació entre els éssers humans i la resta de la naturalesa, que ha generat l'alteració o ruptura dels cicles de materials com el carboni.

Situar la problemàtica en la producció i no en el consum també ens permet esbossar crítiques a propostes que pretenen posar límits a la dinàmica depredadora del capital, mirant d'internalitzar les qüestions ecològiques al mercat per vies fiscals (gravant les emissions, per exemple), o amb projectes faraònics com un keynesianisme mundial a l'altura del Green New Deal. A banda dels problemes polítics que implicarien, aquestes propostes son igual d'impotents per tancar la fractura metabòlica, ja que obvien quin és el motor de l'economia de mercat: la competència entre capitals. Les empreses, per continuar sent empreses, no poden deixar de cercar beneficis.

Els capitalistes no deixaran de produir si consumim menys, ni deixaran de buscar beneficis si es penalitza la contaminació amb impostos o si es destinen grans quantitats de diners públics al desenvolupament de fonts d'energia verda. Deixant de banda el dubtós impacte climàtic net d'aquests projectes, l'única perspectiva d'èxit possible de propostes així és fer que les empreses deixin de competir, és a dir, l'eliminació del mercat mateix i, per tant, de la propietat privada. Això no té per què significar la fi de la crisi ecosocial. Encara més, podria significar l'agreuament de la precarització de totes les formes de vida si l'eliminació del mercat es fa en defensa dels interessos de les elits.

És per això que la resposta a la crisi climàtica no pot ser una altra que la socialista. Al *Manifest Comunista*, Marx i Engels presentaven el comunisme com a “moviment real que anul·la i supera l'estat actual de les coses”, i moviment implica un canvi, i és aquest canvi el que la realitat ens presenta com a inajornable. Un canvi que acabi amb l'explotació de totes les formes de vida, també de les persones, i que tanqui la fractura metabòlica a escala ecològica i a escala social. ●

ROSER ESPELT
MEMBRE DEL SEMINARI D'ECONOMIA
CRÍTICA TAIFA

EL RELAT D'IMMA RIU
ILLUSTRACIÓ: MARINA BARBERÀ

Dues setmanes abans de tot

i ha dos tipus d'amics en aquest món. Els que, si no poden venir, s'anul·la la sortida al moment i els que, si fallen, però alguns dels altres poden, la sortida es fa igualment. En Marc M. P. pertany a la primera categoria. O hi pertanyia fins fa dues setmanes, quan va tancar-se més de deu hores al dia a la seva habitació cercant per internet de forma obsessiva l'etimologia de les paraules procedents de l'àrab.

Els pares d'en Marc no es van arribar a conèixer. No pas perquè la seva concepció fos el resultat d'una inseminació artificial, sinó tot el contrari. Els seus pares, quan van néixer, ja es coneixien. Les famílies respectives gaudien d'una íntima amistat i tots dos havien estat concebuts pràcticament al mateix dia. Com a mínim, això és el que van decidir el dia en què mútuament es van confessar que estaven feliçment embarassats. L'alegria conjunta va ser tan gran que, de forma natural, van començar a bastir un futur per als dos projectes que venien de camí. Així doncs, quan aquests plançons van arribar a l'adolescència, van donar per fet que seguirien el seu futur junts. Fer una altra cosa hauria estat anar en contra del destí que estava escrit des del principi dels temps. Cal dir, en honor a la veritat, que els sentiments de l'un i de l'altra no eren tan harmònics com s'havia pronosticat. La mare d'en Marc es va enamorar del seu pare el dia que als dos els van seleccionar per participar en un concurs de la televisió local. Ella havia guanyat gràcies al fet d'haver estat capaç de crear una frase amb *atzucac*, *atzagaiada*, *atziac* i *atzar* en només vint-i-set segons. Ell va obtenir un consolador segon premi per quatre maleïts segons. Les males llengües atribueixen a aquest fet tota la crisi que vindria després.

El cas és que deu mesos i quatre segons més tard, en Marc arribava a aquest món envoltat de quatre avis que l'esperaven a so de bombo i platerets com si es tractés del mateix messiès i d'uns pares que es miraven l'escena evangèlica acabats de despertar d'una llarga letargia del destí. “De debò que havia de ser això? En quin moment he decidit ficar-me en aquest atzucac?”.

En Marc va néixer amb els ulls blaus i una mata de cabell negre com el carbó -o com es podria dir en aquest relat, com l'atzabeja- heretat de la branca materna. De la paterna, va heretar la facilitat per tenir singlot i el gen p250GAP, que el convertia en candidat potencial a l'esquizofrènia. Però això, en Marc, que acaba de fer els disset anys, encara no ho sap. De moment el tenim cercant desesperadament al diccionari etimològic i complementari l'entrada sobre l'origen d'*atzeituní*, una paraula, no cal dir-ho, que mai s'havia pronunciat en aquella casa. Si fos capaç de llegir el seu futur a més de la ment de les dues mallerengues que cada matí es mengen les engrunes del seu jardí -qui diu engrunes, diu atzeroles-, en Marc sabia que aquell gen i una de les darreres atzagaiades del seu pare serien

el que, dues setmanes més tard, el posarien en mans de l'Equip d'Intervenció en Psicosi Incipient (EIPi) per iniciar un tractament ben precoç del que tot apunta a ser un trastorn psicòtic. Per què ell i no un altre? Coses de l'atzar.

El primer que va voler saber la psicòloga de l'EIPi quan van aconseguir que s'acostés al Centre de Salut Mental, va ser si hi havia antecedents a la família. A banda d'un destí ben marcat, ell no en coneixia. Hi havia això dels rampells del pare. I de l'avi sempre n'havien dit que tenia un bei i potser sí que havia passat temporades tancat a algun lloc, però al seu pare sempre li havien dit que se n'anava a treballar a França. Quan per fi li va demanar què el preocupava, en Marc M. P. va respondre que el tema requeria posar-la en antecedents i que els orígens del seu malestar remuntaven a les acaballes del segle XII. La psicòloga va puntualitzar que per una primera visita a la sanitat pública tenien quaranta-cinc minuts i que, si de cas, en fes cinc cèntims i que ja se'n faria una idea. No cal dir que els quaranta-cinc minuts van donar per una lleu introducció al món medieval i que van haver de deixar la invasió musulmana per a sessions següents.

Al mateix moment d'aquella primera entrevista, un grup de recerca del Max Planck Institute de Leipzig, encapçalat pel neurocientífic Emil Stobbe, juntament amb col·laboradors d'altres centres de recerca alemanys, demostrava, en una publicació científica, que la piuladissa dels ocells reduïa l'ansietat i afectava positivament l'estat d'ànim de les persones. Potser pel fet de viure al camp envoltats d'atzavares i refilets d'ocells, les ànsies d'aquest gen atziac que els avantpassats havien inclòs en el testament, es van apaivagar. Si més no, no es van manifestar en una intensitat que requerís un ingrés. Aquesta dada, però, no es podrà comprovar mai perquè en Marc M. P. i el doctor Emil Stobbe no s'arribaran a conèixer. Aquests dos sí que mai del món.

El cas és que, a mesura que avançava la invasió musulmana en les sessions de teràpia, que es van alternar amb algun psicofàrmac per empènyer una mica la Reconquesta, aquesta dèria per l'etimologia va passar a ser una afició d'una època, podríem dir-ne, infausta. I en Marc M. P., lluny de continuar tancat a casa, va poder començar la universitat i matricular-se, això sí, en el Grau en Estudis Àrabs i Hebreus. Quan es va graduar, va seguir els seus estudis de doctorat amb els mateixos resultats brillants.

El dia que en Marc M. P. va presentar la seva tesi, els seus pares i els quatre avis, que encara gaudien d'una bona salut i amistat, no van poder dissimular l'emoció, sobretot quan al final els va dedicar el treball i els va mirar amb aquells ulls blaus, d'un blau celeste. De fet, si no fos pel seu origen persa, en diríem fins i tot d'un atzur brillant. ●

En defensa de la matronal

ALBA HIERRO

MEMBRE DE LA XARXA D'ECONOMIA SOLIDÀRIA (XES)

L'economia social i solidària (ESS) és avui un moviment ampli i heterogeni, en creixement des de fa molts anys i amb reconeixement per part dels moviments socials, la ciutadania i l'administració. En un món que s'organitza entorn del treball assalariat, transformar-lo i posar-lo al servei de la transformació social és una aposta clau. De fet, això fa que l'ESS compti amb unes característiques que la fan molt potent; tenim estructura i infraestructura: coneixements tècnics organitzats, dedicació d'hores laborables (no li dediquem només el temps que ens sobra després de la feina), espais físics, eines i materials, estructures laborals, capacitat de facturació... La pregunta és: al servei de què tenim aquesta infraestructura?

Molts cops ens felicitem per les xifres aconseguides: quantes treballadores tenim, quantes cooperatives creem, quanta facturació hem aconseguit. Però és reproduir el nostre model propi una finalitat en si mateixa? Sabem que dintre d'un món demencialment capitalista no és possible generar una bombolla d'alternatives fora d'un mercat que ens esclafa. Ho saben les cooperativistes que veuen com els seus projectes acaben reproduint molts cops lògiques de mercat i moltíssimes hores i energia per garantir, si arriba, una mínima viabilitat.

L'objectiu últim de l'ESS només pot ser, doncs, canviar el sistema d'arrel. I si bé tenim propostes i pràctiques encaminades cap a aquesta direcció, ens manca un plantejament a llarg termini que ens faci fortes i ens faci sentir que l'energia

destinada als nostres projectes els transcendeix, que no només treballlem per mantenir un lloc de feina i un salari, sinó que estem avançant per transformar el món. Per fer-ho, cal estar organitzades. Tenim organitzacions polítiques, com la XES o les federacions de cooperatives que, si bé tenen una mirada transformadora i iniciatives molt interessants, ara mateix són massa líquides per poder implementar-les o fer que la seva base social dugui a terme propostes estratègiques a llarg termini.

No estem soles en aquest camí. Molts altres moviments socials, des de molts fronts, hi volen avançar. Molts d'aquests moviments, a la vegada, també estan avui dia mancats d'un rumb clar. Si aquí estem posant el focus en l'ESS, és precisament perquè es valora tota la bona feina que ja s'hi

fa i el potencial que pot tenir. Un dels objectius haurà de ser, doncs, veure quines aliances teixim i com podem posar les nostres capacitats al servei d'aquesta resistència col·lectiva.

Sabem que hi ha companyes desgastades per l'exigència del dia a dia de les seves cooperatives i que gran part del seu malestar es basa a no veure el rumb de tot això que estem construint. A totes elles les animaria a somiar que, així com el capital té la seva patronal per apuntalar un sistema capitalista que fa possible l'existència de les grans empreses, nosaltres podem ser capaces de crear estructures integrades per entitats amb un compromís fort amb la transformació social i capaces de posar-les a disposició d'una estratègia més gran, el dia a dia de les nostres iniciatives. Una Matronal al servei del canvi social. ●

L'ESPINA

@MATIASTOLSA

@SERGI_MORESO

CORREU+OFICINA GRATUÏT
SomNúvol
 .coop

♥ Tecnoètic ♥ Cooperatiu
 ♥ Programari lliure

▶ **Gratuït:** correu+oficina **fast**
 ▶ **4€/mes:** correu**1Gb**+oficina**10Gb**
 ▶ **35€/mes:** oficina multiusuari
 + 3 correus

arc
 COOPERATIVA

**Assegurem
 compromís**

www.arc.coop

una altra economia és necessària
 una altra forma d'estalviar ja és possible

coop57
 serveis financers ètics i solidaris

www.coop57.coop

LA DES KOMYNAL

Menú del dia
 de dilluns a divendres
 de 13:00 h a 15:30 h
 Reserves a 93 119 06 92
ladeskomunal.coop

ger
 ENTITAT
 CULTURAL I
 ESPORTIVA

C/ del Pí 25, Ribes (Garraf), Països Catalans
 08810. Tlf: 93 896 12 00. ger@mesvilaweb.com

...aquest estiu posem la directa amb la nova web
www.entitatger.cat

**COOPERATIVA
 AUTOGESTIONÀRIA**

laciutatinvisible.coop

**ATREVEIX-TE A
 IMAGINAR-LA**

**DEIXA'T MIRAR
 ANUNCIA'T
 A LA DIRECTA!**

150.000 visites úniques mensuals al web
 Més de **3.500 subscriptores**
 publicitat@directa.cat

Collectiu Ronda
 Defensem tots els teus drets
 www.cronda.coop
 T. 932682199

**Benvingudes a la
 comunitat del
 llibre crític**

Fes-te sòcia de la llibreria crítica
La Repartidora des de 50€/curs

Descomptes · Llibres gratis · Assemblea anual de sòcies

C/Reverend Rafael Tramoyeres 8 baix
 Benimaclet - València
 960 83 56 13 - larepartidora.org

La Directa utilitza els serveis de

foli verd
gràfiques

foliverd.net
 foli@foliverd.net
 C. de la Llibertat 44,
 Gràcia, 08012
 Barcelona

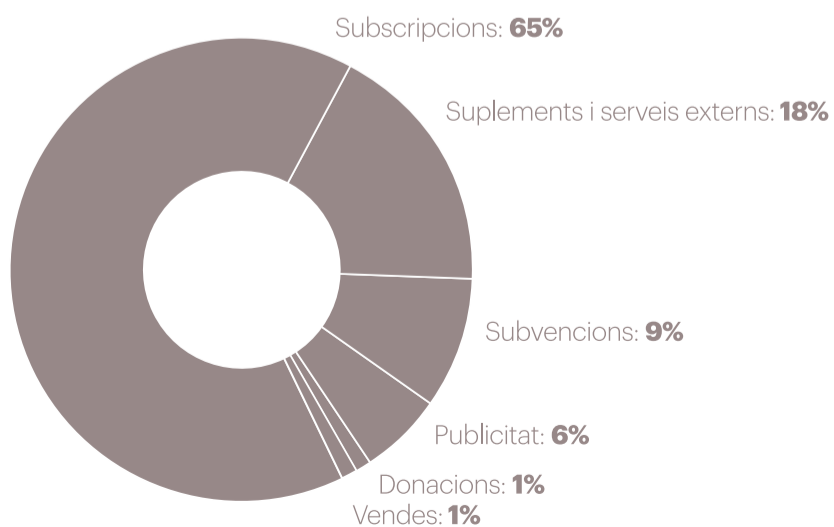
**KAMILOSETAS
 MUSKARIA**

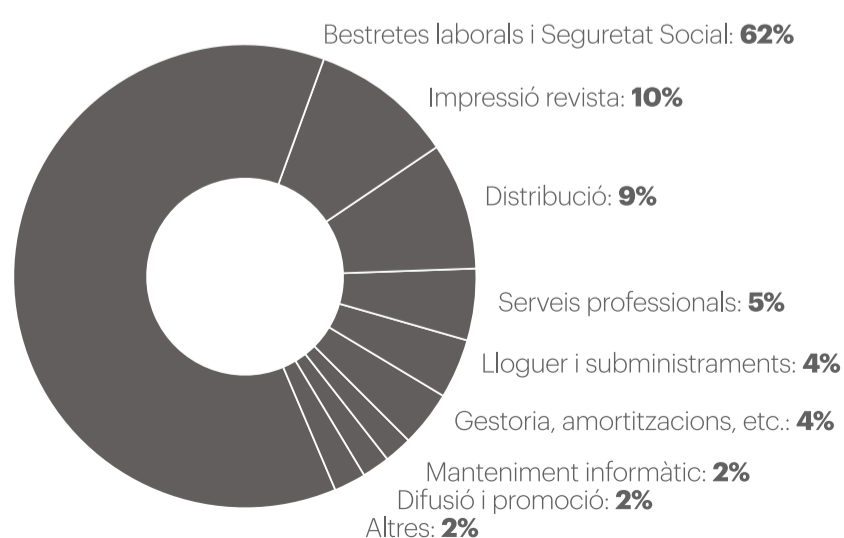
distribuïdora llibertària
 www.nodo50.org/kamilosetas
 kamilosetas@nodo50.org

Els comptes de La Directa SCCL el 2022

Ingressos: 394.800 €

Despeses: 394.097 €

SOTA FOCUS

4-15

Atresmedia i Mediaset controlen el 52% de l'audiència televisiva a l'Estat espanyol. Les seves cúpules empresarials i les figures més destacades de la seva graella han potenciat el creixement del discurs reaccionari i de l'extrema dreta.

La ultradreta espanyola ha desenvolupat una estratègia 'trumpista' per guanyar hegemonia a les noves xarxes socials.

Magnats i grups mediàtics normalitzen els discursos d'odi a l'Estat francès i a Alemanya.

SOBIRANIES

16-21

Fundació Espigoladors: camps llaurats contra el malbaratament alimentari.

22-23

Cíclics: una guia per a fer el seguiment del calendari menstrual.

24-25

Turisme: com més "qualitat", més consum d'aigua.

26-27

Masculinitat, una barrera per a la corresponsabilitat en la contracepció.

28-29

Pilar López, activista per l'autodeterminació de les Canàries: "És una colònia: perquè fou envaïda i pel seu model econòmic".

30

Tomata de penjar, del cordell al pa.

LA CENTRAL

32-33

El voral del riu Ter, al seu pas per Girona i Salt, es converteix cada estiu en un punt de trobada de moltes veïnes, on refugiar-se de les onades de calor i fer-hi vida social.

INTERNACIONAL

34-37

Refugiades sirianes expulsades del territori libanès.

38-39

Erdogan, cinc anys més d'imbatibilitat a Turquia.

L'ENTREVISTA

40-45

Emmanuel Rodríguez, historiador i sociòleg: "Les institucions cada cop són menys capaces de generar marcs d'integració".

IDEARI

46-51

Activisme en xarxa contra el feixisme digital.

52

'Militància alegre' per imaginar la fi del capitalisme.

53-55

'El meu avi', una havanera amb aires colonialistes.

56-57

El formigó per la innocència com a material popular o proletari.

58-59

Debat: En un context d'emergència climàtica, els gestos individuals serveixen d'alguna cosa?

60-61

Relat: 'Dues setmanes abans de tot'.

SOM COOPERATIVA

62

En defensa de la matronal.